

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

**Matky a jejich prožívání úspěchů a neúspěchů prvorozených
dětí v období vynořující se dospělosti**

Bc. Adéla Dušková

Diplomová práce

Studijní program: Psychologie

vedoucí práce: Ing. Mgr. Ivana Dvořáková

Praha 2018

Prague College of Psychosocial Studies

**Mothers and their experiencing the successes and failures of
firstborn children in emerging adulthood**

Bc. Adéla Dušková

Diploma Thesis

The Diploma Thesis Work Supervisor: Ing. Mgr. Ivana Dvořáková

Praha 2018

Prohlášení:

1. Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů. 2. Prohlašuji, že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. 3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne:

.....

Bc. Adéla Dušková

Poděkování

Děkuji paní Ing. Mgr. Ivaně Dvořákové za odborné vedení diplomové práce, za cenné rady a věnovaný čas. Nemalý dík patří rovněž všem ženám, které se účastnily mého výzkumného šetření a tím mi ho umožnily realizovat.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá tím, jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy svých prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti. Teoretická část je věnována především specifickým vývojovým obdobím důležitých pro dané téma, konkrétně střední dospělosti a období vynořující se dospělosti. V dalších dvou kapitolách krátce popisují různé pohledy na prožívání úspěchů a neúspěchů a zvláštnostem osobnosti prvorozených. Ve výzkumné části jsou prezentovány výsledky tematické analýzy polostrukturovaných rozhovorů, které byly provedeny se šesti respondentkami pro získání lepšího vhledu do jejich prožívání.

Klíčová slova: střední dospělost, vynořující se dospělost, prvorození, úspěch a neúspěch

Annotation

The purpose of this master's thesis is to investigate how mothers experience their first-born children's successes and failures during their emerging adulthood. The theoretical part of this thesis focuses on the specifics of development stages that are essential for this theme, in particular the middle adulthood and the emerging adulthood. In the other chapters, I describe how the successes and failures are experienced and I also focus on personality characteristics of first-born children. The research part presents the results of thematic analyses of semi-structured interviews, which were conducted with six respondents to gain a better insight into their experiences.

Key words: middle adulthood, emerging adulthood, first-born children, successes and failures

Obsah

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 Vybraná vývojová období.....	11
1.1 Období středního věku	11
1.1.1 Fyzické změny	13
1.1.2 Kognice	14
1.1.3 Emoce	15
1.1.4 Osobnost a sebepojetí.....	16
1.1.5 Rodina a další sociální vztahy.....	17
1.1.6 Pracovní oblast.....	19
1.1.7 Střední dospělost – vrchol života, nebo krize středního věku?	20
1.2 Ženy ve středním věku	21
1.2.1 Psychické změny.....	21
1.2.2 Fyzické změny	22
1.2.2.1 Menopauza	22
1.2.2.2 Vnější vzhled.....	23
1.2.3 Rodina a sociální vztahy	24
1.2.3.1 Manželství a partnerství	24
1.2.3.2 Vztah k odrůstajícím dětem.....	25
1.2.3.3 Vztah k rodičům	26
1.2.4 Profesionální role	27
1.3 Období vynořující se dospělosti	28
1.3.1 Partnerské vztahy	31
1.3.2 Vzdělání a vstup do zaměstnání.....	33
1.3.3 Vztah s rodiči	34
1.3.4 Vztah s matkou a její podpora v období vynořující se dospělosti.....	34
2 Prožívání úspěchů a neúspěchů.....	37
2.1 Reakce rodičů na úspěchy a neúspěchy dětí.....	37
2.2 Úspěchy a neúspěchy z pohledu pozitivní psychologie.....	38
3 Prvorození.....	39
3.1 Osobnost prvorozeného	39
3.2 Prvorození ve vztazích	41
3.3 Prvorození ve škole	41
3.4 Prvorození v zaměstnání.....	42

VÝZKUMNÁ ČÁST	43
4 Cíl výzkumu a formulace výzkumných otázek	43
4.1 Cíl	43
4.2 Výzkumné otázky	43
5 Použitá metoda analýzy dat.....	44
6 Charakteristiky zkoumaného výběru	46
6.1 Výběr respondentů.....	46
6.2 Popis vzorku	46
6.3 Charakteristiky respondentek	46
7 Sběr materiálu a jeho zpracování	48
7.1 Sběr materiálu.....	48
7.2 Etické aspekty výzkumu	49
7.3 Osnova rozhovoru	49
7.4 Přepis rozhovorů, práce se záznamy.....	50
7.5 Zpracování rozhovorů	51
7.6 Před-porozumění tématu, zdroje validity	51
8 Výsledky výzkumného šetření	53
8.1 Jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy svých prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti?.....	53
8.1.1 Dělej to, co chceš (ale dělej to, jak nejlépe můžeš).....	53
8.1.2 Důležitá je samostatnost.....	54
8.1.3 První děti, první knedlíky.....	55
8.1.4 Podle sebe soudím tebe	56
8.1.5 Strach a obavy.....	57
8.1.6 Opora	58
8.2 Jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy svých dětí v oblasti studia, vztahů a zaměstnání v období vynořující se dospělosti?	59
8.2.1 Vzdělání je zásadní	59
8.2.2 Chování ve vztazích s blízkými	61
8.2.3 První práce jako zkouška z dospělosti	62
8.3 Jak vnímají matky úspěchy a neúspěchy prvorozených dětí v období vynořující v kontextu vlastních životních změn a vývoje?	64
8.3.1 Prožívání spojené se stárnutím.....	64
8.3.2 Odchody a návraty	65
8.3.3 Stále to prožívám	66
8.3.4 Vlastní čas a prostor.....	67
9 Diskuze	68
9.1 Limity výzkumného šetření	68

9.2	Diskuze k praktické části	69
9.3	Diskuze nad výsledky výzkumu	70
ZÁVĚR		73
CITOVANÁ LITERATURA		75
PŘÍLOHA Č. 1 – INFORMOVANÝ SOUHLAS		1
PŘÍLOHA Č. 2 – PANÍ SYLVIE – RESPONDENTKA A		3
PŘÍLOHA Č. 3- PANÍ KVĚTA – RESPONDENTKA B.....		12
PŘÍLOHA Č. 4 - PANÍ IVA - RESPONDENTKA C		18
PŘÍLOHA Č. 5 – PANÍ RENATA – RESPONDENTKA D.....		25
PŘÍLOHA Č. 6 – PANÍ IVANA – RESPONDENTKA E		32
PŘÍLOHA Č. 7 – PANÍ LENKA – RESPONDENTKA F		41
BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE		135
EVIDENČNÍ LIST KNIHOVNY		136

Úvod

Ve své diplomové práci se věnuji tomu, jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy svých prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti. Zaměřuji se především na to, jak vnímají oblast studia, práce a partnerských vztahů. Právě ony bývají velkou oporou pro děti v období, kdy dosahují vlastní autonomie. Považovala jsem proto za důležité zaměřit se ve svém výzkumném šetření na to, co prožívají a jak podívat se na toto období dívají. Ve výzkumné části této práce jsem se rozhodla pomocí výzkumné sondy alespoň částečně zmapovat procesy provázející jejich prožívání a více jim porozumět. Abych čtenáře uvedla do kontextu problematiky, charakterizuji v teoretické části vývojová období matek i jejich dětí. Dále popisuji důležité vlastnosti prvorozených a jejich vztah s rodiči a postavení v rodině. Nakonec se krátce věnuji tématu úspěchů a neúspěchů.

V teoretické části jsem se nejprve zaměřila na období středního věku, ve kterém se nacházejí respondentky mého výzkumu. Potom, co jsem popsala znaky středního věku obecně, soustředila jsem svou pozornost přímo na ženy a jejich specifické prožívání v tomto období. I ony procházejí mnoha nesnadnými životními změnami, které mají vliv na jejich emoce. Patří mezi ně změny fyzické, psychické, také změny v rodinných a sociálních vztazích a v profesní roli. Pro mne bylo také zásadní podchytit jejich proměňující se vztah k odrůstajícím dětem.

Další kapitola je věnována popisu období vynořující se dospělosti, ve kterém se nacházejí prvorozené děti respondentek. Krátce charakterizuji tuto etapu a její specifika. Dále se zaměřuji na oblast studia, práce a partnerských vztahů v tomto období. Zvláště popisuji vztah s rodiči, a především s matkou, a její podporu v období vynořující se dospělosti.

V další kapitole poskytuji některé pohledy na prožívání úspěchů a neúspěchů, zejména z pohledu pozitivní psychologie. Také zmiňuji, jak mohou rodiče svým přístupem ovlivňovat vztah dětí k úspěchům a neúspěchům v budoucím životě. Uvádím příklady pohledů na úspěšný vývoj také, jak se úspěchy a neúspěchy dětí mohou promítnout v sebehodnocení a kvalitě života rodičů.

V poslední kapitole poskytují malý vhled do tématu prvorozených a jejich specifických rysů osobnosti. Konkrétně popisují jejich možné postavení ve škole, zaměstnání a vztazích.

Výzkumná část práce je sondou do porozumění prožívání matek, které jsou konfrontovány s úspěchy a neúspěchy svých prvorozených dětí. Zejména jsem se zaměřila na oblast vzdělání, práce a vztahů, jež jsou jedněmi z nosných témat vývojové etapy vynořující se dospělosti. S matkami jsem vedla polo-strukturované rozhovory a poté jsem je analyzovala metodou tematické analýzy. Témata objevující se v této analýze a bližší porozumění jim jsou uvedeny ve výzkumné části práce. Výzkumnou část zakončuji reflexí limitů výzkumného šetření, jejím celkovým shrnutím a diskuzí nad tím, jak se teoretická zjištění z jiných výzkumů shodují nebo rozporují s mými nálezy.

Teoretická část

1 Vybraná vývojová období

Pro teoretickou část jsem si vybrala charakteristiku období středního věku matek a období vynořující se dospělosti jejich dětí. Jsem si vědoma, že vztah matek a jejich prvorozených dětí, ovlivňují i další členové rodiny a blízcí, kteří se nacházejí v dalších specifických vývojových obdobích. Nicméně tyto dvě etapy jsem považovala za stěžejní, protože se v nich nacházejí hlavní “aktéři“ mého výzkumného šetření.

1.1 Období středního věku

Střední věk můžeme označit jako důležitou etapu dospělosti. Patří ke kritickému momentu růstu a poklesu, což umožňuje jedinci porovnávat zisky a ztráty uplynulého života. V tomto období může docházet k postupnému získávání rovnováhy mezi vlastními silnými a slabými stránkami. Doba středního věku je také nejdůležitějším obdobím pro integraci zkušeností z dřívějších etap životního cyklu. Dětské zážitky se propojují se zkušenostmi z dalších období, z nichž poté vychází životní styl ve středním věku a ideálně i zdravé stáří. Rovněž hraje důležitou úlohu v mezilidských a mezigeneračních úrovních prostřednictvím role rodiče, prarodiče či pečovatele o stárnoucí rodiče (Lachman, Teshale a Agrigoroaei, 2014).

Podle Vágnerové spadá střední dospělost do věkového rozpětí 40-50 let (Vágnerová, 2007, s. 5-6). Podle některých autorů je tento věk součástí jednoho vývojového období, které nazývají pozdní dospělostí. Období pozdní dospělosti zahrnuje jedince od 40-45 let do přibližně 65 let. Nicméně prožívání a nástup jednotlivých vývojových fází je velice individuální, přesto lze popsat mnoho společných charakteristik, například v oblastech fyzického, psychického či emocionálního vývoje. (Langmajer a Krejčířová, 2006, s. 187). Pro účely této práce jsem si vybrala termín *střední věk* ve shodě s Vágnerovou.

Střední věk může být důležitou etapou dospělosti, aniž bychom ji museli kvalifikovat jako ranou nebo pozdní. Přesné věkové hranice jsou relativní. Zatímco autoři vymezují různá rozmezí, hranice mohou být otevřené a prostupné. Výklad může

být ovlivněn vlastním aktuálním věkem i historickým obdobím. Tyto proměnné přispívají k nejasnému určení přesné definice. Období středního věku nemusí být popisováno jen pomocí chronologického věku, ale je třeba brát v úvahu i subjektivní vnímání. Omezená důležitost chronologického věku, pokud jde o popis tohoto období, může posunout naši pozornost spíše ke zkoumání zásadních vývojových úkolů, které mohou lépe definovat toto období. Opět je však možné identifikovat mnoho rozdílných úkolů. I proto je zde mnoho výzev pro budoucí výzkum (Staudinger at al., 2001).

Pro období střední dospělosti, stejně jako pro ostatní vývojové periody jsou typické individuální rozdíly, jež jedinci získají díky životním zkušenostem. Každý člověk prochází změnami, které jsou kvantitativně i kvalitativně jedinečné. Někdo se stává ve čtyřiceti letech prarodičem, jiný rodičem. Proto není užitečné ke střední dospělosti přistupovat rigidně (Blatný, 2016).

Rozdíly v prožívání střední dospělosti jsou dány i pohlavím jedince. Proto se budu krátce věnovat tomuto vývojovému období obecně a poté se zaměřím, na to jak jím procházejí ženy a na jejich specifické prožívání důležitých změn.

Dospělí v období střední dospělosti jsou na vrcholu převzetí odpovědnosti. Je to období, kdy do hry vstupují bohaté zkušenosti z více životních domén. Existuje mnoho příležitosti k tomu, aby se mohla změnit kvalita života, nebo aby se změnilo jeho směřování a využily se některé přínosy předchozích investic. Za hlavní úkol člověka v tomto období je považována určitá stabilizace (například v oblasti zaměstnání, rodinných vztahů či sociálních vztahů). Ke stabilizaci patří i bilancování předešlého života. Člověk je konfrontován s hodnocením vlastních očekávání a cílů, kterých chtěl v průběhu života dosáhnout. Hodnotí, jak dalece se mu tato očekávání podařilo naplnit, nebo nikoliv. Bilancování probíhá v mnoha oblastech, mezi které například patří pozice v zaměstnání, rodina, děti, ale také zevnějšek a zdraví. Například i úspěchy a neúspěchy dětí by bylo možné zařadit do zmíněného bilancování (Lagmeier a Krejčířová, 2006, s. 187-188).

Změny v období střední dospělosti, lze rozdělit do sedmi životních dimenzí, které jsou pro jedince nejzásadnější a dochází v nich k zjevným zvrátům. Každé se v následujícím textu budu věnovat zvlášť a budu se snažit nastítnit ty nejdůležitější změny, které jsou pro jedince v tomto období typické, ne však samozřejmé.

1.1.1 Fyzické změny

Je samozřejmé, že člověk v tomto období pociťuje mnoho fyzických změn. Kupříkladu pozvolna začíná klesat fyzická výkonnost. U některých náročnějších aktivit je třeba zmírnit tempo. Zvláště u jedinců, na které jsou kladeny vyšší fyzické požadavky může být pokles sil vnímán negativně. Člověk začíná mít dojem, že mladším už nestačí (Blatný, Hrdlička a Kuric, 2006, s. 27-28). Pokles zejména zpočátku není nijak výrazný, ale i tak může vést k mnohým obavám. V druhé polovině střední dospělosti dochází již k větším a viditelnějším změnám, které jsou pro jedince nepřehlédnutelné a víceméně je pocítí každý. Například se mohou oslabovat funkce kardiovaskulárního, urogenitálního a trávicího systému (Blatný, 2016, s. 142). K tělesným změnám také patří například snižování citlivosti většiny smyslů a to zejména u zraku, sluchu a chuti (Lagmeier a Krejčířová, 2006, s. 190). Také dochází postupně k úbytku plodnosti. Dochází k němu zejména ke konci střední dospělosti. U žen dochází k velkým hormonálním změnám a postupně i k ukončení činnosti reprodukčních orgánů, které je nazýváno *menopauzou*. Nicméně i u mužů se mohou výrazně zhoršovat reprodukční schopnosti. Pro tyto změny je používán méně frekventovaný, avšak neméně důležitý pojem *andropauza* (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 191).

Stárnutí se také projevuje ve vnějším vzhledu. V dnešní době je stále na pomyslný piedestal dosazována krása a mládí. Je běžné, že někteří lidé se ze všech sil snaží zachovat si mladiství vzhled, nicméně je i velké množství těch, kteří velmi rychle přijmout svůj sebe-obraz (Lagmeier a Krejčířová, 2006, s. 190-191). Tyto estetické změny častěji prožívají ženy, na které je vyvíjen větší nátlak okolí. Pro ženy to může být někdy opravdu těžké, například v případě, kdy si v tomto období hledají nový partnerský vztah a mají pocit, že neobstojí v mladší konkurenci. Muži takový nátlak nemusejí pociťovat, naopak muži v období zrání mohou získávat na atraktivitě (Vágnerová, 2007, s. 189).

Na fyzické změny ve střední dospělosti má také vliv způsob života. Zvláště pak jedinci žijící nezdravým způsobem života, mohou brzy pocítit první příznaky chronických onemocnění, které se projevují v této věkové kategorii. Například se mezi ně řadí cukrovka, či vysoký krevní tlak (Blatný, Hrdlička a Kuric, 2006, s. 27-28). Přístup k vlastnímu zdraví je ovlivňován mnoha faktory. Už v mladším věku člověk získal určité návyky, které ho ovlivňují. Často se jedná o návyky v oblasti životosprávy

či pohybu. Nermalou roli hraje i úroveň vzdělání a další psychosociální a ekonomické proměnné, kupříkladu sociální postavení, zaměstnání, stres a závislosti (Wilkinson a Marmot, 2003).

Biologické stárnutí jednotlivých orgánů nemusí být přímo úměrné chronologickému věku. Člověk může mít mozek třicetiletého, zatímco srdce sedmdesátiletého. Také se nedá říci, že by člověk stárnul nemocemi. Někdo, kdo prodělal závažné onemocnění, nemusí stárnout rychleji než jiný (Farková, 2009).

1.1.2 Kognice

V oblasti intelektu jsou projevy stárnutí velmi pozvolné. Člověku se snižuje schopnost učit se něčemu novému, za to je ale schopný lépe využívat dosud nabitě znalosti a dovednosti. Objevují se především změny ve struktuře kognitivních schopností, oproti tomu v úrovni celkové inteligence se znatelné propady neprojevují. Jedinec dokáže být více rozvážný a umí informace lépe řadit do užitečných celků. Především u lidí, jejichž zaměstnání vyžaduje trvalé vzdělávání, protože musí držet krok se svými kolegy, můžeme pozorovat ve střední dospělosti další vývoj intelektových schopností (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 191-192).

Je zjevné, že v tomto období má vývoj kognice různé směřování. Některé schopnosti zůstávají na stejné úrovni, některé klesají a v jiných může být dokonce zaznamenaný vzestup. Autoři Baltes, Lindenberger a Staudinger ve svém výzkumu, který se mimo jiné věnoval vývoji intelektových schopností, zaznamenali nárůst především v tzv. pragmatické dimenzi inteligenci, která má své stavební kameny v životních zkušenostech. Jde o znalosti nabyté například během studia či vykonávání profese. Oproti tomu vlastnosti mechanické dimenze inteligence, kterými jsou rychlost vnímání, induktivní uvažování, prostorová orientace a slovní paměť vykazují trvalý pokles (Baltes, Lindenberger a Staudinger, 1999).

Každopádně biolog Peter Gruss zdůrazňuje, jak je důležitý trénink intelektových i fyzických schopností, kterým je možné vytvořit určitou rezervu plasticity mozku, která se může v pokročilejším věku velice hodit. Trénink může pomoci uchovat schopnost neurogeneze (utváření nových nervových buněk) na úrovni mladších jedinců. Důležité tedy je, že trénování pomáhá uchovávat získané schopnosti a zároveň udržuje potenciál pro plasticitu (Gruss, 2009).

Člověk středního věku přistupuje k řešení problémů mnohem pragmatičtěji. Jeho postoje jsou více stereotypní a postupně se zautomatizovaly a tím usnadňují řešení jednotlivých příjemných i nepříjemných životní situací. Tyto zažité způsoby uvažování a řešení situací přispívají i ke schopnostem řešit problémy anebo se jim úplně vyhnout. Mají tedy i preventivní charakter. Jedinec v tomto období už mnohokrát konfrontoval svoje názory a postoje s ostatními, má zkušenosti jak s jejich přijetím i odmítnutím, proto je schopen objektivněji hodnotit svoje kompetence. Samozřejmě nabitě kompetence i jejich hodnocení ovlivňuje vzdělání, profese i dosavadní životní úspěchy (Vágnerová, 2007).

1.1.3 Emoce

Vývoj emocionality je další důležitou oblastí v období střední dospělosti. Ačkoli prvotní názory na vývoj emocí ve středním věku spíše naznačovaly, že se emoční prožívání tlumí a je více negativní, některá empirická data naznačují složitější a diferencovaný pohled. Existuje několik studií, které se zabývají citovým vývojem dospělých. Například Consedine a Magai dospěli ve své studii, která se věnovala emocionalitě a jejímu vyjádření v celém životě dospělého člověka k několika obecným tvrzením o dospělém emocionálním rozvoji. Za prvé, pokud jde o celkové emocionální vnímání, dostupné údaje naznačují málo zásadních změn v prožívání pozitivních a negativních emocí. Zkušenosti s prožíváním štěstí a spokojenosti mohou během dospělých let poněkud vzrůst, naopak, zážitky negativních emocí se mírně snižují v období střední dospělosti až do věku šedesáti let (Consedine a Magai, 2006, s. 135-136). To potvrzuje i studie skupiny autorů, která byla provedena v rámci longitudinální studie MIDUS (Midlife in the United States). Z jejich výsledků vyplývalo, že negativní emoční prožívání s věkem klesá. Závěry studie naznačují, že věkové rozdíly v emocionálních prožitcích se liší především podle toho, zda jde o běžné starosti, nebo velká trápení. Nejvíce se mladší dospělí a starší dospělí lišili právě u vnímání větších nepříjemných životních událostí (Charles at al., 2016, s. 801-802). Z toho by mohlo vyplývat, že ve střední dospělosti mají lidé tendenci zapomínat na velká trápení let minulých a chtějí si užívat život naplno. I podle dalších autorů studie MIDUS, si chtějí především zachovávat stabilní emoční prožívání a dobré vztahy se svými blízkými,

kteře významně přispívají k jejich osobní pohodě a určité životní rovnováze (Lachman, Teshale a Agrigoroaei, 2014, s. 27-28).

Za druhé, a možná ještě důležitější je, že emoce dospělých se postupně stávají složitějšími a vědomějšími. Ve srovnání s mladšími generacemi mohou dospělí středního věku prožívat své emoce živěji a zdá se, že získali i lepší pochopení toho, jak emoce konkrétní osoby a situace souvisejí. Možná v důsledku získání této dovednosti se zdá, že styly a mechanismy pro zvládnání emočně konfliktních situací jsou ve vyšším věku zralejší a méně reaktivní nebo impulzivní. (Consedine a Magai, 2006, s. 135-136). Také kulturní antropoložka Angeles Arrien označuje klid a vyrovnanost za zásadní prožitky, které by měly jít ruku v ruce s vývojem člověka v druhé polovině života (Arrien, 2015, s. 147).

Za třetí, se zdá, že na vyšší úrovni je i schopnost regulovat expresivní a fyziologické složky emocí. Nálada se stává stabilnější a dospělí ve středním věku hlásí vynikající emoční kontrolu a kontrolu impulsů. Paměť emocionálně významných podnětů se s věkem vylepšuje a je jí věnována větší pozornost. Styl řešení problémů v kontextu emocionálně důležitých situací se však mění po celou dobu života dospělých (Consedine a Magai, 2006, s. 135-136). Jinak se dá tento vývoj nazvat jako růst emoční inteligence. Vágnerová období střední dospělosti považuje za vrchol v citové zralosti (Vágnerová, 2007, s. 196).

1.1.4 Osobnost a sebepojetí

Mnohdy se očekává, že jednotlivci budou s narůstajícím věkem zralejší, ale ještě není úplně zřejmé, které faktory přispívají k tomuto procesu zrání. Autoři Sprecht, Egloff a Schmukle uvádějí ve shodě s výsledky výzkumu, který byl proveden na reprezentativním vzorku německé populace, že každodenní spokojenost se životem je jednou z důležitých proměnných pro vysvětlení mechanismů a rozdílů ve zrání osobnosti. Spokojenější (v porovnání s méně spokojenými) jednotlivci prožívají pozitivní změny v emoční stabilitě, přívětivosti a svědomitosti, čili pozitivní změny v životní spokojenosti jsou spojeny s pozitivními změnami osobnosti. Proto je zjevné, že důležitost životní spokojenosti je zásadní pro zralost osobnosti (Specht a Egloff, Schmukle, 2011, s. 868-873).

Současně se ve střední dospělosti začíná upevňovat postoj k hodnotám. To se potvrdilo i autorům výzkumu, kteří se zabývali kontinuitou a změnami hodnot v období středního věku. Výsledky dalšího z výzkumů potvrdily hypotézu stabilizování hodnot v tomto období (Stockard, Carpenter a Kahle, 2014, s. 224-226). S tím souvisí i vývoj směrem k integritě osobnosti. Integritou se rozumí určitá celistvost osobnosti. Jde o určitý vnitřní soulad mezi myšlenkami, hodnotami, postoji, vztahy k druhým lidem, emocemi atd. Všechny tyto věci utvářejí osobnost člověka a v tomto období se začínají upevňovat. Samozřejmě tento proces trvá celý život, takže ho člověk nemusí dosáhnout ve středním věku, dokonce ho nemusí dosáhnout vůbec (Křivohlavý, 2011).

1.1.5 Rodina a další sociální vztahy

V této části bych se chtěla vzhledem k zvolenému tématu věnovat především proměně rodičovské role. Pro toto období bývá obvyklé postupné osamostatňování dětí (pokud samozřejmě nejde o bezdětné jedince). Osamostatnění v tomto případě neznamená, že by děti odešly od svých rodičů či je opustily. Jde o to, že se mladí lidé postupně stavějí na vlastní nohy. Proto už nejsou některé předešlé starosti a povinnosti spojené s péčí a výchovou dětí aktuální. Většinou už nejsou ani na místě. Také se to odráží i ve vztahu mezi manželi či partnery, kteří již nemají za jeden z hlavních cílů výchovu dítěte, proto si musí zvolit jiné cíle. Může docházet i ke konfliktům obou generací, které si někdy přestávají rozumět. Rodiče postupné osamostatňování dětí vnímají velmi ambivalentně. Může pro ně znamenat něco, co bylo jejich přáním a považují to za úspěch dítěte, zároveň však prožívají často pocity ztráty. Samostatnost dětí také může pro mnohé signalizovat vlastní stárnutí. Rodiče by dál chtěli mít vliv na rozhodování dětí, ale děti to začínají odmítat. To může být zdrojem mnoha rozepří (Vágnerová, 2007, s. 274-275).

Děti postupně již reálně začínají opouštět domov. Tento fakt mohou někteří rodiče zažívat jako nepříjemnou situaci - označovanou v odborné literatuře *syndromem prázdného hnízda*. Velmi však záleží na tom, v kolika letech se jedinec stal rodičem (Taechman, Tedrow a Kim, 2013). Prožívání tohoto období je obvykle plné ambivalentního prožívání. Rodiče začínají mít méně povinností a více času pro sebe, ale někdy se mohou cítit i osaměle. V některých případech podporují své dítě i po jeho odchodu z domova a jejich rodičovská role se tak prodlužuje. V současné době se to

stává velmi častým jevem. Tohoto jevu si všímá i Vágnerová, která uvádí, že i po osamostatnění nebývají rodiče ke svým dětem lhostejní (Vágnerová, 2007, s. 275-277).

Ve studii z roku 2009 Mitchellová a Lovegreenová požádaly 316 rodičů z různých kulturních prostředí, aby popsali prožívání odchodu jejich dětí z domova. Jen menšina z nich a to především mladší rodiče se zdravotními problémy a méně dětmi, hlásili emocionální utrpení ve spojení s osamostatňováním dítěte. Celkově většina rodičů vykazovala pozitivní pocity, jako je hrdost na to, že se jim podařilo vychovat své děti tak, aby se mohli svobodně vymanit a žít vlastní život (Mitchell, 2009).

Výsledky ukázaly, že většina otců a matek je v proměňujících se rodičovských rolích šťastná. Spokojenost s příjmy, kvalita mezigeneračních vztahů, zdravotní stav, věk, etnické prostředí a vnímání toho, jak se děti "ukáží" ovšem ovlivňují jejich subjektivní úroveň štěstí. Tato zjištění jsou diskutována z hlediska praktických důsledků pro odborníky, kteří se zajímají o zdraví a kvalitu života rodičů ve středním věku. Je dobře známo, že zkušenost s rodičovstvím se v průběhu času dramaticky mění. Nejen, že rodiče žijí déle a mají méně dětí, ale jejich role se stávají náročnějšími, jelikož děti procházejí delší cestou k nezávislosti a dospělosti než dříve a často se ke svým rodičům i vracejí (Mitchell, 2009).

Existuje jistě mnoho způsobů, jak se rodiče postaví k proměně své role v životě jejich dětí. Kupříkladu Kloepová a Hendry podle výsledků kvalitativního výzkumu vymezili čtyři typy přístupu rodičů k postupnému osamostatňování dítěte. Ti, kteří podle autorů výzkumu spadají do první skupiny, přijímají rostoucí autonomii dítěte s radostí a velkou hrdostí spojenou zejména s jeho úspěchy. Druhá skupina rodičů nepřijímá osamostatňování dítěte z libostí. Vnímají negativně, že nemůžou zasahovat do jeho rozhodování tak jako dříve. Nicméně se i přes to snaží dítěti umožnit svobodný rozvoj. Třetí typ přijetí změny rodičovské role je typický snahou oddálit osamostatnění dítěte. Jde v mnoha případech o nevědomé zasahování do života potomků. Projevují se u nich znaky emoční závislosti, která někdy může vést k vzájemným rozepřím. Poslední skupina rodičů je naprosto proti tomu, aby jejich děti dělaly samostatná rozhodnutí. Většinou nesouhlasí s jejich životním stylem, který si zvolily a snaží jim vědomě zasahovat do života (Kloep a Hendry, 2010).

Kromě proměňování rodičovské role se člověk také setkává i s úplně novými rolemi. Jednou z nich je i role prarodiče. Mimo jiné se mění vztah k vlastním stárnoucím rodičům. Člověk je schopen rodiče vnímat s větším nadhledem a mnohem smířlivěji než v mládí, kdy mohl být někdy velmi kritický. Také se dost často dostává

do role pečovatele o stárnoucí rodiče a s tím může být spojena psychická i fyzická zátěž (Langmeier a Krejčířová, 2006). V některých případech jsou lidé ve středním věku v situaci, kdy pečují o dvě generace najednou, konkrétně o děti a vlastní rodiče. Pro tento jev je již zažitý termín *sendvičová generace*, který používá mnoho odborníků (Künemund, 2006; Roots, 2014).

1.1.6 Pracovní oblast

Uplatnění v pracovní oblasti a profesní kompetence se upevňují a stabilizují. Dost často bývá člověk ve středním věku na vrcholu své kariéry. Pracovní úsilí souvisí i s generativitou, která je pro toto období signifikantní. Člověk si přeje, aby práce, kterou odvedl, byla jednou prospěšná a důležitá pro nástupce další generace. S prací také souvisí úspory, které jsou také něčím, co by chtěl člověk zanechat svým blízkým. Jedinci bilancují svoje dosavadní pracovní úspěchy a potřebují se ujistit ve svém dalším profesním směřování. Někteří dokonce změní svou profesi, aby mohli dosáhnout pocitu užitečnosti, který na předchozí pracovní pozici už neměli. Střední věk je také spojen s uvědomováním si vlastních limitů. Začíná být jasné, že některých cílů už nelze dosáhnout, což může být negativně prožíváno. Hlavním úkolem je dosáhnout určité stability a vyrovnanosti. Důležité je uvědomit si rozdíl mezi přáními a realitou a smířit se s nesplnitelnými vizemi (Vágnerová, 2007, s. 196-202).

Někteří autoři se přiklání k tomu, že zatímco čtyřicátníci obvykle zažívají svůj kariérní vrchol, po překročení hranice padesáti let spíše pracovního nasazení a motivace ubývá (Vágnerová, 2007; Šmajsová-Buchtová, Šmajš a Boleloucký, 2013). Nicméně Kanferová a Ackerman ve studii uvádějí, že neexistuje ani teoretické zdůvodnění ani empirické důkazy, které by podporovaly pojem nevyhnutelného a univerzálního úbytku pracovní motivace spojené s přibývajícím věkem. Spíše je jejich angažovanost ovlivněna pracovním prostředím, podmínkami zaměstnavatele či změnami v osobních kompetencích (Kanfer a Ackerman, 2004, s. 455-456). Vágnerová ve své publikaci uvádí, že lidé ve středním věku mají větší riziko syndromu vyhoření, protože toto období vnímají, jako poslední možnost něčeho dosáhnout, v něčem se prosadit (Vágnerová, 2007, s. 198). Jiný názor zastává například také Kebza, který považuje věk za neutrální faktor pro projevy syndromu vyhoření (Kebza, 2003, s. 17). Dle mého názoru je to velice subjektivní a pro každého má práce v životě jiný význam. Věk a

s ním spojené vývojové období bude jen jeden z mnoha faktorů, které ovlivňují profesní roli jedince.

1.1.7 Střední dospělost – vrchol života, nebo krize středního věku?

V období střední dospělosti některé dřívější cíle přestanou být atraktivní a mohou ztratit svou původní hodnotu. I to může přispět k negativnímu prožívání a pocitu marnosti. Jednotlivec se ocitl na „středu“ svého života a to souvisí i s prožíváním různých negativních emocí, někdy souhrnně nazývaných jako *krize středního věku* (Vágnerová, 2007; Paulík, 2017). Tento pojem se zrodil až v druhé polovině dvacátého století. Jedním z hlavních motivů této krize je, že člověk začíná být nerespektován a zpochybňován příslušníky mladší generace. V průběhu uběhlých let měl za to, že je on ten, který umí přemýšlet dynamicky a pokrokově a teď najednou bývá poslán se svými názory do starého železa (Schneider, 2005). I proto se může člověk domnívat, že se stává nemoderním. Může cítit mnoho překážek, které se staví mezi něj a mládí. Jakoby se mu z nenadání nedařilo držet tempo se světem (Hrdlička, Blatný a Kuric, 2006, s. 24-25). Ale mnozí odborníci nabízejí i pozitivnější pohled na toto období. Vždyť reflexe a hodnocení vlastní úspěchů a neúspěchů nemusí být nezbytně považováno pouze za období krize a negativní zkušenost. Postavení tváří v tvář existenčním otázkám, obvykle spojeným se středním stupněm života, není snadné, ale také otevírá mnoho nových možností. Člověk může dosáhnout vlastní individualizace, prohloubit smysl vlastního existence a pokračování vlastního procesu osobního růstu (Weaver, 2009; Sheehy, 1999; Křivohlavý, 2011). V Eriksonově pojetí se v tomto období odehrává konflikt, ve kterém generativita stojí proti sebezaujetí a stagnaci. Pojem generativita označuje touhu po plození a vedení následující generace. Stagnace se nevyhýbá ani těm nejaktivnějším a nejproduktivnějším, ale plně pohlcuje ty, kteří jsou v generativitě utlumeni. Ctností, která má vzejít z tohoto konfliktu je „péče“. Dospělý člověk na sebe bere závazek, že bude pečovat o blízké osoby, produkty, ale i ideje. Všechny ctnosti, které člověk načerpal během dosavadního vývoje, jsou důležité pro učení a kultivaci příštích generací (Erikson a Erikson, 1999, s. 106-107).

Na to, kdy a jak probíhá proces stárnutí je mnoho názorů. Jeden z nich říká, že stárnutí člověka začíná už početím. Je spousta objektivních i subjektivních kritérií,

kterými se dá stáří posuzovat a je na každém, které kritéria si vybere (Křivohlavý, 2011).

1.2 Ženy ve středním věku

Toto období nabízí mnoho specifík, které se týkají převážně žen. Pro ženy jejichž děti již odrůstají a postupně se osamostatňují, přestává být aktuální přetlak mezi rolí matky a dalším vzděláváním či kariérou. Ženy proto často hledají další způsoby naplnění jejich života. Otevírá se před nimi mnoho nových možností jak naplnit svůj život. Já jsem se setkala i s tím, že se “vrhají“ do studia, podnikání či dalších náročných projektů. Bohužel to může být i rizikové období především pro ženy, které jsou po rozvodu, děti se již osamostatnily a ani profesní kariéra není uspokojivá, nebo jsou dokonce nezaměstnané. Pro ženy s tímto scénářem existuje nebezpečí útěku do sebedestruktivity, například formou závislosti na lécích či alkoholu (Vágnerová, 2007, s. 186-187).

S přibývajícím věkem se stávají biologické a sociální změny stále znatelnější. Ženě končí plodné období a děti ji již nezaměstnávají tak jako dříve. Má proto více času a prostoru pro sebe. To ji, ale přivádí k rozhodování, čím naplní svůj volný čas. Žena hledá nové smysluplné cíle, které by mohla naplňovat. I díky velkým a četným změnám má tendenci více hodnotit a bilancovat svůj dosavadní život (Vágnerová, 2007, s. 188).

Chtěla bych ještě poznamenat, že jinou situaci například prožívají ženy, které se staly prvorodičkami až po čtyřicítce. Vedlo je k tomu mnoho důvodů, mezi něž patří předchozí zdravotní komplikace, profesní kariéra, nevydařené partnerství či manželství, emoční nepřipravenost na mateřství popřípadě to bylo jen jejich svobodné rozhodnutí (Hanáková, Chvílková-Weberová a Volná, 2015, s. 151; Bímová, 2007, s. 41). Zdá se být logické, že pro tyto ženy může být role matky poměrně čerstvá a osamostatňování dětí je ještě v daleké budoucnosti.

1.2.1 Psychické změny

Na úvod nastiňuji jeden z výzkumů, který se zabývá prožíváním žen ve středním věku. Tato studie se zaměřila na změny ve čtyřech klíčových rysech osobnosti žen (identita, generativita, sebejistota a obavy ze stárnutí) v průběhu středního věku. Na základě retrospektivních a aktuálních pocitů žen bylo prokázáno, že tyto čtyři rysy osobnosti

jsou výraznější ve středním věku než v rané dospělosti a dále se zesilují i s přibývajícím věkem. Zdálo se, že tento vývoj více závisel na věku než historickém období nebo zvláštních zkušeností v sociálních rolích. Výsledky týkající se potvrzení růstu identity, generativity a sebejistoty byly pozitivně spojeny s dobrými životními podmínkami, zatímco obavy ze stárnutí souvisely s nepříznivými životními událostmi (Stewart, Ostrove a Helson, 2001).

O postupném zvyšování sebejistoty mluví i Vágnerová, která to připisuje i určité stabilizaci mezi feminitou a maskulinitou, která může nastat v období střední dospělosti. Jde například o rovnováhu mezi racionalitou a emotivností. Také se dle ní posiluje asertivita a sebeprosazení (zejména v profesní roli) atd. (Vágnerová, 2007, s. 187)

1.2.2 Fyzické změny

1.2.2.1 Menopauza

Důsledkem úbytku hormonu estrogeneru dochází ke snížení frekvence ovulace. Postupně klesá i hladina hormonu progesteronu. Celkově tento proces trvá dva až čtyři roky, období jednoho roku před a jednoho po menopauze je nazýváno *perimenopauzou*. Poté již následuje *menopauza*, kterou je možné popsat jako konec menstruačního cyklu. Pro ženu končí období její plodnosti. Průměrný věk českých žen, které již prožívají menopauzu, je 49-51 let. Obecně se menopauza objevuje mezi 45 až 55 rokem. (Kolařík, Halaška a Feyreisl, 2011, s. 287-289).

Menopauzu doprovází plno nepříjemných příznaků, mezi které patří návaly horka, hypertenze, pocení a snížená kvalita i kvantita spánku (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 191). Není to stav, který by doprovázely jen fyzické změny, ale ženy zažívají i mnoho psychických výkyvů. Především období perimenopauzy může být pro ženu velmi stresující a zátěžové období. Může docházet i k velmi negativnímu prožívání tohoto období. Patří k němu pocity méněcennosti, ztráty svojí dosavadní role, úzkost, podrážděnosti a deprese. Některé ženy naopak vítají tento stav s úlevou, protože již nemají starosti s menstruací ani s nechtěným otěhotněním. Z toho vyplývá, že reakce na hormonální změny jsou velice individuální. (Vágnerová, 2007, s. 245-246).

Zaujalo mne, že v některých případech je žena ohrožena například i poruchami příjmu potravy, které mohou být podpořeny hormonálními výkyvy během menopauzy. Konzumace jídla spojená se stresem a psychické výkyvy během menopauzy významně přispěly k depresivnímu prožívání, které vedlo k poruchám příjmu potravy. Byl to jeden z důležitých faktorů, na které je třeba dávat pozor ve stále více ohrožené skupině žen ve středním věku (Schreiber a Dautovich, 2017).

Další pro mne zajímavý pohled na tuto problematiku přináší Vodáčková, která řadí krizi spojenou s menopauzou mezi hlavní krizové situace v životě ženy. Zároveň uvádí, že asi čtvrtina žen prožívá toto období jako nesnesitelné. Hormonální výkyvy se dají tlumit hormonální substituční terapií. Pomocí užívaných preparátů se zvyšuje hladina hormonů. Tato léčba je některými odborníky prosazována a jiným zatracována. Je s ní spojeno mnoho zdravotních rizik, ke kterým podle některých odborníků spadá i hrozba rakoviny prsu. Vodáčková se z hlediska krizové práce nekloní ani na jednu stranu. Zdůrazňuje, že je nutné ženám naslouchat a pomoci jim najít nové cíle, které by je mohly naplňovat. Každá krize nabízí i pozitivní aspekt, který může přispět k osobnímu růstu (Vodáčková, 2012, s. 238-239).

1.2.2.2 Vnější vzhled

Úbytek tělesné atraktivity je více prožíván podle Vágnerové právě ženami. Zatímco muž se může s přibývajícím věkem stávat atraktivnější, u žen jsou vnější projevy stárnutí vnímány negativněji. Okolí vytváří velký tlak na tělesnou atraktivitu a mládí. Proto se zdá, že se roztrhl pytel s omlazujícími doplňky stravy či kosmetickými přípravky. Ženy často podstupují i plastické operace, aby si zachovaly mladistvý vzhled. Samozřejmě vnímání těchto změn je velice subjektivní a každá žena ho vnímá jinak. Pro některé ženy to, ale může znamenat velkou zátěž (Vágnerová, 2007, s. 189).

Jeden z výzkumů se přímo zaměřil na rostoucí obavy z obrazu vlastního těla a špatné stravovací návyky spojené se středním věkem. Dohromady tyto proměnné tvoří pro ženy velmi náročné období. Pozornost výzkumu byla zaměřena na identifikaci dalších souvisejících rizikových faktorů a vlivů na vnímání tělesných změn. Není překvapením, že nespokojenost s vlastním tělem mezi ženami ve středním věku byla úzce spojena s vnímáním stárnutí, zejména v oblasti změn ve vnějším vzhledu (Lewis-Smith at al., 2016).

Sheehyová se snaží dívat na často nežádoucí vnější známky stárnutí s nadhledem. Doporučuje ženám nepromarnit období středního věku jen zoufáním a pocity marnosti. Podle ní jde jen o jinou formu krásy, které je potřeba náležitě využít. Jakmile se ženám podaří přijmout svoje vrásky, první šediny, přibírání na váze či ochabnutí kůže mohou se opět s vervou vrhnout do života a okusit ještě vše, co jim život nabízí (Sheehy, 1999, s. 180-182).

1.2.3 Rodina a sociální vztahy

1.2.3.1 Manželství a partnerství

V období středního věku ženy je pro vnímání opory, štěstí a spokojenosti důležitý i manžel, nebo partner. Manželství v období středního věku prochází mnoha zkouškami. Období po osamostatnění dětí je pro manželství možnost pro nový začátek, někdy se tomuto období říká druhé líbánky. Nicméně žena často získává velkou míru autonomie a sebejistoty, tím se stírají některé rozdíly mezi mužskou a ženskou rolí. To může být zdrojem mnohých konfliktů (Langmeier a Krejčířová, 2006).

Sheehyová popisuje dozrávání obou partnerů jako období, kdy se nemění role, ale jen oba získávají svobodu pro vyjádření mužské a ženské stránky osobnosti. Projevuje se najednou velké množství rozdílů mezi mužem a ženou. Nemusí to být však jen prostor ke konfliktům. Je to jedno z důležitých období, díky němuž může být život stále vzrušující, i když člověk stárne (Sheehy, 2007).

Vágnerová uvádí příklad, kdy partner, který měl dříve ve vztahu spíše submisivnější roli s přibývajícím věkem dozrál a to může narušovat harmonii ve vztahu. V důsledku toho a i dalších problémů se manželství může ocitnout v krizi, nebo se rozpadnout. Tendence ke změně partnera mohou být ovlivněny například touhou změnit stereotyp, nebo si naposledy zkusit znovunavázání hlubší partnerské intimity. Paralelní vztahy vyhledávají více muži než ženy. Žena pociťuje větší odpovědnost vůči dětem a rodině, proto méně často riskují rozpad manželství (Vágnerová, 2007, s. 206-207). Rozvod s manželem často prožívají ženy, jako krizový stav plný depresivního prožívání a je pro ně těžkou životní zkouškou. Ovšem i tuto krizi umějí přijmout jako přínos. V některých případech využijí šance pro nové možnosti, například hledají nové pracovní pozice či další vzdělávání (Willi, 2006, s. 130).

1.2.3.2 Vztah k odrůstajícím dětem

Matky bývají na své děti více fixovány, než otcové. Zdá se to být logické protože, péči o ně naplnily velký kus svého života a mnohdy to znamenalo vyvinutí velkého úsilí. Děti byly často na prvním místě a ostatní věci se musely ustoupit do pozadí. V období vynořující se dospělosti, ale přichází čas na změny v mateřské roli, což představuje velmi důležitý moment. Mateřství je nedílná součást identity ženy a najednou se začíná tato část pomalu oddělovat. Přeci jen jsou matky často emotivnější při komunikaci se svými skoro dospělými dětmi a prožívají jejich úspěchy a neúspěchy s nimi. Někdy to může přecházet až ke spíše škodlivým zásahům do samostatnosti dětí a může to vést až ke vzájemným konfliktům. Pomoc matek může být dětmi odmítána. Ty pak prožívají pocity marnosti, zbytečnosti a velké nespravedlnosti (Vágnerová, 2007, s. 221).

Mateřská láska a péče musí projít během tohoto období různými změnami. Je důležité, aby matka povolila své pouto k dítěti a nechala ho rozvíjet se v sebevědomou a samostatnou bytost. Je to však velmi složité. Pokud se matce nedaří překonat ztrátu a stesk, může se z dříve bezpodmínečné lásky stávat láska egoistická, která nedává dítěti potřebný prostor. Při nepřiměřenosti péče a lásky se dítěti nemusí podařit dobře dosáhnout svobodného rozhodování o svém životě. Příliš úzkostné i ostražitě matky mohou přenést své pocity i na své děti, kterým nijak neulehčí jejich vstup do dospělého života. Není pochyb, že je důležité, aby děti pociťovaly lásku své matky (rodičů) i v dospělosti, nesmí to být pro ně příliš omezující a neměly by být tlačeny k výčtkám svědomí, když nenásledují jejich přání. Když matky tento moment ustojí a dají svým potomkům potřebnou volnost, je to prospěšné pro obě strany (Riemann, 2009).

V druhé části střední dospělosti, kdy už se děti opravdu osamostatňují, přichází rodina do období, které se nazývá fáze prázdného hnízda. Toto období je vnímáno hodně ambivalentně. Může znamenat pro ženu nový prostor a čas, který může věnovat sobě i budování vztahu s manželem a přáteli, ale také může pociťovat ztrátu a prázdnotu (Vágnerová, 2007, s. 274-275). Pohled na vnímání *syndromu prázdného hnízda* je velmi subjektivní a i autoři se ve svých názorech rozcházejí. Někteří označují matky jako ty, pro které je toto období více zásadní a tudíž i více stresující než pro otce. Někdy se objevují i názory, že otcové jsou ti, co negativně vnímají tento zásadní moment.

Například Farková popisuje období odchodu dětí jako zásadní a velmi stresující období v životě ženy. Ve vztahu k dětem nastávají velké změny. Ženy si často ve všem tom shonu ani nevšimnou, jak rychle to utíká. Děti zakončují střední školy. Přichází nervozita spojená s maturitou nebo jinou zkouškou. Některé pokračují na vysoké školy, některé na první pracovní pozice. Podstatné je, že pomalu opouštějí domov. Prožívání odchodu dětí je proto plné ambivalencí. Často ženy vyjadřují úlevné pocity. Těší se na klid a čas pro sebe. Zároveň je to, ale období spojené i se steskem a pocitem ztráty (Farková, 2009, s. 109-110). Ke stejným závěrům došla i Seiffge-Krenkeová, která poukazuje na to, že pro matky je osamostatnění dítěte více stresující než pro otce (Seiffge-Krenke, 2010)

Perrig-Chiello a Stuzeneggerová, které provedly výzkumnou studii v roce 2001, kde mimo jiné zjišťovaly prožívání rodičů při odchodu dětí, považují syndrom prázdného hnízda za mýtus. Podle jejich výsledků matky často uvažují velmi optimisticky o odchodu svých dětí. Otcové mají častěji smíšené pocity. Možná si přejí, aby stihli strávit více času se svými dětmi před jejich odchodem z domova (Perrig-Chiello a Stuzenegger, 2001). Podobný názor mají i Langmeier a Krejčířová, kteří také mluví o tom, že muži v roli otců mohou toto období prožívat bolestněji (Langmeier a Krejčířová, 2007).

Je zjevné, že asi nejde s určitostí říci, zda je možné syndrom prázdného hnízda spojovat převážně s matkami a zda je pro ně osamostatňování dětí stresující. Z největší pravděpodobností záleží na mnoha faktorech, které ovlivňují celkové dění v rodině.

1.2.3.3 Vztah k rodičům

Rodiče dospělých ve středním věku stárnou a potřebují nezdědka péči, protože jejich kompetence soběstačnosti a sebeobsluhy se snižují. Podle několika autorů (Vágnerová, 2007; Novák 2014; Haškovcová, 2010; Možný, 2003) se do role pečujícího častěji staví právě žena, tedy dcera, nebo i snacha stárnoucích rodičů. Není to, ale samozřejmě pravidlem. I v tomto období, ale vznikají mezi rodiči a jejich dětmi konflikty. Tyto konflikty prožívají i díky své angažovanosti v péči především ženy, které již nechtějí poslouchat rady ze strany svých rodičů (Vágnerová, 2007, s. 287-288).

Zvlášť vztah mezi matkou a dcerou bývá někdy podle některých autorů velmi komplikovaný a ambivalentní. Většinou mají dcery podle možného intimnější vztah

s matkou než s otcem, což dává prostor ke komunikaci, ale i sporům. Matka si chce i ve stáří zachovávat určitou dominanci a uplatňuje ji otevřeně vůči svojí dceři (Možný, 2003; Poncet-Bonnisol, 2015; Novák, 2008).

Ženy poskytují nejrůznější formy pomoci a péče. Jejich podpora je jak praktická tak emocionální. Mají trpělivost s rodiči sdílet jejich starosti i radosti. Obvykle pomáhá s domácími pracemi, nákupy, zařizování lékařské péče atd... Pro okolí můžou být tyto úkoly, kterými každodenně pomáhají svým rodičům nenápadné, ale jsou velmi důležité (Novák, 2014, s. 15).

Pečovatelské nasazení ale může přinášet i konfliktní situace se zbytkem rodiny, který se může cítit zanedbáván. Žena ve středních letech, která je vyčerpaná péčí o děti a manžela, prací a dalšími starostmi se začíná k tomu všemu ještě starat o svoje stárnoucí rodiče. Proto mnohdy potřebují pomoci od zbytku rodiny, nebo přímo pomocnou ruku profesionálů. Spojit náročnou a vyčerpávající péči o seniory, uspokojování vlastních potřeb a potřeb rodiny je opravdu těžký úkol a ženy potřebují najít někde oporu. Druhá směna žen, jak je tato péče někdy nazývána, není nijak zvlášť ohodnocena. Ženy absolutní nasazení v péči unavuje a dost často i znevýhodňuje v jejich kariérním růstu. Některé musí z časových důvodů opouštět své pracovní pozice, na které se jim v této zrychlené době někdy už nepodaří vrátit (Haškovcová, 2010, s. 291-292).

1.2.4 Profesionální role

Ženy, které velmi často období mladé dospělosti věnovaly naplno rodině a dětem, se často chtějí vrátit do profesní role a začít si budovat kariéru. Najednou odpadáva předchozí stres, který plynul z nutnosti plného nasazení na obou frontách - rodinné i pracovní. Již nemusejí mít výčitky svědomí, že by mohly jednu ze stran zanedbávat. Právě profesní kariéra může být jedním z nových cílů v období střední dospělosti. Návrat pro ně, ale nemusí být jednoduchý. Po dlouhé přestávce přicházejí o mnoho důležitých kompetencí, navíc nejsou u některých zaměstnavatelů jako matky oblíbené. Samozřejmě narůstající profesní nasazení může být různé také podle toho, jaké má žena vzdělání a kvalifikaci. Některé ženy se odhodlají i k dalšímu studiu, které odkládaly zejména kvůli péči o rodinu. Na konci střední dospělosti, kdy ženě již přes padesát let nejsou její ambice již tak velké jako u čtyřicátnic. Ale ani to nemusí být pravidlem.

Zvláště když se stále posouvá věková hranice odchodu do důchodu. A také samozřejmě záleží na individuální vitalitě a kondici jednotlivých žen (Vágnerová, 2007, s. 202-203).

Výzkumná studie, která se zabývala tím, jak mateřství znevýhodňuje ženy během jejich pracovní kariéry, potvrdila, že pracovní podmínky pro matky se zlepšují po čtyřicátém roce života. Jejich podmínky tou dobou začínají být srovnatelné s bezdětnými ženami, které nemusely svůj kariérní růst přerušit. Autoři mimo jiné zohledňovali počet dětí a potvrdilo se, že nejméně znevýhodněné byly ženy s jedním dítětem a nejvíce se třemi a více dětmi (Kahn, Garcia-Mangalo a Bianchi, 2014).

1.3 Období vynořující se dospělosti

V této části se zaměřím na potomky v období vynořující se dospělosti. Krátce se věnuji specifikům tohoto období, oblastem vývoje, které jsou pro mladé lidi zásadní (partnerské vztahy, vzdělání a pracovní uplatnění), vztahu s rodiči a vztahu s matkou.

Pojem „*vynořující se dospělost*“ je skloňován v posledních desetiletích ve spojení s mladými lidmi, kteří se ocitají na prahu dospělosti. Přebírání zodpovědnosti, nezávislé rozhodování, finanční nezávislost a přijímání mnoha dalších závazků společně utváří důležité mezníky dospělosti, které mladí lidé odkládají a přibližují se k nim ve vyšším věku než dříve (Arnett, 2014, s. 1-3).

Tento trend se nevyhýbá ani České republice. Podle údajů českého statistického úřadu tomu napovídá i věk mladých lidí při vstupu do manželství, které je právě jedním ze závazků spojených s dospělostí. Průměrný věk svobodných žen vstupujících do manželství byl v roce 1989 21,8 let a v roce 2016 29, 9 let. Stejný trend se ukázal i svobodných mužů vstupujících do manželství, ten v roce 1989 byl 24, 6 let a v roce 2016 32,2 let. Se vstupem do manželství často souvisí i narození prvního dítěte. Průměrný věk prvorodiček je také vyšší, v roce 1989 byl 22, 5 let a v roce 2016 28, 2 let. (Český statistický úřad, 2017). Tyto výsledky statistických měření jsou jedním z příkladů toho, jak mladí lidé odkládají svůj vstup do dospělosti.

Americký vývojový psycholog Jeffrey J. Arnett období vynořující se dospělosti považuje za samostatné období. Podle něj nejde jen o určité mezidobí, protože může trvat i 10 let (od 18 do 29 let). Ačkoliv původní rozpětí věku bylo jen od 18 do 25 let, Arnett později posunul horní hranici až do 29 let (Arnett, 2000, s. 477).

Je to jedna z velkých částí životního cyklu mladých lidí hlavně v ekonomicky vyspělých společnostech. Pro většinu mladých lidí je toto období charakterizované změnou a zkoumáním, protože poznávají postupně různé možnosti života, které se jim nabízejí. Patří k tomu i směřování k určité stálosti v lásce, pracovnímu uplatnění a celkovému ucelenějšímu názoru na svět. Je samozřejmé, že ne všichni jedinci během tuto etapu vnímají, jako období průzkumu a zkoušení možností a to i v ekonomicky vyspělých společnostech. Někteří nemají možnost využít tyto roky jako období pro rozjímání nad budoucími volbami. Mladí lidé mohou být, díky okolnostem či individuálním osobnostním vlastnostem nakloněni přeskočit toto období a hledat rychlá řešení jejich životní situace. V mnoha ohledech je věk jedinců a jejich počet v tomto období vyšší než kdykoli jindy. Řady příslušníků tohoto vývojového období pravděpodobně vzrostou v i v budoucnu. Zřejmě jim toto prodloužené období průzkumu a osvobození od rolí spojených s dospělostí umožní další hospodářský rozvoj (Arnett, 2000).

Arnett uvádí pět základních témat, která vyvstávají v období vynořující se dospělosti do popředí. Konkrétně se jedná o zkoumání identity, nestability, zaměření na sebe, pocitu „mezi“ a možností experimentování (Arnett, 2000).

Snad nejvýraznějším rysem vynořující se dospělosti věku je, že mladí lidé prozkoumají dostupné možnosti svého života v různých oblastech, zejména v lásce a v zaměstnání. V průběhu těchto průzkumů rozvíjejí svou identitu. Zjišťují, kdo jsou a co chtějí od života. Pozdní dospívání nabízejí nejlepší příležitost k takovým průzkumům jejich totožnosti. Vynořující se dospělí se stávají méně závislími na rodičích než dospívající a většina z nich odešla z domova, ale většina ještě nepřijala závazky typické pro dospělý život, mezi něž patří dlouhodobá práce, manželství či rodičovství. Během tohoto intervalu mají mimořádnou příležitost vyzkoušet různé způsoby života a zvolit si svou cestu. Všechno to neodmyslitelně patří ke zkoumání vlastní identity (Arnett, 2014, s. 9-11).

Zkoumání identity ale může být velmi individuální a souvisí s mnoha dalšími proměnnými. Jiné ambice má člověk, který se chystá na vysokou školu a jiné ten, který chce co nejdříve vstoupit do pracovního procesu. Také to ovlivňuje konkrétní společnost a komunita, ve které se jedinec nachází či sociální situace (Ježek, Macek a Bouša, 2016, s. 25-28).

Průzkumy identity vynořujících se dospělých a jejich experimentování v lásce dělají toto životní stádium nejen mimořádně plné a intenzivní, ale také velmi nestabilní.

Mladí lidé vědí, že by měli mít představu o svých plánech do budoucna. Většina z nich má jeden plán vlastní cesty, který bývá během života mnohokrát přehodnocován. Tyto revize a časté změny jsou přirozeným důsledkem jejich zkoumání. Vstoupí na vysokou školu a vyberou si hlavní obor, po čase pak zjistí, že pro ně není tak zajímavý, jak se zdálo a v tu chvíli nastává čas na přehodnocení plánu. Nebo si během vysoké školy najdou práci, která je zaujme natolik, že jde vzdělání stranou. Také mohou jít do práce po střední škole, ale po uplynutí jednoho nebo dvou let zjistí, že potřebují více vzdělání, aby měly uspokojivější zaměstnání. Nebo plánují společný život se svým partnerem, který se do toho nijak nehrne a nejeví o to zájem. Tyto situace a tisíce dalších jsou vždy impulzem ke změně plánu a životní cesty. Proto určitá nestabilita prosakuje obdobím vynořující se dospělosti skrz na skrz (Arnett, 2014, s. 11-13).

Neexistuje žádné období života, kde by se člověk více soustředil na sebe, než je období vynořující se dospělosti. Je potřeba, aby se v kontaktu se sociálním okolím naučil vyvažovat mezi tím, co je důležité jen pro něj a co je důležité i v zájmu někoho na kom jim záleží. Obvykle jako pomyslný nárazník slouží učitelé, rodiče a sourozenci. Jelikož velké procento žije u rodičů, musí respektovat pravidla domácnosti a pokud je poruší, riskují hněv ostatních rodinných příslušníků. Rodiče i u dětí, kteří jsou skoro dospělí, stále sledují, co dělají a jakým směrem se ubírají. To vyžaduje i mnoho nevyžádaných otázek ze strany rodičů. Navíc téměř všichni chodí do školy, ať se jim to líbí nebo ne a tam také učitelé stanovují standardy a sledují jejich chování a výkon. Zaměřit se na sebe sama nemusí být nutně sobectví a nemělo by být přijímáno jako něco negativního. Neexistuje na tom nic špatného, pokud jde o sebe-soustředění během vynořující se dospělosti; je to normální, zdravé a dočasné. Tím, že se soustředí na sebe, mladí lidé rozvíjejí dovednosti v každodenním životě, získávají lepší představu o tom, kdo jsou a co chtějí od života, a začnou vytvářet základy pro svůj dospělý život. Cílem jejich zaměření se na sebe je naučit se samostatně myslet a žít jako soběstačná osoba. Pro některé je to nezbytný krok, než se zaváží k trvalému vztahu a zaměstnání (Arnett, 2014, s. 13-14).

Důvodem, proč tolik vynořujících se dospělých cítí „pocit mezi“ je zřejmě to, že jsou na ně kladeny určité nároky, které jsou považovány za nejdůležitější proto, aby se stali dospělými. V různých oblastech Spojených států, v řadě etnických skupin, v sociálních třídách, ve výzkumných studiích s použitím dotazníků i rozhovorů, lidé ustavičně uvádějí tři hlavní kritéria pro dospělost. Je třeba přijmout za sebe zodpovědnost, dělat nezávislá rozhodnutí a být finančně nezávislý. Tato kritéria se

málokdy daří naplňovat všechna najednou. I díky tomu se mladí lidé začínají cítit dospělí o několik let později. Zatímco jsou v procesu rozvíjení těchto třech oblastí, cítí se být někde mezi dospíváním a dospělostí (Arnett, 2014, s. 15).

Vynořující se dospělost je věk možností, kdy je stále možné mnoho různých variant, kam se se člověk vydá na své cestě životem. Z tohoto důvodu jde často o období velkých nadějí a velkých očekávání. Je tomu tak zčásti proto, že málo snů a přání bylo otestováno nástrahami skutečného života. Vynořující se dospělí se dívají do budoucnosti a představují si dobře placenou uspokojující práci, celoživotní manželství plné lásky s jejich "spřízněnou duší" a šťastné děti, které budou ve všech směrech nadprůměrné. Nudná, nenaplňující pracovní místa, hořké rozvody, zlobivé, drzé a nevladatelné děti, které se mohou objevit v příštích letech, nejsou věci, které si chtějí představovat, jako součást své budoucnosti (Arnett, 2014, s. 15-16).

Někteří autoři, mezi něž patří například Seyed, nebo Hendry a Kloepová, nešetřili s kritikou Arnetta a jeho teorie vynořující se dospělosti. Zvláště pak vznikaly otázky, zda je vynořující se dospělost teorií vývojového stádia či nikoliv. Některé její aspekty byly uznané jako silné a to zejména možnost vyvozování hypotéz a integrující princip. Argumenty, které nepovažovaly vynořující se dospělost za teorii vývojového období, se zakládaly na tvrzeních, že popis tohoto období nepřináší nic nového, protože už se zde objevily podobné teorie. Také jde prý o jev, který je silně závislý na kontextu historického období, dá se uplatnit jen na jedince s určitými charakteristikami (především vysokoškolské studenty ve vyspělých zemích (Syed, 2015, Hendry a Kloep, 2007).

Další kritika, která cílí na Arnettovu teorii, se týká špatné aplikovatelnosti teorie napříč sociálními třídami (Furstenberg, 2016; du Bois-Reymond, 2015; Silva, 2016). Arnett na tuto kritiku však reagoval výzkumnou studií, jejíž výsledky neukázaly mezi mladými lidmi ve Spojených státech žádné významné rozdíly ve vnímání základní pěti rysů vynořující se dospělosti (Arnett, 2017, s. 229-234).

1.3.1 Partnerské vztahy

Vytváření a udržování partnerských vztahů patří k důležitým vývojovým úkolům v období vynořující se dospělosti. Na jedné straně mohou mladí dospělí během tohoto období prozkoumat své možnosti díky prvním velkým láskám a získat tak zkušenosti ve

vztahu. Například je to šance, jak se naučit a ukončit fyzicky nebo psychologicky zneužívající vztah nebo se mohou setkat s osobním růstem prostřednictvím různých zážitků v partnerských vztazích. Na druhé straně se v mnoha výzkumných svědectvích se také ukázalo, že mladí lidé v období vynořující se dospělosti neukončují své vztahy za účelem zkoumání dalších možností. Místo toho prožívají mnohdy první velké konflikty, nefunkční komunikaci, podvádění, agresi a nízkou spokojenost s kvalitou vztahu. I tyto charakteristiky romantických vztahů jsou nejen důležité, ale mají dlouhodobé důsledky pro pozdější rozvoj. Rozvoj partnerských vztahů má důležité důsledky pro životní spokojenost mladých lidí, vývoj jejich chování a v neposlední řadě, jako vzor pro budoucí vztahy v dospělém věku. V předmanželských vztazích lze identifikovat některé rizikové faktory pro manželské problémy a rozvody. Postoje a chování související s romantickými vztahy mohou také předvídat postoje a chování v manželství. V důsledku toho je důležité, že se začali odborníci věnovat partnerským vztahům během vynořující se dospělosti a sledují důsledky a jejich význam (Fincham a Cui, 2011, s. 53-54).

V Česku se výzkumem partnerských vztahů v období vynořující se dospělosti věnuje například skupina odborníků z Masarykovy university. V tomto období jsou pro partnerské vztahy obvykle charakteristické opakované rozchody a návraty, které by spadaly pod aspekt všeobecné nestability. O vztazích v tomto období už se nedá říkat, že by byly přechodné a nestálé, ale ještě málo z nich přechází do svazku manželského (Lacinová at al., 2016, s. 72). Například podle sociologické studie s názvem Na prahu dospělosti polovina dotázaných mladých lidí ztotožňovali svůj odchod od rodičů se začátkem soužití se stálým partnerem. Druhá polovina si představuje, ještě nějakou dobu bydlet ve vlastní domácnosti samostatně bez partnera. Sňatek si většina respondentů spojovala s počátkem soužití ve vztahu, avšak přibližně čtyři roky by spolu chtěli strávit tzv. „na zkoušku“ (Katrňák, 2011, s. 114-115). Mladí lidé spolu často žijí nesezdaní. Zde by se mohlo jednat o jeden z případů tzv. „pocitu mezi“, kdy je vztah dvou lidí brán vážně, ale přeci jen se nehrnou do manželství, ani do rodičovství. Ani oblast vztahů proto není prostor, kde by se neotevíraly různé možnosti. V longitudinální studii Cesty do dospělosti mladí lidé uváděli budoucí plány týkající se partnerských vztahů velmi často, jako častější uváděli jen plány ohledně vzdělání a karierních možností. Ženy by chtěly prohlubovat a vylepšovat vztahy včetně zakládání rodiny častěji než muži. Během tří let se v průběhu výzkumu se zvýšila průměrná délka vztahů. Respondenti, kteří zůstali ve stejném vztahu celé tři roky během průběhu studie,

neměnili svůj názor na to, zda je partner ten pravý atd. Respondenti bez stabilních partnerských vztahů byli konzervativnější ve vyhledávání románek na jednu noc nebo kamarádů s výhodami než v USA. Nicméně se v tomto období objevuje mnoho druhů partnerských vztahů, které jsou také způsobem jak si vyzkoušet různé možnosti. Další výzkumy v této oblasti by mohly být užitečné pro zjišťování, jaké následky má experimentování ve vztazích v období vynořující se dospělosti na vztahy v dospělosti (Lacinová at al., 2016, s. 65-66).

1.3.2 Vzdělání a vstup do zaměstnání

Vynořující se dospělost je klíčovým časem pro přípravu na profesi, kterou budou mladí lidé v dospělosti vykonávat. Tyto základy jsou částečně připraveny prostřednictvím vzdělání, neboť mnoho lidí se na prahu dospělosti věnuje studiu středních, vyšších odborných či vysokých škol, jejímž cílem je poskytnout jim dovednosti a znalosti, které pro ně budou užitečné na jejich budoucích pracovištích (Hamilton a Hamilton, 2006).

Stále častějším jevem je, že škola a vstup do zaměstnání se v období vynořující se dospělosti překrývají. I mladí lidé, kteří se zapojili do longitudinální studie Cesty do dospělosti, potvrzovali tento fenomén. Většina respondentů, která v době provádění výzkumu studovala na vysoké škole, to považovala za přípravu pro výkon povolání. Ale ve vzorku byli i ti, kteří ještě nevěděli, jakou cestou se po ukončení studia vydají. Byli i tací, kteří během studia změnili svoje zaměření, nebo obor. Ti, co stále studovali stejný obor během tří let výzkumu, cítili větší závazek ke svému studiu. Zároveň studium přispívalo k větším jistotám v budoucím životě (Kvitkovičová, Mareš, Širůček a Lacinová, 2016).

Dříve obvykle platilo, že ten, kdo úspěšně dokončil studium a nastoupil do práce, by již dospělý. Zároveň dosáhl i finanční nezávislosti. Dnes je mezi těmito dvěma mezníky větší zmatek a mnoho možných variant a možností. Z vlastní zkušenosti mám dojem, že i dnes je vnímána finanční nezávislost jako hlavní symbol dospělosti a samostatnosti. Někdy může být práce jen zdrojem pro zajištění existenčních potřeb a někdy je již v tomto věku významná pro další profesní kariéru, protože se nachází v preferovaném oboru. U respondentů Cesty do dospělosti to byly skupiny obou pracujících přibližně ve stejném počtu. Jen malé množství z nich dělalo svou „vysněnou“ práci, kterou chtěli dělat odjakživa. Čtyřicet procent respondentů ale v době

trvání výzkumu svou práci změnilo, protože našli práci ve svém oboru, se kterou byli rozhodně více spokojeni. Je důležité, že s přibývajícím věkem v tomto období roste zájem o pracovní uplatnění, mladí lidé se více informují a zvyšuje se jejich explorace ve vztahu k zaměstnání. Začínají cítit i oddanost ke své profesi a přistupují k ní zodpovědně (Kvitkovičková, Mareš, Širůček a Lacinová, 2016).

1.3.3 Vztah s rodiči

Vztahy s rodiči jsou pro děti zásadní po celou dobu života. Jejich vnímání a vliv jsou velmi subjektivní a záleží hlavně na celkové rodinné atmosféře, ve které člověk vyrůstá. I v období vynořující se dospělosti nepřestávají mít rodiče na své děti vliv. Rodičovská láska ale musí během tohoto období projít určitým vývojem. Dítě se začíná rodičům vzdalovat a začíná budovat vlastní identitu. Pro tento proces je důležité, aby rodiče byli trpěliví a tolerantní a dovolili svému dítěti svobodný vývoj a postupné osamostatňování. Změny, které nastanou v rodinných vztazích, by neměly být spojené jen s pocity ztráty a smutku (Vágnerová, 2007).

Výsledky výzkumů na Masarykově universitě ukazují, že během vynořující se dospělosti se vztahy dětí s matkou a otcem příliš neproměňují. Většinou se vztahy k oběma rodičům ukazovaly jako uspokojivé. Jen malé procento mladých lidí popisovalo, že si s rodiči nerozumí, nebo je málo podporují. Jde o malý vzorek, ale z těchto poznání by se dalo vyvodit, že se vztahy s rodiči během tohoto období nezhoršují, naopak se spíše prohlubují. I když mladí dospělí začínají mít kolem sebe přátele a partnery, kteří začali plnit funkci podporujících osob, postavení rodičů v jejich životě se příliš nemění (Umemura, Lacinová, Macek a Kunnen, 2016, s. 16).

1.3.4 Vztah s matkou a její podpora v období vynořující se dospělosti

Zkoušení různých možností a s tím spojené rozhodování dětí v období vynořující se dospělosti je úzce spojené se vztahem a podporou rodičů. Matky a otcové hrají svou důležitou roli při výběru studia a profesní dráhy. Ovlivňují i vývoj partnerských vztahů jejich dětí na prahu dospělosti. Nicméně v několika výzkumných studiích bylo zjištěno, že matky hrají mnohdy větší roli v zásadních rozhodnutích svých dětí. Například hrají velkou roli v kariéřním rozhodování. Bezpečný vztah s matkou byl důležitější při volbě

kariérní orientace než bezpečný vztah s otcem. Podpora ze strany matky byla také důležitá i pro rozvoj sebejistoty, zdravé sebereflexe a soběstačnosti. U mladých lidí bezpečný vztah s matkou předurčuje větší motivaci pro zapojení se do rozhodování o profesní kariéře (Germeijs a Verschueren, 2009).

Další studie také potvrdila, že především vnímaná bezpečnost ve vztahu s matkou významně přispěla k tomu, že se mladí lidé v období vynořující se dospělosti lépe vyrovnávali s některými rozhodnutími. Výsledky byly v souladu s hypotézou, že vztah s primárním pečovatelem, kterým je většinou matka, může být dominantní v ovlivňování vývoje dítěte. Pokud jde o adolescenty, naznačuje, že rozvoj identity dospívajících může být silněji ovlivněn vazbou na matku než na otce. Tato zjištění se projevila i při výběru pracovní kariéry. Ukázalo se, že dospívající spoléhají zvláště na svou matku a její pomoc při vytváření kariérových plánů. Zajímavým zjištěním bylo také, že otcové jsou pro děti pravděpodobněji důležitými průvodci v širokém sociálním prostředí, zatímco matky mohou mít větší vliv na vnitřní duševní svět (Soenens & Vansteenkiste, 2005). Současná studie však neukazuje žádný mírný účinek pohlaví dospívajících, což naznačuje, že dopad vazebných vztahů na proces adolescentů při výběru studia ve vysokoškolském vzdělávání je stejný pro chlapce a dívku (Helwig, 2008).

Vnímání partnerských vztahů může být jak z pohledu obou rodičů, tak z pohledu matky vnímáno velmi ambivalentně. Matka ve středním věku již nabrala mnoho zkušeností a i na jejich základě hodnotí partnerský vztah svého dítěte. Může se stát, že zvolí takový přístup, jakoby si partnera měla vybírat ona sama, a proto může být ke vztahu svého dítěte velmi kritická. Partner může být vnímán jako konkurence, se kterou se matka musí dělit o pozornost dítěte. Matka již není nejvýznamnější postavou v životě dítěte. Dítě se již svěřuje někomu jinému a také se s ním radí o důležitých věcech. Kromě toho, že se matka dělí o své dítě s jeho životním partnerem, začíná se o něj dělit i s rodinou partnera nebo partnerky, a to také může vzbuzovat různé ambivalentní pocity. Přáním matky je, aby si dítě našlo stálého partnera, ale názory na to, jaké by měl/a mít vlastnosti a kvality může být diametrálně odlišný od názoru dítěte (Vágnerová, 2007).

Postoje se mění, pokud dítě se svým partnerem uzavře sňatek. Je to definitivní konec určité fáze vztahu s matkou a začátek další, ale již odlišné fáze. To kdy a jak uzavřelo dítě manželství, je vždycky klíčové pro uspokojení různých psychických potřeb matky i otce. Jde o potřeby stimulace, orientace, citové jistoty, seberealizace a

otevřené budoucnosti. Symbolem otevřené budoucnosti je často očekávání role babičky, která může dát matce zpět pocit užitečnosti (Vágnerová, 2007).

Závěrem bych chtěla dodat, že i podle výzkumu v ČR první výsledky poukázaly na to, že existuje vazba mezi vnímáním a hodnocením matky a celkovým vývojem zdravého sebehodnocení. Pokud se stane matka osobou, která znamená oporu v různých oblastech, které jsou zásadní pro období vynořující se dospělosti, vede to k vyššímu sebehodnocení mladých dospělých (bez ohledu na to, zda se jedná o dceru, nebo syna). Pokud tomu tak není, vliv matky na sebehodnocení je negativní a nepřispívá úspěšnému vývoji (Macek at al., 2016).

Matka totiž bývá častěji v roli „vrby“, které se děti svěřují se svým trápením a starostmi. Děti v období vynořující se dospělosti matku považují za někoho, kdo si umí všimnout jejich trápení a umí jim naslouchat i v těch nejtěžších chvílích (Umemura, Lacinová, Macek a Kunnen, 2016).

2 Prožívání úspěchů a neúspěchů

2.1 Reakce rodičů na úspěchy a neúspěchy dětí

Již od útlého dětství je důležité, jak reagují rodiče na úspěchy a neúspěchy dítěte. Souvisí to se zdravým vývojem jeho sebevědomí. Pro zvládání těžkých a zásadních životních situací je důležitý způsob, jakým se dítě naučilo o svých úspěších a neúspěších přemýšlet. Zažít úspěch a být za něj adekvátně pochválen či odměněn má vliv na odolnost osobnosti dítěte i v dospělém životě. Již mezi druhým a čtvrtým rokem dítěte si rodiče můžou všimnout reakcí na úspěch a neúspěch, konkrétně v podobě hrdosti a studu. Úspěch je také důležitý pro přiměřený vývoj motivace dětí. Avšak prožívání občasných neúspěchů je také nezbytné, aby děti nenabýly dojmu, že je vše pouze snadné. Neúspěch je také něco, co dítě připraví na reálný život. Za úspěch je třeba dítě náležitě pochválit, neúspěchem se dá dítě provést tak, aby nebylo traumatizované. Při neúspěchu je zásadní podpora, dobře načasovaná reakce a ochrana před frustracemi. Když se podaří pomoci dítěti přiměřeně projít si úspěchy a neúspěchy již v útlém dětství, je to velká investice do budoucího života (Hoskovcová a Suchochlebová-Ryntová a Hoskovcová, 2009). Stejného názoru je i Dwecková, která tvrdí, že je důležité děti chválit, ne však přehnaně a za každou cenu. Je třeba je nechránit před neúspěchem a reagovat na něj upřímnou a hlavně konstruktivní zpětnou vazbou, která je může naučit přijímat nezdary a chyby, které se přirozeně během života objevují (Dwecková, 2015).

Rodiče si často idealizují své děti a poté jsou zklamáni jejich nezdarem a tím, že neplní jejich představy. Představy mladých lidí o jejich budoucím životě a dosahování úspěchů vychází jednak z individuálních vlastností a dovedností a také z jednání jejich generace, které může být pro rodiče často nepochopitelné. Dochází zde často ke konfliktu odlišných hodnot a postojů (Vágnerová, 2007). Nicméně pro každého znamená úspěch i neúspěch něco jiného. Záleží například na individuálních vlastnostech jedince, sociálním, historickém kontextu nebo na pohlaví (Pulkkinen, Feldt a Kokko, 2006). V období vynořující se dospělosti se snaží úspěšně vstoupit do profesní kariéry a partnerství či manželství. Ti, kteří se rozhodli studovat vyšší odborné či vysoké školy chtějí úspěšně dokončit své studium, a potom zužitkovat své nabyté vědomosti v praxi (Vágnerová, 2007).

Jak se daří či nedaří odrůstajícím dětem, se může promítnout i v sebehodnocení a životní spokojenosti rodičů. Jakoby jejich úspěchy a neúspěchy odrážely to, jak se jim podařilo své děti vychovat a připravit do života (Ryff, Schmutte a Lee, 1996).

2.2 Úspěchy a neúspěchy z pohledu pozitivní psychologie

Tématu prožívání úspěchů a neúspěchů se často věnuje pozitivní psychologie. V případě úspěchů a neúspěchů se také uplatňují i různé *atribuční styly*. V lidském jednání se mnohdy odráží míra atribučního stylu, který u konkrétního jedince převažuje, tedy míra pesimismu a optimismu. Čili úspěch a neúspěch může záležet i na hodnocení situace, které jsme již udělali předem. Například předpovídání výsledku testu, nebo důležité zkoušky může příliš pesimistické uvažování ovlivnit bez ohledu na skutečně nabitě schopnosti a kompetence. Optimista nebere neúspěch jako něco fatálního, ale jen jako momentální selhání, které o ničem zásadním nevyovídá. Zatímco pesimista neúspěch vnímá jako něco, co ovlivní na dlouhou dobu jeho celý život. (Seligman, 2015).

Prožívání úspěchu v určitých situacích je i v dospělosti zásadní pro budování sebedůvěry. Člověk se snaží klást si cíle, ve kterých má šanci uspět a ve kterých již v minulosti uspěl. Důležité je, aby jedinec prožíval úspěch jako výsledek vlastních zásluh a schopností. Proto je také zapotřebí, aby se člověk nevyhýbal situacím, ve kterých je možné zažít úspěch. Výhoda optimistického přístupu je, že není třeba dlouho zůstat u neúspěchů, a proto je optimisté akceptují co nejrychleji a jdou dál (Nürnberg, 2011).

Dosahování úspěchů úzce souvisí i s tím, odkud přichází motivace. Ta může přicházet zevnitř i zvenku. Vnitřní motivace jsou vlastní přesvědčení preference k tomu, čeho chceme dosáhnout. Znamená to například, že děláme práci, která nás baví, cítíme její smysl a užitečnost. Souvisí také s naším vlastním očekáváním a určitou představou ideálního já. Naopak vnější motivace je vytvářena tlakem okolí. Je to určitá obecná představa, jak by měl vypadat úspěšný člověk, a podle toho bych se měl řídit. Je to dané i požadavky sociálního prostředí či plněním vývojových úkolů běžných pro věk a pohlaví jedince. To znamená například, že muž by měl být v období střední věku na vrcholu své kariéry, když se mu to nepodaří, okolí ho může vnímat jako neúspěšného. (Slezáčková, 2012). Touha po úspěchu může mít i základ v neurotickém prožívání.

V honbě za úspěchem může být motivací pomsta. Úspěch je v tu chvíli prostředek pro získání moci, jde o triumf, který má druhým způsobit utrpení. Tento přístup většinou vyjde najevo v momentě, kdy jedince zraní úspěch někoho jiného (Horney, 2000, s. 27).

Také to mohou být rodiče, kteří mají vlastní představu, jak vypadá úspěch (Slezáčková, 2012). Prostřednictvím přehodnocování úspěchů a neúspěchů dětí v období vynořující se dospělosti si potvrzují, zda poskytovali dostatečně zodpovědnou péči, když byli ve své rodičovské roli nejvíce aktivní. Čekají na to, jak se budou naplňovat jejich ambice, sny a touhy, jež mají spojené s budoucností svých dětí. (Ryff, Schmutte a Lee, 1996, s. 383-385).

3 Prvorození

3.1 Osobnost prvorozeného

I když dítě vyrůstá v jedné rodině se stejnými rodiči a ve zdánlivě stejných podmínkách jeho vývoj se může lišit i díky tomu, jestli je nejstarším, prostředním či nejmladším dítětem (Adler, 1999, s. 13) Leman, který se zabývá sourozeneckými konstelacemi, popisuje osobnostní charakteristiky typické pro prvorozené, které je provází po celý život, přesto každý z nich svých předpokladů využije jinak. Prvorození jsou často perfekcionisté, kteří oslňují svou spolehlivostí, systematickostí a svědomitostí. Pokud k tomu dostanou možnost, umí se stavět do role přirozených vůdců. Ke světu i k sobě přistupují obvykle kriticky, bývají velmi zaměřeni na studium. Chtějí být často úspěšní a zazářit ve svém oboru. Neznamená to, ale že by to byla skupina namyšlených lidí, kteří tzv. chodí přes mrtvoly. Jen určitá část z nich se může stavět do role agresivního a průbojného člověka (Leman, 2016).

V rodině se často stavějí do role ochránců svých malých sourozenců. Takový prvorozený přijal roli vstřícného a pečujícího sourozence. Tato vstřícnost se neprojevuje jen v rodinných vztazích, ale i v jejich studijní a profesní dráze. Jejich konání je mnohdy motivováno touhou po uznání matky a otce a dalších důležitých autorit, jimiž jsou učitelé a zaměstnavatelé. Tuto jejich stránku ale mohou lidé i zneužít pro vlastní prospěch. Autority na ně mají větší a větší nároky, a to je může začít pomalu vyčerpávat a ničit. Druhá skupina prvorozených patří mezi ty agresivnější a dominantnější. Překypují asertivitou, která jim pomáhá v honbě za úspěchem. Jejich cíle nejsou zrovna

malé a umí mít pěkně ostré lokty. Nezřídka se stávají workoholiky, kteří budují kariéru za každou cenu a drží se na vedoucích pozicích. Pokud se nedostanou do vedoucích pozic, stejně si vybírají náročné profese, které vyžadují píli a ctížádost. Jejich nasazení si, ale může vybrat svou daň. Bývají brzy psychicky i fyzicky vyčerpaní, přicházejí o přátele a rozpadají se jim rodiny. Vlastnosti, které jim pomáhají v jejich kariérním růstu, jsou ve vztazích s blízkými kontraproduktivní. Jejich tendence k dominanci nevychází mnohdy z jejich niterných přání, ale od jejich rodičů (Leman, 2016).

A proč jsou všichni prvorození často v neustále tenzi a bývají tak trochu svázaní? Jedním z hlavních důvodů bývají jejich rodiče. Prvorození jsou pro ně prvním pokusem ve výchově. V tomto případě se rodiče projevují velmi ambivalentně, na jednu stranu jsou ochránářští a úzkostní, na straně druhé dokážou být neúměrně přísní, nároční s velkým důrazem na výkon. Od útlého dětství jsou pod drobnohledem, tedy alespoň dokud se nenarodí sourozenec. Některých důležitých vývojových mezníků, zejména v dětství dosahují dříve, protože jim celá rodina pomáhá a tak trochu je popostrkuje. Rodiče jsou často jejich jediným vzorem a i proto přebírají brzy velmi dospělé rysy a rádi mají všechno pod kontrolou. Jelikož nějakou dobu byli v roli jedináčků, zažili, jaké je to být v naprostém středu pozornosti rodičů. Velká nevýhoda této maximální pozornosti ze strany rodičů je, že mohou cítit stále větší tlak na svůj výkon. Mimo jiné také prošlapují cestu svému mladšímu sourozenci, který již nebývá pod takovým talkem. Díky svému perfekcionismu, na kterém mívají velký podíl i rodiče prožívají velmi silně neúspěch, který pro ně znamená konec světa a obrovskou deprivaci. I ze strany rodičů jsou jejich neúspěchy přijímány s větším zklamáním (Leman, 2016).

Na rozdíl od jedináčků, prvorození jednoho dne ztrácejí své privilegované postavení. Tato ztráta začíná dnem narození dalšího sourozence. Je to jedna z nejtěžších zkoušek v životě, kterou se musí pokusit ustát. Už nejsou ve středu sluneční soustavy a planety přestaly obíhat kolem nich. Našli si nový střed a oni se tak trochu ztratili v rodinném vesmíru. Když ale v této zkoušce obstojí, mohou jít po cestě života zoceleni a připraveni na všechno (Prekopová, 2009).

3.2 Prvorození ve vztazích

Podle Lemana existují dva druhy prvorozených. Jedni mají rádi dominantní pozici a rádi velí a druzí, kteří se snaží všem za každou cenu vyhovět. Ti první často dávají najevo, že zastávají roli, kterou si nedají jen tak vzít. Stavějí se do pozice “hlavy rodiny“. Jsou to ti perfekcionista, o kterých jsem psala v předchozí podkapitole. Bojí se o svou vůdčí roli, proto se snaží budít respekt, který může být ve vztazích někdy na škodu. Ti druzí, jsou lidé, kteří zrovna nedisponují velkým sebevědomím. Proto mohou být v rodině v roli “obětních beránků“. Snaží se o všechny postarat a všechno jim dopřát. V přátelských vztazích často vyhledávají buď výrazněji starší, nebo mladší jedince. Kopírují tím tak své postavení v rodině, kdy byly buď součástí světa dospělých nebo pečovateli o své mladší sourozence. Proto se také nemusejí cítit dobře mezi svými vrstevníky. Je pravděpodobné, že mají spíš méně přátel, ale za to jde o opravdová hluboká přátelství (Leman, 2011).

3.3 Prvorození ve škole

Rodiče mívají na prvorozené velké nároky už v útlém dětství. Zvláště v dnešní době se rodiče mají tendenci předhánět v tom, co již umí jejich dítě a už ve školce ho připravují na budoucí kariéru “astrofyzika“. Prvorození se tak často dostávají do velkého tlaku. Leman tvrdí, že prvorození jsou úspěšnější i v akademické dráze. Dokonce i mezi laureáty Nobelovy ceny je více prvorozených. I ve školních lavicích je však dohání jejich perfekcionismus. Ten může za jejich nejistotu, když se věci nevyvíjejí podle představ. Bývají na sebe za své neúspěchy ve vzdělání velmi nazlobení a často si je dlouho vyčítají. Proto potřebují od rodičů místo dodávání motivace více povzbuzení. Místo neustálého dohledu a kontrolování by více ocenili pochvalu a důvěru v jejich vlastní zodpovědnost. Na vysoké škole mají především výhody ve své ukázněnosti a pořádnosti. Tyto vlastnosti se mohou hodit pro lepší orientaci v akademickém světě a úspěšnému dokončení studia (Leman, 2011).

3.4 Prvorození v zaměstnání

Výše jsem již zmiňovala, že prvorození se často dostávají do vůdčích pozic a to samé platí i pro pracovní pozice. Nezřídka se stává, že nejsou v kolektivu příliš pozitivně vnímáni. Ve svém boji o úspěch občas zapomínají na potřeby jejich spolupracovníků. Jsou zvyklí přebírat velké množství odpovědnosti. To znamená, že někdy nabývají dojmu, že když si práci neudělají sami, neudělá ji nikdo. Nicméně se někteří prvorození naučí své vlastnosti využívat nejen na cestě k vlastním úspěchům, ale i k úspěchům celého pracovního týmu. V takovém případě se z nich můžou stát respektovaní vůdci. Stejně, jako v ostatních oblastech, jsou i v profesní kariéře nezřídka citlivější na neúspěch (Leman, 2011).

Výzkumná část

4 Cíl výzkumu a formulace výzkumných otázek

Ve výzkumné části diplomové práce je popsán kvalitativní výzkumný vzorek, zaměřený na vhled do toho jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy svých prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti. Záměrem výzkumu je pokus o hlubší porozumění individuálním prožitkům, očekáváním či přáním, které se váží s úspěchy a neúspěchy dětí respondentek v již zmíněném vývojovém období.

4.1 Cíl

Cílem výzkumu bylo nahlédnout do prožívání matek, z jejich vlastního úhlu pohledu a jakým způsobem se s vynořující se dospělostí dětí vypořádávají. K dosažení cíle byly stanoveny výzkumné otázky, které se nacházejí v další podkapitole.

4.2 Výzkumné otázky

1. výzkumná otázka:

Jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy svých prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti?

2. výzkumná otázka:

Jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy svých dětí v oblasti studia, vztahů a zaměstnání v období vynořující se dospělosti?

3. výzkumná otázka:

Jak vnímají matky úspěchy a neúspěchy prvorozených dětí v období vynořující dospělosti v kontextu vlastních životních změn a vývoje?

5 Použitá metoda analýzy dat

Pro výzkum jsem si vybrala tematickou analýzu¹ rozhovorů. Tematickou analýzou se zabývá mnoho autorů a mnoho z nich ji aplikuje v praxi (např. Braun a Clarke, 2016; Aronson, 1995; Harden a Thomas, 2008; Tuckett, 2014). TA je metoda, která nabízí možnost identifikovat jednotlivá témata a následně je zařadit do určitých celků, dalo by se říci i vzorců. Tematická analýza umožňuje výzkumníkovi vhled do vnímání významů a zkušeností určité skupiny lidí. Tato metoda by měla pomoci odhalit společná témata významná pro daný jev. Analýza by měla především identifikovat témata, která jsou odpovědí na výzkumné otázky (Braun a Clarke, 2016, s. 57-58.).

Tato metoda nabízí v mnoha směrech výzkumníkovi svou flexibilitu a srozumitelnost. Neznamená to však, že by byla snadná. Například umožňuje získávání dat dvěma různými přístupy, konkrétně induktivním a deduktivním. Induktivní přístup ke kódování a analýze dat je přístup zdola nahoru a je založen především na tom, co nalezneme v získaných datech. Naproti tomu deduktivní přístup ke kódování a analýze dat je přístup shora dolů, kdy výzkumník přináší do dat řadu konceptů, nápadů nebo témat, která používají pro kódování a interpretaci dat. V mnoha případech se používá kombinace obou přístupů. Je nemožné být čistě induktivní, protože vždy přinášíme něco k datům, když je analyzujeme (Braun a Clarke, 2016, s. 58-59). Já jsem při vlastní analýze také kombinovala oba dva přístupy. Některá témata jsem do dat přinášela sama, jiná se přirozeně zrodila během analýzy.

Pro lidi, kteří se považují za nováčky v kvalitativním výzkumu, umožňuje poměrně dobrý přístup k výzkumu, který se může zdát na první pohled obtížný a nečitelný. Podobně jako další metody učí systematicky mechaniku kódování a analýzu kvalitativních dat, která pak může být spojena s širšími teoretickými otázkami. Její

¹ TA – Tematická analýza

výsledky mohou zpřístupnit informace širšímu spektru čtenářů (Braun a Clarke, 2016, s. 58-59). Osobně mám ráda výzkumné projekty s využitím tematické analýzy, protože jsou čtivé a srozumitelné. Setkala jsem se s jejich přijetím i u lidí, kteří nemají mnoho zkušeností se čtením odborných článků.

Při práci se získanými daty jsem vycházela z postupu, který uvádí Clarková a Braun ve svých textech. Tento postup obsahuje šest stěžejních fází pro identifikaci témat. První fází zahrnuje opakované čtení transkripce a poslouchání nahrávek rozhovoru. Cílem není vnímat pouze na první pohled zřejmý význam slov, ale proniknout ke skutečným významům výroků respondenta. Druhá fáze obsahuje proces kódování. Kódy jsou pro tematickou analýzu stavebními kameny. Jsou určeny k poskytnutí souhrnu části výroku k jeho popsaní. V další fázi se z kódů začínají vynořovat témata. Tato fáze zahrnuje přezkoumání kódovaných dat, identifikaci oblastí podobnosti a odhalení jejich případného překrývání. Následující fáze je tzv. kontrolou kvality. Znovu se procházejí a kontrolují témata a zkoumá se, zda mají opravdu vztah k sesbíraným datům. Mohou se vyřazovat kódy, umisťovat je pod jiná témata, měnit hranice daných témat. V předposlední fázi již musíte jasně definovat témata. Při definování tématu musí být jasně dané, co je pro něho jedinečné. Témat by nemělo být příliš mnoho, neměla by se navzájem překrývat a opakovat a je důležité, aby přímo řešila výzkumnou otázku. Poslední tedy šestou fází analýzy je výroba zprávy, v mém případě empirické části diplomové práce (Braun a Clarke, 2016, s. 60-70). Víceméně jsem se snažila tento postup dodržet a trpělivě jsem plnila bod po bodu. Podrobněji se k postupu své práce s daty vyjadřuji v kapitole *Zpracování rozhovorů*.

6 Charakteristiky zkoumaného výběru

6.1 Výběr respondentů

Pro výběr respondentek byla určena následující kritéria:

Respondentky musely splňovat kritérium věku 45-55 let. Jelikož jsem se zaměřila na prvorozené děti, ženy musely mít dvě, nebo více dětí. Dále musely být vdané, popřípadě žít v partnerském vztahu. U jejich dětí byl kritériem pouze věk od 18 do 29 let, žádná další kritéria jsem pro účely mé diplomové práce nevnímala jako důležitá.

Výběr výzkumného vzorku byl proveden pomocí lavinového výběru, který je také známý pod anglickým názvem snowball technique (technika sněhové koule) (Ferjenčík, 2010, Breakwell at al., 1995). Nejprve jsem oslovila svou známou, která poté oslovila další ženu a ta oslovila další, dokud jsem neměla potřebný počet respondentek.

6.2 Popis vzorku

Rozhovory byly provedeny s šesti respondentkami. Jejich charakteristiky vychází z toho, co o sobě sami sdělili. Pro zaručení anonymity jsem uvedla pouze křestní jména a některé údaje jsem po domluvě s nimi upravila. Tyto úpravy však nijak neovlivňují význam jejich sdělení a týkají se jen některých osobních údajů.

6.3 Charakteristiky respondentek

1. Paní Sylvii je 50 let a pracuje jako zdravotní sestra. Její manžel je majitelem firmy. Staršímu synovi Petrovi, o kterém jsme se bavily, je 28 let je vyučený s maturitou, v současné době již žije samostatně se svojí přítelkyní a je již finančně nezávislý na svých rodičích. Mladšímu synovi Jirkovi je 25 let a začíná se také osamostatňovat.

2. Paní Květě je 46 let a je majitelkou a provozovatelkou hotelů a restaurací. Je rozvedená. Její současný přítel je úředník na městském úřadě. Žijí spolu již 8 let. Starší dceři Kristýně, o které jsme se bavily, je 21 let a studuje vysokou školu v Českých Budějovicích, kde má také přechodné bydlení. Mladší dceři Natálii je 17 let a studuje střední školu.

3. Paní Ivě je 52 let a se svým manželem vlastní firmu. Staršímu synovi Patrikovi, o kterém jsme se bavily, je 28 let a po nedokončeném studiu na vysoké škole začal pracovat u rodičů ve firmě. Bydlí sám se svou přítelkyní. Mladšímu synovi Petrovi je 23 let a studuje v Praze vysokou školu.

4. Paní Renatě je 54 let, pracuje jako překladatelka a učitelka angličtiny. Její manžel je úředník. Starší dceři Ivetě, o které jsme se bavily, je 28 let, vystudovala několik vysokých škol v USA, kde také v současné době žije a pracuje. Je již zcela samostatná a finančně nezávislá na rodičích. Mladšímu synovi Václavovi je 23 let a v současné době žije s rodiči ve společné domácnosti.

5. Paní Ivaně je 47 let a je advokátkou. Její manžel je také advokát. Nejstaršímu synovi Matějovi je 25 let, studuje vysokou školu v Praze. Má přítelkyni, se kterou v Praze bydlí. Prostřední dceři Lence je 24 let a studuje konzervatoř. Nejmladšímu synovi Markovi je 18 let a studuje gymnázium.

6. Paní Lence je 55 let a pracuje v administrativě. Je rozvedená a její současný přítel je ekonom. Staršímu synovi Lukášovi, o kterém jsme se bavili, je 27 let, dlouho zápasil s alkoholem, ale nyní abstinuje, má práci a žije se svojí přítelkyní, se kterou bude mít brzy potomka. Mladšímu synovi Dominikovi je 20 let a po dokončení střední školy nastoupil do práce a je již také samostatný.

7 Sběr materiálu a jeho zpracování

7.1 Sběr materiálu

Pokaždé když jsem dostala další doporučení na respondentku, jsem se s ní nejprve spojila telefonicky a stručně jsem jí vysvětlila, o co v mé diplomové práci a s ní spojeném výzkumu jde, jak bude rozhovor probíhat, jak bude časově náročný a v případě potvrzení zájmu o participaci na výzkumu jsme si dohodly místo setkání. Přizpůsobovala jsem se požadavkům respondentek. Některé rozhovory se uskutečnily u mne doma, jiné v domácnosti respondentek, nebo na jejich pracovištích. Žádnou z účastnic výzkumu jsem nepřemlouvala a všechny poskytly rozhovor dobrovolně. Za poskytnutí rozhovoru nedostávaly respondentky žádnou finanční či materiální odměnu a byly s tím dopředu obeznámeny. Rozhovory jsem sbírala od září do prosince 2017.

Při samotném setkání jsem začala neformálním rozhovorem a poté jsem zopakovala svůj výzkumný záměr a vysvětlila ho podrobněji. Seznámila jsem respondentku s tím, jak bude rozhovor probíhat a jak dlouho bude trvat. Dále jsem požádala o seznámení s informovaným souhlasem, jehož vzor se nachází v příloze této diplomové práce a v případě, že nebyla ze strany respondentky vznesena žádná námitka, jsem poprosila o jeho potvrzení podpisem. Všechny účastnice jej podepsaly a originály jsou přiloženy k diplomové práci. Poté jsem ponechala prostor pro případné dotazy. Závěr rozhovoru byl také neformální. Vždy jsem zřetelně poděkovala za vstřícnou účast v mém výzkumu. Rozhovory byly vedeny v klidné a přátelské atmosféře, i když nebyla všechna témata pro respondentky jednoduchá. S respondentkami jsem vždy strávila minimálně hodinu a půl. Délka samotného rozhovoru byla 40 až 60 minut v závislosti na motivaci a ochotě respondentky mluvit o jednotlivých tématech a také v závislosti na jejich způsobu vyjadřování. Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon a respondentky s tím byly obeznámeny. Úvodní a závěrečné fáze rozhovorů byly provedeny mimo záznam.

7.2 Etické aspekty výzkumu

V průběhu výzkumu byla zachována úcta a respekt ke všem respondentkám. Byly současně dostatečně informovány o průběhu a účelu výzkumného šetření. Také bylo dodrženo právo na anonymitu, kterou jsem ošetřila podle domluvy s respondentkami. Konkrétně uvádím pouze křestní jména a změnila jsem některé osobní údaje účastnic a jejich dětí. Dále je účastnicím dána možnost odstoupit z výzkumu bez udání důvodu a kdykoliv o to projeví zájem (Ferjenčík, 2010, s. 62-63).

Všechny účastnice podepsaly informovaný souhlas, který je pro účast ve výzkumu stěžejní a nelze ho ignorovat ani při dalším nakládání s nasbíranými daty. Informovaný souhlas byl podán v písemné formě a respondentkám byl dán dostatečný čas a klid pro jeho prostudování. Originály souhlasu jsou uloženy u mne (Miovský, 2006, s. 281).

7.3 Osnova rozhovoru

Rozhovory s účastnicemi výzkumu byly vedeny formou polo-strukturovaného rozhovoru. Tento typ rozhovoru je charakteristický předem připraveným seznamem otázek, které je však možné flexibilně doplňovat či měnit jejich pořadí. Respondentky měly možnost zvolit si vlastní způsob odpovědi. Měly možnost se ke všem tématům vyjádřit tak, jak potřebovaly a zároveň mohly určitá témata v různé míře reflektovat a rozvíjet. Výhodou této formy rozhovoru je možnost volně se doptávat a tím se v rozhovoru dostat více do hloubky. Zároveň polo-struktura umožňuje určitou linii, aby se zmírňovaly tendence odchylování od tématu (Ferjenčík, 2010; Reichel, 2009; Galleta, 2013). Strukturu otázek jsem sestavila a poté ji vyzkoušela v pilotním rozhovoru a podle jeho analýzy jsem ji upravila. Měnila jsem znění některých otázek a přidala jsem i několik úplně nových, které vznikly spontánně při rozhovoru a zdály se být pro výzkum užitečné. Nakonec jsem použila otázky v této podobě:

1. Otázky týkající se vnímání úspěchů, neúspěchů, zásadních momentů a cílů dětí

Do této kategorie spadaly například tyto otázky:

Co vy sama vnímáte jako úspěch/neúspěch? Vzpomenete si na nějaký zásadní moment života vašeho dítěte v tomto období? Vybavíte si něco, co Vaše dítě vždycky chtělo dokázat, čeho chtělo dosáhnout? Měla jste a máte na ni/něho určité nároky?

2. Otázky týkající se oblastí úspěchů a neúspěchů v oblasti studia, vztahů a zaměstnání

Do této kategorie spadaly například tyto otázky:

Vzpomenete si například na to, jak jste prožívala doted' jeho/její studium? Pamatujete si na první úspěchy v práci či na brigádě? Jak jste reagovala na jeho/její první vztah? Probírá s Vámi svůj vztah?

3. Otázky týkající se prožívání a vnímání období vynořující se dospělosti u prvorozených dětí

Do této kategorie spadaly například tyto otázky:

Mění se nějak v čase Vaše prožívání těchto důležitých momentů? Všimáte si nějakých změn v tom, jak to prožíváte? Máte oporu ve Vašem manželovi/partnerovi při řešeních těchto zásadních momentů? Mluvíte o tom spolu? Jaké pro Vás byly tyto momenty v kontextu vlastních životních změn spojených se středním věkem? Probírá s Vámi důležitá rozhodnutí?

7.4 Přepis rozhovorů, práce se záznamy

Při zpracování rozhovorů jsem použila transkripci. Proces transkripce spočívá v převedení audionahrávky do textové podoby. Bylo důležité poslouchat nahrávku několikrát a všimnout si sebemenších detailů, aby se mohlo předejít ztrátě cenných dat a nedocházelo k jejich zbytečnému zkreslení (Miovský, 2006, s. 205-207).

Každý významný projev emocí byl do přepisu zaznamenán, taktéž i významné pauzy a jiné důležité detaily. Jsem si vědoma, že mohlo dojít k určité redukci, ale vynaložila jsem veškerou snahu, aby se to nejpodstatnější do transkripcí dostalo.

7.5 Zpracování rozhovorů

Již přepsané rozhovory jsem opakovaně četla a snažila jsem se vcítit a naladit se na respondentky. Každý rozhovor jsem si zároveň opakovaně pouštěla. Poslech nahrávky mi pomáhal hlavně ve chvíli, kdy se mi nedařilo zcela se naladit na konkrétní respondentku. Pro prvotní analýzu jsem používala Microsoft Word, kde jsem měla vytvořenou tabulku, na kterém jsem měla v prvním sloupci číslo výroku (pro lepší orientaci), v dalším sloupci otázku s odpovědí respondentky, do třetího sloupce jsem si zapisovala klíčová slova a výroky k zachycení významu sdělení a do dalšího sloupce jsem si zaznamenávala názvy vynořujících se témat. Poté jsem si soubor vytiskla a to samé ještě ručně upravovala a přidávala jsem další poznámky, které mě napadaly a daly by se později využít v diskuzi. Poté jsem svoje poznámky s tématy několikrát znovu četla. Témata jsem poté začala třídit. Tam, kde se objevila zjevná podobnost mezi tématy, jsem sloučila je do větších tematických celků. Poté jsem vyhledávala v původním textu přímé citace a začala přiřazovat je přiřazovat k tematickým celkům.

Každý rozhovor jsem analyzovala samostatně, včetně identifikace témat. Tento přístup klade určitý nárok na výzkumníka, který by mohl být příliš ovlivněný předchozí analýzou, proto je třeba snažit se tomuto vlivu předcházet (Řiháček, a další, 2013, s. 16). Pro mne bylo například důležité znovu si poslechnout nahrávku, tím si připomenout konkrétní rozhovor, jeho atmosféru a specifický styl vyjadřování respondentky. Zatížení předchozím rozhovorem jsem se snažila redukovat i většími časovými intervaly mezi jednotlivými analýzami. Nechávala jsem si minimálně třídní pauzy.

7.6 Před-porozumění tématu, zdroje validity

Před započítáním výzkumné práce je třeba porozumět vlastnímu prožívání, které je spojené s tématem výzkumu a znát vlastní motivaci pro jeho zpracování. Proto jsem požádala svou spolužačku, aby se mnou udělala rozhovor na dané téma, a poté jsem si poznamenala, které poznatky a názory u mě byly dominantní a snažila jsem je dát při

samotné analýze stranou. Tato osobní reflexe na dané téma je jedním z nástrojů pro zajištění a zvyšování validity (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013, s. 17). I tak je třeba mít určitou znalost tématu, již pře započítím analýzy, která pomáhá lepší orientaci při rozhovorech.

Další zdroje validity jsou data, konkrétně doslovné přepisy rozhovorů, které jsem použila v diplomové práci. Dále je třeba kvalitně prezentovat průkazná data. Výsledky analýzy se opírají o doslovné citace z rozhovorů s respondentkami, které jsou uvedeny v příloze. Požadavek dalšího výzkumníka, jako nástroj pro zvýšení validity jsem nenaplnila. Pouze jsem použila rozhovor se svou spolužačkou pro osobní reflexi daného tématu a počáteční analýzu jsem konzultovala s vedoucí práce (Řiháček, Čermák a Hytych, 2013).

8 Výsledky výzkumného šetření

V rozhovorech, které jsem rozebrala pomocí tematické analýzy, se objevila následující významná témata týkající se toho, jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy svých prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti. Jednotlivá témata jsou doplněna autentickými citacemi, které poskytují možnost pro hlubší vhled do každého z nich.

8.1 Jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy svých prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti?

8.1.1 Dělej to, co chceš (ale dělej to, jak nejlépe můžeš)

Napříč všemi rozhovory se objevil názor, že je důležité, aby si synové a dcery respondentek v životě **zvolili vlastní cestu**. Zároveň se zde často, ne však vždy objevovalo přání, aby se jejich děti **snažily**, aby to co si vyberou, **dělaly** co možná **nejlépe**.

Jedna z respondentek popsala v tomto duchu její vlastní představu o tom, co znamená úspěch: „...*myslím si, že úspěšnej by byl člověk, co dělá to, co chce, ale dělá to hodně dobře. Myslím si, že takovej ten šedivej průměr, to se nmě úplně moc nelíbí*“(E38-40). Vzápětí tento výrok použila i v souvislosti se svými dětmi: „*Vždycky jsem si myslela, že ať si dělaj ty děti, co budou chtít, ale ať to dělaj hodně dobře, že ať si vyberou tu cestu, ale ať potom dělaj, co bude v jejich silách*“(E40-42). Při rozhovoru s touto respondentkou se toto přání projevilo přímo v popisu jednotlivých situací jejího prvorozeného syna. Například při výběru studovaného oboru: „...*myslím si, že ale chyba byla, že nešel rovnou na ten jazyk, na kterej asi vždycky chtěl, protože řekla bych, že by to asi byl býval studoval zdaleka s větším nadšením než tak, jak mu to teď zůstalo*“(E67-70).

Následující vyjádření se ve své podobě hodně podobá prvnímu zmíněnému příkladu. Zde opět jedna z matek mluví o tom, že pro ni není zas tak důležité, jaké povolání si její děti zvolí, ale to, jak ho budou vykonávat: „...*vždycky jsem jim to říkala, že jestli chtějí*

být zedníkem, tak ať jsou klidně zedníkem, ale tím jedním z nejlepších a nejúspěšnějších. Ať to, co budou dělat, ať dělají jak nejlíp můžou“ (A162-164) Úspěch zde není spojen s určitým druhem povolání, které by automaticky znamenalo prestiž, ale s tím, že i úplně běžná profese se může dělat nejlépe, jak se dá.

V dalším příkladu respondentka zdůrazňuje důležitost toho, že si její dcera dokázala sama vybrat něco, v čem bude úspěšná. Její výrok zněl přesně takhle: *„No, ona byla vždycky prostě úspěšná. A myslím si, že ten úspěch je v tom, že si prostě uměla najít to, v čem vyniká, ale nebyla nikdy žádnéj génius. Našla si prostě něco, na co je dobrá a v čem má talent“ (D90-93).* Samotný úspěch zde respondentka shledává v umění najít si svou vlastní cestu.

Také se v jednom z rozhovorů objevilo vyjádření, kterým upozorňovala respondentka na past, kterou se může stát práce, kterou člověk nechce ve skutečnosti dělat: *„...protože vidím sama na sobě, jak je hrozný dělat práci, která není to, co člověk chtěl, a je v tom akorát uvázaněj“ (B53-55).* Je to jeden ze způsobů, jak se dá poukázat na důležitost naslouchat svému „srdci“ při výběru povolání, a zvolit podle vlastního uvážení. Na toto téma by se dalo navázat zdůraznění spokojenosti v životě, které by mělo být podle jedné z respondentek rozhodující a nadřazená prestiži jednotlivých povolání: *„Takže já prostě nerozlišuju lidi, jestli ten je doktor, nebo zedník. Prostě jsem řekla klukům, že budu ráda, když budou v životě spokojený, ale jestli to budou mít takhle, nebo takhle to mi bylo jedno“ (F184-187).*

Další respondentka zdůrazňuje svobodu ve výběru povolání, kterou dala svému prvorozenému synovi: *„Ale nikdy mi nešlo o to... Jako kdyby si vzpomněl, že chce bejt doktor, nebo zubař, nebo popelář... Tak ať to dělá, když to chce“ (C133-134).*

8.1.2 Důležitá je samostatnost

Další téma, které prosakovalo skrz jednotlivá vyjádření v rozhovorech, bylo téma samostatnosti. **Samostatné rozhodování** bylo často provázáno s úspěchem prvorozených dětí. Někde byly samostatnost a osamostatnění považovány za úspěch jako takový. Jindy jako něco, co přispělo k dalšímu pozitivnímu rozvoji osobnosti.

Jedna z respondentek uvedla samostatnost a **osamostatnění** jejího staršího syna jako něco, co považuje za úspěch: „*Ale přišlo to na něj až kolem toho pětadvacátého roku, kdy teda opustil domov a postavil se na vlastní nohy a dneska je to opravdu samostatnej člověk*“ (A19-21) Z výroku bylo cítit, že je to důležitý mezník pro jejího syna i pro ni.

Samostatně zvládat některé nelehké úkoly bylo pro jednu z respondentek něco, co **přispělo k rozvoji** její dcery a předcházelo to dalším jejím úspěchům. Za důležitou považuje zkušenost, kdy její dcera byla odkázána sama na sebe: „*...dostala nabídku studia v USA a celý druhý ročník byla tam a to jí podle mě strašně posunulo, protože tam byla sama bez nás. Ale to už jsme dávno nějaký učení neřešili, protože už všechno dávno zvládala a dělala sama*“ (D29-32). Osamostatnění je tady jako **zkouška**, která je důležitá pro zvládání dalších mezníků života. Respondentka také vyjádřila obdiv ke své dceři a jejímu samostatnému rozhodování: „*No, samozřejmě jsme byli pyšní, i když se tam dostala, protože si to sama zařídila*“ (D42-43).

Jedna z matek uvedla konkrétní moment, kdy určitá samostatnost pomohla a předcházela dosažení úspěchu: „*No, vzhledem k tomu, že dělal s náma, tak my jsme ho poslali dělat s našima lidma a poslali jsme ho na stavbu. A z tý stavby převzal sám od sebe nějakou iniciativu a oni se sami od sebe na něj začali obracet...*“ (C70-72).

Také uvádím příklad, kde je samostatnost brána, jako něco **zdravého a potřebného**: „*Protože si myslím, že je to zdravý odejít dřív a starat se sám o sebe*“ (B107-108).

8.1.3 První děti, první knedlíky

Přestože respondentky zmiňovaly i jiné proměnné, které ovlivňují jejich rozdíly v prožívání vůči prvorozeným dětem (odlišné povahy dětí, věkový rozdíl sourozenců), **jisté společné znaky** se v analýze objevily. U dalších dětí již byly svým způsobem připravené na některé momenty a mohly své emoce lépe korigovat. Nebo se také objevila zmínka o tom, že starší „*prorážel*“ cestu mladšímu.

Například jedna respondentka uvedla, že prožívá stále **odlišné emoce** vůči svému prvorozenému: „*Tak i když mám další dvě děti, tak o toho nejstaršího se vždycky bojím pořád nejvíc. Mám pocit, že je nejzranitelnější*“ (E31-33) Dále dodala: „*Je to hodně jiný*

*tou povahou, ale asi se i tak člověk na těch prvních dětech hrozně podepíše. Jak se říká, první děti a první knedlíky (hlasitě se zasmála)“(E111-112). Zde zmínila, že bere v úvahu i **rozdílné povahy** dětí. A na konci rozhovoru toto téma ještě zdůraznila, protože to pro ni bylo důležité: „Ještě bych chtěla zdůraznit, že mi přijde velké rozdíly mezi tím prvním dítětem a těma dalšíma. Že na tom prvním se prostě člověk nějak vyřádí. Tak to je všechno“(E235-237) Respondentka měla pocit, že musel být její prvorozený syn v určité nevýhodě. Na určitou psychickou zátěž spojenou s rolí matky už byla u dalších dětí již zvyklá: „Myslím si, že tyhle moje strachy a úzkosti si všechny nejvíce odnesl ten Matěj, protože ty ostatní děti jsem s tím tolik neobtěžovala, protože jsem si už trochu zvykla“(E95-97).*

Další respondentka se vyjádřila takto: „Protože ten druhý syn je pravý opak svého bratra. Byly tam zase jiné věci, ale ty zásadní věci, když byl nějaký úspěch, třeba ta maturita. Tak to mám hodně podobně“(A80-81). Přeci jen se k tématu vrací a popisuje své emoce: „Ale řekněme ano, když se mi stěhoval mladší syn, tak ta slzička mi ukápla, až když odjel. Ona mi ukápla, ale u toho staršího syna jsem se tedy neovládla, to se přiznám“(A86-88). Zde byl znatelný také nějaký **vývoj v emočním prožívání** vůči dětem. U druhého syna už dokázala lépe ovládat své emoce.

Podobně to vnímala i tato respondentka. „Ano vnímám, ale spíš kvůli tomu, že je každý jiný. Patrik je takovej tatánek a Petr takovej mamánek“(C145-146). Nakonec ale konstatovala, že její prvorozený byl v určitých situacích v jiném postavení: „Ale je pravda, že Petrovi tu cestu prorážel“(C146).

Poslední příspěvek poukazuje také na odlišné prožívání jedné s respondentek vůči svým synům. Zde byly tyto rozdíly způsobeny i **věkovým rozdílem**: „...u toho staršího syna to bylo v pohodě, protože jsou s tím mladším synem dál od sebe. Když odešel tak mi bylo smutno, i jsem to obřečela, ale nastoupil ten mladší. No, a když odcházel ten mladší, tak jsem se právě začala soustředit na to moje studium.“(F195-196).

8.1.4 Podle sebe soudím tebe

Skoro ve všech rozhovorech se našel nějaký ten moment, kdy respondentky **srovnávaly** své děti a sebe ve stejném věku. Důvody těchto srovnání byly různé. Někdy měly

respondentky pocit, že jejich chování bylo vhodnější, někdy si naopak přály, aby jejich děti neudělaly stejnou chybu a někdy šlo jen o pouhé vzpomínání na jejich dospívání spojené s emocemi.

Když odcházela syn jedné s respondentek na studia do Brna, vzpomínala na to, jak ona sama opouštěla domov: „*Asi protože jsem taky sama takhle odešla po maturitě, když jsem začala studovat, a pak jsem se domů nikdy nevrátila. Měla jsem pocit, že už je to jako na furt*“ (E17-19). Na sebe si také vzpomněla vyjádřením, které se týkalo velké upřímnosti syna ohledně partnerského vztahu: „*Musím říct, že já bych to ani v osmnácti teda, i kdyby to tak bylo, těm rodičům neřekla*“ (E129-130). V tomto případě by mohlo jít o určitý **mezigenerační konflikt** (Vágnerová, 2007, s. 215; Blatný, 2006).

Také uvádím příklad, kde měla respondentka strach o to, aby se její dcera nedostala do stejně nepříjemné situace, kterou prožila ona: „*...protože já jsem měla hrozně těžkou pubertu a v osmé třídě pro mne nebylo ideální se rozhodovat o budoucnosti, tak jsem měla strach, že bude stejná*“ (B40-42). Na základě této zkušenosti jí chtěla pomoci s rozhodováním.

Další výrok se týká **srovnávání generací**: „*Protože my jsme z generace, kdy opravdu s osmnáctým rokem odcházíte z domova se vším všudy, a pak maximálně nedělní oběd*“ (A221-222).

Poslední příklad se týká porovnávání komunikace: „*Ale ne, neprobírá to se mnou, ale já to nedělala s rodičema taky. Takže to mi přijde normální...*“ (F151-152). Zde respondentka respektuje svého syna, protože si uvědomuje, že tento druh chování mají společný.

8.1.5 Strach a obavy

V souvislosti s prožíváním úspěchů a neúspěchů prvorozených dětí dětí, které se postupně osamostatňují, se objevil i **strach**. Je logické, že matky se o své děti mají strach a v neposlední řadě se **bojí i změn**, které přicházejí v souvislosti s vynořující se dospělostí jejich dětí. Samozřejmě mají obavy i z **neúspěchů**, které by mohly přijít a **chyb**, které by mohly zopakovat v budoucnu.

První příklad se týká prožívání strachu vzhledem k různým činnostem dětí: „*No už to pouštím. Protože já jsem hodně úzkostná a ze začátku jsem se prostě strašně bála, když měli něco podniknout, co mě připadalo nebezpečný*“ (E89-90). V současnosti má má respondentka největší strach z odchodu všech dětí a ze změn, které s tím budou spojeny. „*I když máme myslím si takovej normální pevný vztah, ale ještě pak mám strach z toho, že manžel pak půjde do důchodu. A z toho mám ještě větší strach, že tyhle ty změny nastoupí jedna po druhý a že to bude na mě moc*“ (E198-200).

Všechna rozhodování dětí spojená s osamostatňováním mohou být spojeny se strachem a obavami, jako například v této situaci: „*Mám prostě strach z každýho neúspěchu, když mi prostě zavolá a říkála včera, že přijela do Budějovic, kde má privát, takovej studentskej dům, kde měla buňku s nějakou další studentkou, každá svůj pokojíček a společnou kuchyň a záchod. Tak letos tam přijela, podepsala v červnu smlouvu, ale že teda na tý buňce budou tři pokoje, ale ve dvou pokojích bydleli nějaký chlápci, takže by byla s nima a měla společnej záchod a všechno*“ (B113-118). Zde je znatelný strach ze střetu s někdy velmi nepříjemnou a leckdy nespravedlivou realitou „dospělého“ světa.

Respondentka, jejíž syn se léčil se závislostí na alkoholu, nepřestává mít obavy, aby závislosti znovu nepropadl: „*Ale na druhou stranu strach mám furt, že třeba začne pít. Když mi přijeli oznámit, že čekají rodinu, tak mě první napadlo, co bude, až se to dítě narodí. Jestli to Lukáš vydrží*“ (F140-142).

8.1.6 Opora

Opora je něco, co lidem **pomáhá** v různých složitých situacích. V případě mých rozhovorů se nejčastěji jednalo o možnost si s někým **promluvit** a někomu **se svěřit**, nebo mít někoho, kdo s nimi bude **sdílet** i ty nejtěžší chvíle. Každá respondentka k opoře ze strany blízkých přistupovala jinak.

Jedna s respondentek by byla ráda za to, aby se někomu mohla svěřit, ale váhá zda by to měla opravdu udělat: „*to jsou věci, se kterejma bych se potřebovala svěřit, ale trochu se za to stydím, že když prostě si na mě třeba otvírá hubu, tak mám pocit, že asi to*

přeháním, že to je ještě normální puberťák, ale trápí mě to a jsou to věci, se kterejma se nesvěřuju“(B87-90) Snaží se být silná, ale někdy je to těžké.

Další respondentka se na věc dívá takto: *„Já jsem se nikdy nikoho na nic neptala a všechno jsem si řešila sama*“(D119). Zdá se to velmi tvrdé a nebojácné, ale i tak se dá k věcem postavit.

Respondentka ve svém příspěvku popsala **komunikaci** s jejím manželem. *„Ano, o těch dětech vždycky mluvíme. O těch jejich problémech, nebo radostech, starostech. Faktem je, že pokud je to bezproblémové, tak je i to naše povídání bezproblémový. Když tam nějaký problém, je tak má tendenci to bagatelizovat*“(A149-151). Podpora ze strany manžela zde probíhá, ale prožívání důležitých momentů je někdy odlišné. Manžel některé věci bagatelizuje.

V těžkých chvílích je opora někoho blízkého opravdu **velmi důležitá**: *„Jo, nebejt jeho, tak bych už byla na tý psychiatrii zavřená. Ať byl jaký byl, tak v tomhle v tom mi byl obrovskou oporou*“(F172-173). Dále respondentka popisuje konkrétní situaci, kdy společně s manželem prožívali těžké chvíle jejich syna: *„A opravdu, jak je v těch dokumentech... to fakt těm ženskejm věřím... (odmlčela se) takovej ten štkavej, bolestnej pláč. Tak tak jsem plakala a manžel brečel se mnou*“(F178-180). Oba dva byli nešťastní, ale měli jeden druhého. V současné době má respondentka i odbornou pomoc, kterou vyhledala, když už jí nezbývaly síly: *„Když už jsem pak seděla v autobuse a samovolně mi tekly slzy, tak to už jsem věděla, že musím k psychiatrovi*“(F46-47).

8.2 Jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy svých dětí v oblasti studia, vztahů a zaměstnání v období vynořující se dospělosti?

8.2.1 Vzdělání je zásadní

Téma vzdělání jsem vnesla do rozhovoru svými otázkami, ale objevovalo se i přirozeně. Bylo zjevné, že je to jedno ze **zásadních témat**, když se mluví o úspěchu a neúspěchu v období vynořující se dospělosti. Většina respondentek přikládala vzdělání **velký význam**.

Vzdělání je pro většinu respondentek něco, přes co nejede vlak: „*Já akorát vím, že jsem chtěla, aby šla na rok do Ameriky. Aby prostě uměla anglicky, a to ostatní už mi v podstatě bylo jedno*“ (D71-72). V tomto případě je naléhání na určitý typ vzdělání motivován otevřením dalších možností **uplatnění**. Respondentka měla strach, aby její dcera neupřednostnila partnerský vztah před studiem v zahraničí: „*Já jsem jí už od osmý třídy říkala, že žádný kluk nemůže zabránit tomu, aby jela do Ameriky. To jsem jí říkala, ať si teda odpustí*“ (D105-107). Strach z brzkých vztahů, který by mohl být překážkou pro další vzdělání a profesní růst jsou častým tématem konfliktů mezi rodiči a dětmi v tomto věku (Blatný, 2006, s. 32).

Všechny respondentky měly určitý **nárok** na vzdělání, ať už tomu přiřkládaly jakoukoliv důležitost. Například jedna z matek se vyjádřila takto: „*Já si jenom pamatuju, že jsem si hrozně přála, aby se Kristýna dostala na osmiletý gympl...*“ (B39-40) Bohužel se všechno nepovedlo podle představ matky, ale dále nechala studium na dceři, ale i tak byla ráda, že ve studiu pokračovala: „*...ty zkoušky úplně zkazila a bylo to pro nás všechny takový jako zklamání, že jsem si říkala, že už jí do ničeho tak jako nějak rvát nebudu, a pak sem byla teda ráda, že se dostala do Budějovic na to lyceum, protože mi odmítla jít na jiné gympl*“ (B47-50).

Dalším příkladem je také toto vyjádření: „*Chtěl se vyučit a já jsem mu to dopřála. Nevím, co by to bylo, kdyby moje dítě nemělo alespoň takovýhle vzdělání*“ (F103-105). Je zde patrná naléhavost potřeby po libovolném stupni vzdělání.

Jedna z matek popsala velice bouřlivé prožívání zakončování studia a úspěchů spojených se vzděláním: „*že jsem byla na nervy před tím, tak tady jsem byla totálně v rozkladu a ta euforie když řekl, mám to, to je něco (zamyslela se) já nevím k čemu to přirovnat. To bylo vítězství. Jak když vyhrajete milion (zasmála se). Dítě máte vzdělaný a máte ho s maturitou. Takže obrovská euforie*“ (A42-45) Je zde znát, že jde opravdu o **zásadní moment** a prožívání je spojené jak s radostí a euforií, tak ze starostí a nervozitou. Vzdělání by zde mohlo být chápáno, jako nějaká velmi vysoce **ceněná hodnota**.

Také to byl většinou jediný nárok na děti, který se v rozhovorech objevoval: „*Ne, jediný, co jsem vždycky chtěla, aby byl vzdělaný. Mám pocit, že ta doba je taková, že při nejmenším ta maturita je už dneska nutná*“ (A161-162). Touha po tom, aby děti byly vzdělané, **vychází i z požadavků dnešní doby**.

Se vzděláním jsou také spojeny myšlenky na budoucnost a uplatnění na trhu práce. Jde o nějaký požadavek daný dnešní společností. Stále více se na něj klade důraz, a má to vliv i na prožívání matek: „*Já jsem tedy chtěla, protože já sama vysokou školu nemám, aby měl vysokou školu. (odmlčela se)(...)Protože víte, že kam půjdete tak všude je předepsáno vysokoškolský vzdělání a z toho plynula nějaká moje nejistota...*“ (C124-129)

8.2.2 Chování ve vztazích s blízkými

V rozhovorech se ukázalo, že vztahy jsou také velice **důležitým** tématem. Většinou šlo o ocenění **chování ve vztazích** s blízkými. Někdy šlo, také o negativní prožívání vztahů dětí. Jednalo se o vztahy přátelské, partnerské, ale i o vztah mezi sourozenci.

I ukončené partnerské vztahy mohou být pro matky téma, které hluboce prožívají: „*On s tou dívkou chodil, já nevím... asi tři čtvrtě roku, nicméně zůstali ve velmi dobrém přátelském vztahu*“ (A108-109). Dále to respondentka přímo oceňuje: „*Vůbec mezi nima nezůstala žádná nenávist. To jsem brala, jako takový úspěch*“ (A113-14). Zde respondentka ocenila velkorysost jejího syna a bývalé přítelkyně a jejich stále kladný přátelský vztah.

Když si jedna z respondentek snažila vybavit moment, čím ji v poslední době její syn udělal radost, vzpomněla si na situaci, kdy se zachoval velice empaticky a laskavě v přátelském vztahu: „*Prostě nevím, co mi třeba v poslední době udělalo radost. No třeba mi jí udělal Matěj tím, že jsem se pak dozvěděla zpětně, že chodili za jedním kamarádem do nemocnice, že jako prostě jsme to vůbec nevěděli a že jsem se to dozvěděla od někoho jiného. Někdo mi řekl, že u toho kamaráda je Matěj zrovna teď, a to mě potěšil. To jsem z toho byla docela dojatá*“ (E209-213). Počinání jejího syna v takové situaci u ní probudilo velice niterné prožívání.

Jiný příklad je prožívání vztahu mezi sourozenci: „*Pro mě je hrozná potěcha to, že oni dva si rozumí a že se na sebe těší. To беру je jako úspěch. Je pro mne strašně zajímavý jako pro jedináčka úžasný. Kdykoliv s náma měli nějaký konflikt, tak neuvěřitelně drželi spolu*“ (C149-152). Vztah mezi sourozenci zde funguje na vzájemném porozumění a poskytování opory jeden druhému, a to je pro jejich matku úspěch.

Také jsem v jednom z rozhovorů zaznamenala zmínění důležitosti partnerského vztahu v budoucím životě: „*hrozně bych si přála, aby k tomu měli fajn partnera a dobrou práci a to u Kristýny to je zatím takový...*“ (B108-109). Respondentka si na věc, ale chtěla zachovat realistický pohled: „*Už statisticky, když se rozvádí polovina manželství, tak těžko čekat, že moje dvě budou mít stoprocentní úspěch*“ (B123-125).

Respondentka popsala pocity z prvního vztahu jejího syna takto: „*Slečna byla v pohodě a pusu nezavřela. Hlavně to musí vyhovovat jemu. Takže, já upřímně jsem byla ráda, že jsem se ho zbavila pro ty všechny problémy, co s ním byly. Díky tomu jsem je sice nepustila z hlavy, ale nebyla jsem jich přímo účastná. Ale jako žádnéj velkej úspěch jsem to nebrala*“ (F164-167).

8.2.3 První práce jako zkouška z dospělosti

První pracovní úspěchy prvorozených dětí respondentek byly něčím, co si většinou dobře pamatovaly, protože sledovaly, **jak si s tím** jejich synové a dcery **poradí**. Byly zvědavé, jak dobře jsou připraveni na **vstup do pracovního procesu** a jak se s touto **výzvou** poperou.

První příspěvek prezentuje obavy kvůli nedostatečné přípravě, které se nakonec nenaplnily: „*Ona začala učit hned, jak se vrátila z té Ameriky. No, to bylo jako dobrý. No měla jsem trochu strach, aby se na to dopředu připravovala, ale to jsem byla ráda, že to jako zvládá. Byl to takový její první úspěch*“ (D76-79). Dcera respondentky v první pracovní výzvě obstála, což její matka označila za úspěch. Její pracovní úspěchy dále pokračovaly a respondentka to velice niterně prožívala: „*No a pak bylo dobrý, že si jí třeba někdo někde všimnul a vzali jí pak do práce a požádal jí o spolupráci. Já jsem na ní kolikrát hrozně pyšná, protože ten její současnej šéf píše třeba dopisy jako její hodnocení. Tak pak, když si to čtu, tak to mi kapou slzy a je to fakt hezký (usmála se)*“ (D81-84).

Další respondentka si vzpomněla na úspěšný pracovní začátek její dcery: „*To si vzpomínám jako úplně přesně, protože to byla brigáda u nás v restauraci. Byla tam první den a přišla nějaká rezervace, na kterou zapoměli (...). Tak jenom za nima došla a řekla jim, že jak je hezký počasí, tak jsme nevěděli, jestli má bejt prostřeno vevnitř,*

nebo venku, tak ať se rozhodnou sami, že jim to hned připravíme. Jak ona byla potěšena, že to zvládla, tak i já. Řekla jsem si, že už není úplně “tele“(zasmála se)“(B29-35). Samostatné a velice dospělé vyřešení situace respondentce utkvělo v paměti.

I další vyjádření se týká prvního pracovního úspěchu, konkrétně první výplaty: *“ Já si opravdu pamatuju na jeho první výplatu, protože on právě ani moc na ty brigády před tím nechodil. “(…)Ale ta výplata první, to si pamatuju totiž úplně přesně, protože on byl z toho tak rozhozený, že nevěděl co s tím. I když už jí v ruce měl, tak celej měsíc z ní v podstatě vydával minimum“(A61-63). Zde respondentce utkvěla reakce jejího syna na první výdělek, která byla plná rozpaků a nejistoty. Poté pro ni bylo překvapující také to, jakým způsobem se syn stavěl k hledání zaměstnání: *„Nechápala jsem třeba to, když hledal práci, že se nechce učit něčemu dalšímu. Tohle bych neuměl, tohle bych nezvládl. To mě trošku zaráželo, to mě trošku překvapovalo, udivovalo, proč by to neměl zvládnout“(A29-31).**

Také jsem v jednom z rozhovorů našla prožívání radosti z dobrého uplatnění na trhu práce: *„Tak to bych řekla, že to bylo pro všechny z nás včetně něj skvělý... No protože dělá věci, na který nemá vlastně školu. A to si myslím, že byl pro něj úspěch. A i pro nás to byl úspěch“(C75-77). Synovy schopnosti byly oceněny a obstály v konfrontaci s požadavky určité pracovní pozice a pro respondentku to byl úspěch.*

Také připojuji jednu nostalgickou vzpomínku od jedné z respondentek: *„Tak tenkrát si tam vydělal myslím si svoje první peníze a dokonce mu ta pani na přivítanou darovala keramický prasátko a to si pamatuju, že přišel domů takovej nadšený a spokojenej, že se mu tam líbí. Já jsem taky byla spokojená. Tak to si vybavuju. Měl z toho dobrý pocit, že ho tam tak hezky přijali“(F126-129).*

8.3 Jak vnímají matky úspěchy a neúspěchy prvorozených dětí v období vynořující v kontextu vlastních životních změn a vývoje?

8.3.1 Prožívání spojené se stárnutím

V rozhovorech s respondentkami se objevilo spoustu popisů prožívání spojeného se stárnutím. Většina z respondentek si uvědomuje, že čas letí, a přemýšlí o své **budoucnosti. Končí určitá životní etapa** a je nahrazena další, a to je spojené s různým prožíváním.

První příklad vyjádření s tématem stárnutí: *„Jako člověk si třeba nepřipadá tak starý, ale prostě mám po sezóně. Ale nechci si to moc připouštět. Nejlepší období je, když je vám tak 30 až 40, ale to je období, kdy se staráte o děti, a nemáte čas to okolí nějak vnímat a když už ty děti jsou pak konečně velké, tak to už zase začíná být po sezóně“*(F202-205). Přeci jen matka může cítit, že jí možná něco uteklo, zatím co se naplno věnovala dětem.

Velmi upřímný výrok od jedné z respondentek: *„No Člověk stárne. Nebojte se to říct. I vy stárnete (zasmála se)“*(A174). Respondentka měla samozřejmě pravdu. Uvedla i příklad, kdy se stárnutí projevuje i fyzicky: *„První, co si uvědomím je, že mám přetížený záda a bolí mě krční páteř, to je tak asi jediná věc, kdybych se potřebovala soustředit sama na sebe. To znamená, že si musím, dojít na masáž“*(A176-178).

Také se objevují nové životní role, které jsou spojené se stárnutím: *„Protože teď shodou okolností moje neteř od ségry čeká miminko, takže to teď máme v té rodině. Takže to teď máme živě a vidím, jak ta moje ségra pořád nechtěla být babičkou a teď jak se hrozně těší. Tak si myslím, že z toho budu mít radost, doufám, že mi je taky budou půjčovat“*(E152-155). Respondentka o možné roli babičky uvažuje kladně, ale vzápětí dodala: *„Spíš se těším. Ale ještě by to nemuselo bejt, protože je to taková další etapa. Člověk si to říká i kvůli sobě, zase už budu starší“*(E159-160). Přeci jen by to, ale podle respondentky nemuselo přijít hned, protože to může znamenat, že stárne.

Dcera jedné s respondentek je velice úspěšná, ale je to spojené i s tím, že žije a pracuje v USA. Je logické, že má obavy o to, jestli se o ni jednou postará: *„Třeba když jsem se jí ptala, co se mnou udělá, až budu jako babička (ta má Alzheimeru), tak říká, že si mě*

vezme k sobě, ale když se zeptám kam vlastně, tak neví“(D131-133). Respondentka přemýšlí i o budoucnosti, co po ní zůstane a co se dědí v rodině po generace: *“Jenom jsem jí teď říkala, že by to chtělo nějakýho potomka, abychom měli komu dát tu chalupu. Takže to si bude muset dát na seznam...”*(D110-112).

8.3.2 Odchody a návraty

Život je plný odchodů a návratů. **Odchod dítěte z domova**, či lépe jeho **osamostatnění**, je doprovázeno spoustou emocí, které jsou spojené s vývojovým obdobím střední dospělosti. V prožívání se zde objevuje i **ambivalence** pocitů. Zde se jedná samozřejmě o emoce matek. Každá k tomu přistupuje trochu jinak, ale je to pro ně pro všechny důležité téma. Objevuje se zde prožívání plné strachů a obav. Naopak s návraty jsou spojené převážně pocity spokojenosti.

Kupříkladu jedna z respondentek o tom přemýšlí takto: *„Vzhledem k tomu, že hodně pracuju tak nemám tolik čas trpět syndromem opuštěného hnízda. Že až přijdu domů z práce, bych truchlila, že tam ty svoje broučky nemám to ne. Když se tam ale občas sejdou, tak v tu chvíli jsem šťastná, že je tam mám...”*(A195-197). Dále ale popisovala poměrně silné **ambivalentní** emoce spojené s odchody a návraty jejich dětí: *„To mě normálně trhá na kusy. Já vím, že to přežiju, druhý den už se zase srovnám a půjde to, ale v tu chvíli to strašným způsobem prožívám, protože se zase ta situace mění. Ta příjemná situace pro mě se změní, protože to dítě mi někam zase odchází”*(A188-191). Také mluvila o tom, že se snaží své emoce brzdit: *„Když přijdou, tak je to obrovský štěstí, a když odcházej, tak smutek, ale vím, že to tak musí být. Já se to opravdu snažím hodně držet v sobě a nějak je tím nestresovat, protože oni jsou opravdu hodný, a tak by se taky mohlo stát...(odmlčela se), tak nemám teda chodit?”*(A204-207).

Další příspěvek týkající se odchodů a návratů: *„Já už jsme smířená s tím, že tam zůstane, protože nechci, aby se vrátila, ale zase tu nechci zůstat sama“* (D126-127). Strach ze samoty nebo pocit samoty neprožívala jen ona, ale i další respondentky.

Tuto respondentku úplné osamostatnění dětí teprve čeká, ale přistupuje k tomu následujícím způsobem: *„Ale obavu z prázdného hnízda teda nemám, myslím si, že zrovna ty mama hotely nejsou nic zdravýho”*(B111-113).

Jedna z respondentek pocítuje velký strach z odcházení a osamostatňování dětí: „*No, bojím se, že mi ty děti vylítnou všechny. Protože Marek už jde do prváku, takže za rok vlastně bude odcházet, nebo teda za rok a půl. No, napadá mě to. Mám z toho strach*“ (E196-198).

V posledním výroku popsala respondentka prožívání takto: „*...ten syndrom prázdného hnízda, ten si uvědomuju teď, když je mi třeba těch 54 a když je mi někdy těžko, že jsem tak nějak sama. No, zrovna včera jsem ležela v posteli a říkala jsem si, tobě je padesát čtyři a za chvíli ti bude šedesát a ten život utek...*“ (F199-202). Znovu se zde objevuje prožívání samoty.

Důležité je také i vědomí toho, že se děti mohou vrátit: „*Ale všichni se vracej a to je ten hezkej pocit, protože všichni vědí, že se tam můžou vrátit*“ (C139-140).

8.3.3 Stále to prožívám

Z rozhovoru bylo znatelné, že i když matky i jejich prvorozené děti procházejí vývojem, prožívání některých momentů se nemění. Děti jsou stále dětmi a **starost o ně nikdy nekončí**.

V prvním výroku respondentky je zjevné, že její syny i přes jejich zjevnou vyspělost nepřestane v některých chvílích vnímat jako děti: „*Ale když s náma třeba zasednou ke stolu, tak mám takovej ten pocit, maminka má ty svoje drobátka kolem sebe a oni jsou to už mužský velikánský. Ale i tak pro mne zůstanou mými dětmi*“ (A200-202).

Prožívání starostí a neúspěchů se netýká jen malých dětí: „*Takže vím, že to není jenom trápení s malejma dětma, ale i se čtařicetiletějma, co se rozváděj, a člověk vidí, že se trápí a může to být jejich vina a nemusí, někdy se člověk těma vlastnima chybama trápí víc než když ho někdo nasere*“ (B125-127).

I tato respondentka mluvila o tom, že její emoce se v čase příliš nemění: „*Tak to mi přijde, že se to moc nemění, že mě to vždycky dost emočně dostane*“ (D88).

Poslední příklad vývoje prožívání: „*Tak jsem si říkala, že spíš jako pořád snáším špatně i ty neúspěchy i ty úspěchy, protože já na ně neumím, myslím si přiměřeně reagovat. Neumím je jednak moc chválit, což je asi škoda*“ (E204-206).

8.3.4 Vlastní čas a prostor

Poslední téma, které se v některých rozhovorech objevilo, souvisí s potřebou svobodného nakládání se svým časem i prostorem. Tyto dvě věci by si některé respondentky po letech strávených výchovou a staráním se o své děti chtěly dopřát. Osamostatnění jejich dětí by jim mohlo přinést i určitou část **svobody, kterou poměrně dlouho postrádaly**. Samozřejmě záleželo na tom v jakém věku a období jsou jejich další děti.

První výrok respondentky popisuje **znovu nabytou svobodu**, a nové možnosti, když se už nemusí každodenně soustředit na potřeby svých synů: „*Protože pak je strašně osvobozující, že najednou vyjdete z domu bez toho, aniž byste zařizovala, kdo ho pohlídá, jaká bude večeře, aby šli včas spát a podobně. Najednou zjistíte, že s tím časem můžete začít hospodařit úplně jinak, že můžete jít do kina, kdy chcete a s kamarádkou odjet na výlet, aniž byste to prostě řešila, a to je taky to příjemný*“ (A228-232). Tato respondentka již víceméně “vypustila” do světa oba dva syny, proto si teď může dopřát věci, které si dlouho odpírala.

Jedna s respondentek se nachází v trochu jiné situaci, protože ještě čeká na to, až se její synové odstěhují, ale je patrné, že už se vlastního času a prostoru nemůže dočkat: „*No, my možná konečně od příštího týdne budeme doma sami. Já mám furt plnej barák lidí, takže my se spíš těšíme, až vypadnou*“ (C138-139). Také dodává: „*Říkám si fakt ať už na chvíli všichni vymajznou a nikdo po mně nic nechce*“ (C141-142).

Tato respondentka má ráda svůj **klid** a už by si ho nenechala narušit: „*Hlavně bych to nepřála té slečně, protože já jsem klukům vysvětlila, že jim podám pomocnou ruku, ale do bytu si rozhodně nikoho nenastěhuju. Z toho už jsem vyléčená. Já jsem si zvykla na svůj klid a už by pro mne i mladší syn byl takový narušitel*“ (F142-145). Zde je patrné, že respondentka považuje svůj byt za vlastní teritorium a nechtěla by, aby jí do něj zasahovali její synové.

9.1 Limity výzkumného šetření

Během tvorby celého výzkumného šetření jsem si uvědomila některé limity, které s velkou pravděpodobností mohly tento výzkum omezit, zkreslit či ovlivnit. Za prvé jsem si vědoma, že nejsem zkušený výzkumník. S metodou tematické analýzy, kterou jsem využila ve své diplomové práci k analýze rozhovorů, jsem se setkala poprvé. K získání teoretických i praktických informací o tematické analýze mi pomohlo několik odborných textů, ale hlavně a to především konzultace s vedoucí diplomové práce. Ta mi poskytovala mnoho vlastních zkušeností a důležitých podnětů k tvorbě výzkumného šetření. Velkou roli také sehrála pilotní studie, která mi pomohla k výběru vhodných výzkumných otázek a lepší specifikaci tématu diplomové práce.

Další proměnnou, kterou mohl být ovlivněný výsledný výstup výzkumu, byl i vybraný vzorek respondentek. Přeci jen jsem některé z nich znala ze svého blízkého okolí a to mohlo moje uvažování zkreslit. Je pravdou, že tento fakt mohl pro některé respondentky znamenat možnost uvolněnosti a větší motivovanosti, ale také mohl významně ovlivňovat jejich autentičnost. Respondentky mohly určitým způsobem pozměnit některé informace, nebo si nechat své pocity pro sebe. Určitý limit mého výzkumu také vnímám ve věkovém rozdílu mezi mnou a respondentkami. U některých jsem vnímala stud a nechuť odpovídat na některé otázky. Ač jsem se někdy nedozvěděla přesně to, co jsem potřebovala, snažila jsem se tyto pocity respektovat.

K limitům mého výzkumného šetření také bude určitě patřit mé vlastní předporozumění tématu, jak jsem již uvedla v části věnované metodologii výzkumu. Já sama se nacházím v období vynořující se dospělosti a všímám si reakcí své matky na moje úspěchy a neúspěchy a nějak o nich přemýšlím. I přes velkou snahu se od toho oprostit se domnívám, že jsem své úvahy do tvorby výzkumných otázek a výsledků mohla vnést. Z jiného úhlu pohledu mohlo být mé předporozumění i přínosem. Nicméně abych to eliminovala, nechala jsem svoji spolužačku, aby se mnou udělala stejný rozhovor pro zjištění osobních názorů na dané téma. Mé odpovědi jsem při analýze měla pořád na očích. Je pravdou, že zkušenosti a prožívání respondentek mi mnohdy nabídly úplně nový pohled na problematiku.

Jsem si vědoma, že při některých rozhovorech se mi nepodařilo jít do takové hloubky, do které jsem původně chtěla. Při rozhovorech jsem se snažila zachovávat svobodu v tom, jakým způsobem mi chce respondentka odpovídat. Přesto jsem si při zpětném poslechu a přepisu rozhovoru byla vědoma, že v některých momentech bylo možné zajít dál. Také jsem občas dala příliš mnoho prostoru ke způsobu interpretace otázky a nedostala jsem proto odpověď, kterou jsem potřebovala. To bylo zřejmě dané mou nezkušeností, trémou, ale také konkrétní atmosférou rozhovoru.

Další proměnou, která mohla můj výzkum ovlivnit, byla rozdílnost vztahů mezi matkou a dcerou a matkou a synem. Já jsem si vybrala pouze hledání specifík prvorozených. Bylo by to možná zajímavým tématem pro další výzkum. Věřím, že minimálně v některých oblastech by se našly odlišnosti.

9.2 Diskuze k praktické části

Za hlavní část mé práce považuji především mé provedené výzkumné šetření. Úkolem výzkumné části bylo nahlédnout do toho, jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti. Snažila jsem se poskytnout pohled na prožívání úspěchů a neúspěchů obecně, na prožívání úspěchů a neúspěchů v oblasti vzdělání, prvních pracovních příležitostech a vztazích a na toto prožívání v kontextu životních změn samotných matek. Téma vynořující se dospělosti mne od začátku velice zajímalo. Je to fenomén, který se mne přímo dotýká. Od začátku mne motivoval fakt, že je to téma, ze kterého se dá ještě hodně vytěžit, a existuje mnoho způsobů, jak se na něj dá zaměřit. Hlubší poznání prožívání matek v tomto období bylo pro mne velmi přínosné. Jak z pohledu dítěte v období vynořující se dospělosti, tak i budoucí matky. Jelikož moje zkušenost se zatím týká jen role potomka, a to ještě toho mladšího, věřím, že jsem do provedení výzkumného šetření nevnášela moc vlastních prožitků a zkušeností. I proto, abych předešla tomuto zkreslení, jsem si zvolila jejich prvorozené potomky. Na druhou stranu mi toto téma není vzdálené.

Nejnáročnější částí výzkumné sondy byl samozřejmě samotný sběr dat a výběr respondentů pro mé rozhovory. Sice jsem věděla, že mám kolem sebe hodně žen, které by do výzkumu byly vhodné a které mohu oslovit, ale i přesto jsem se chtěla pokusit, aby to nebyly ženy jen z mého bezprostředního okolí. Proto jsem oslovila jednu, která

mi byla blízká a další jsem získávala metodou lavinového výběru. Paní se mi navzájem doporučovaly. Někdy to bylo poměrně obtížné, protože si například svou účast ve výzkumu rozmyslely, ale i tak se nakonec našly velmi ochotné a motivované respondentky. Uskutečnění rozhovorů bylo někdy časově náročné, protože jsem v některých případech přijala pozvání respondentek, aby se rozhovor uskutečnil u nich doma a musela jsem se k nim dopravit. Zajisté jsem se, ale ráda přizpůsobila jejich požadavkům. Když už se nám podařilo sejít, tak rozhovory probíhaly víceméně v klidné a přátelské atmosféře. Je pravdou, že jednu s respondentek jsem zastihla ve velmi těžké životní situaci, ale i tak jsme spolu rozhovor zvládly a byl pro můj výzkum přínosný. Alespoň se v něm naopak promítlo, že prožívání se díky různým životním událostem stále mění a vyvíjí. Tato zkušenost mi ukázala, že žebříček hodnot se může během života zásadně měnit a s ním i prožívání úspěchů a neúspěchů. Jsem opravdu vděčná všem respondentkám, které s účastí ve výzkumu souhlasily a poodhalily mi své zkušenosti a prožitky. Mnoho věcí, které mi sdělily, bylo velice intimního charakteru a obdivuji jejich odvalu, se kterou do toho šly.

9.3 Diskuze nad výsledky výzkumu

V nasměrování svého výzkumného záměru mi velice pomohl projekt Cesty do dospělosti. Řekla bych, že se mi potvrdilo, že zásadní roli při kariérním směřování a výběru vzdělání, který s tím úzce souvisí, hrají právě matky (Kvitkovičová a další, s. 84). Z mých výsledků výzkumného šetření bylo znát, že úspěchy a neúspěchy v této oblasti matky opravdu prožívají a záleží jim na tom, kam jejich dítě bude směřovat. I proto mi připadalo velice důležité zaměřit se na jejich prožívání, protože i ony si procházejí různými důležitými a složitými změnami, které jsou charakteristické pro období středního věku. Úspěchy a neúspěchy dětí mají vliv mimo jiné i na jejich osobní pohodu a vlastní sebehodnocení (Ryff, Schmutte a Lee, 1996). Každá z nich přistupovala ke svému prvorozenému dítěti odlišně. Na rozdílnosti odpovědí bylo vidět, jak barvitě může být prožívání matek spojené s vymoňující se dospělostí jejich prvorozených dětí. Na základě analýzy se můžeme domnívat, že prožívání matek vůči dětem v tomto období je plné ambivalencí. Matky zažívají radosti i starosti, štěstí i

smutek, nebo i hrdost a zklamání. Toto tvrzení se objevovalo u autorů zmiňovaných v teoretické části (Farková, 2009, Vágnerová, 2007, Macek at al., 2016).

Prvorozenectví jsem do svého výzkumného šetření zařadila proto, abych zjistila, zda budou matky vnímat rozdíly v prožívání úspěchů a neúspěchů prvorozeného. Všechno je jednou poprvé a v případě prvorozených dětí matky poprvé čelí prožívání jejich úspěchů a neúspěchů. Většinou respondentky zmiňovaly více proměnných, které ovlivňují odlišné prožívání vůči ostatním dětem (povaha dítěte, věkový rozdíl sourozenců). Některé z respondentek zmínily, že při reakcích na mladší děti už uměly své emoce lépe ovládat. Jakoby už byly lépe připraveny na určité zásadní momenty spojené se získáváním autonomie jejich dětí. Toto mé zjištění je v souladu s Lemanem, který ve svých publikacích zmiňuje, že první dítě je jakýmsi “experimentem“ pro jeho rodiče. Proto si občas rodiče vyčítají, že byly třeba moc přísní, nebo úzkostní při jejich výchově (Leman, 2011, s. 90). Také se ve výzkumném šetření objevil i názor, že starší sourozenec tzv. prorážel cestu tomu mladšímu. Tento jev zmiňuje i Prekopová, která označuje cestu mladších za určitým způsobem volnější a svobodnější, protože nejsou pod takovým drobnohledem jako prvorození a můžou si dovolit více chyb (Prekopová, 2015, s. 53-54).

V mém výzkumném šetření se ze strany respondentek objevilo mnoho výroků o tom, že by si přály, aby jejich dítě dělalo to, co chce, a dělalo to pořádně. Naproti tomu například Vágnerová uvádí, že s výběrem budoucí profese se zvyšují rizika konfliktů (Vágnerová, 2007, s. 277). Ovšem když šlo konkrétně o téma vzdělání a přípravu na budoucí profesi, vnímaly ho jako zásadní. V některých případech se do rozhodování dětí snažily zasáhnout a měly na děti určité nároky. Vzdělání považovaly za něco nezbytného a důležitého proto, aby jejich dítě bylo v dospělosti úspěšné. Když se dětem v této oblasti dařilo, zažívaly radost, spokojenost, úlevu a braly to též jako vlastní úspěch, nebo jako něco, co se jim podařilo dětem umožnit (Ryff, Schmutte a Lee, 1996).

V kontextu s vlastní vývojovou etapou matky zmiňovaly pocity spojené se stárnutím. Objevilo se zde bilancování, prožívání obav o budoucnost, přemýšlení o roli prarodiče i pociťování fyzických změn (Blaný, Hrdlička a Kuric, 2006, Langmeier a Krejčířová, 2006). Osamostatňování dětí a s ním spojené prožívání syndromu prázdného hnízda bylo respondentkami reflektováno různými způsoby. Některé ženy si ho uvědomovaly a považovaly ho za stresující a bylo pro ně plný obav a strachů. Jiné ho pociťovaly, ale vnímaly ho jako přirozenou a zdravou součást života, a proto to pro ně

nebyl zdrojem obav. To by mohlo potvrzovat i mé teoretické poznatky, které ukazují na to, že nejde určit žádný přesný rámec, který by určoval, jak budou matky osamostatňování jejich dětí prožívat (Farková, 2008; Perrig-Chiello, 2001; Seiffge-Krenke, 2010) Například některé respondentky, které měly i ostatní děti pomalu ve fázi osamostatňování, kladně prožívaly znovunabytý čas a prostor, který před tím postrádaly (Vágnerová, 2007). Většina respondentek považovala za podstatnou samostatnost dětí, která byla někdy i sama o sobě vnímaná jako úspěch. Respondentky především oceňovaly samostatnost v rozhodování, získávání zodpovědnosti sám za sebe či přebírání iniciativy. Tato má zjištění jsou ve shodě s Arnettovými poznatky, které řadí zodpovědnost a nezávislá rozhodnutí ke kritériím, která definují dospělého člověka (Arnett, 2014, s. 15). Také se v rozhovorech objevovala tendence porovnávat jednání dětí s vlastním jednáním ve stejném věku. Stejný jev popisuje i Vágnerová. Je logické, že matkám se do jejich rozhodování promítá jejich vlastní zkušenost a mají tendenci ji předat svým dětem, nebo podle ní hodnotit jejich chování (Vágnerová, 2007).

Závěr

Cílem této předkládané diplomové práce bylo hlubší porozumění tomu, jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy jejich prvorozených dětí, které se nacházejí v období vynořující se dospělosti. Šlo nejprve o obecný pohled na úspěchy a neúspěchy a poté na tři oblasti života důležité pro období vynořující se dospělosti, konkrétně vzdělání, zaměstnání a partnerské vztahy. Dále jsem se chtěla pokusit o vhled do toho, jak matky vnímají úspěchy a neúspěchy jejich dětí v kontextu vlastních životních změn, které samy prožívají.

Začátek teoretické části je věnován problematice vývojových období, ve kterých se nacházejí matky a jejich děti, a jsou stěžejní pro pochopení kontextu mého tématu. Zaměřila jsem se na změny, které prožívají lidé v období středního věku obecně, a poté jsem se zaměřila na specifika, která se týkají převážně žen. Všechny tyto změny ovlivňují jejich prožívání a mnohdy jsou pro ně zásadní. Zjistila jsem, že některé zažité představy o tomto období nemusí být vždy platné, a na střední věk se dá hledět z mnoha úhlů pohledu. Dále jsem se zaměřila na charakteristiku vývojového období potomků, konkrétně na období vynořující se dospělosti. Věnovala jsem se hlavně tématům partnerských vztahů, vzdělání a práce, která byla obsažena v mém výzkumném šetření. Také jsem se zaměřila na vztah vynořujících se dospělých s rodiči a především na vztah s matkou v tomto období. Konkrétně na to, jakou roli hraje matčina opora, její přítomnost při rozhodování o budoucím životě. V předposlední kapitole jsem se věnovala prožívání úspěchů a neúspěchů. Konkrétně jsem se zaměřila na to, jak reakce rodičů na úspěchy a neúspěchy může ovlivnit dítě do budoucna a také, jak se mohou úspěchy a neúspěchy dětí projevit ve vlastním sebehodnocení a životní spokojenosti rodičů. Na toto téma jsem se také podívala z perspektivy pozitivní psychologie. V poslední kapitole jsem charakterizovala postavení prvorozených v rodinném systému a specifika jejich osobnosti, která se mohou objevit v jejich chování a prožívání. Krátce jsem popsala přístup prvorozených k partnerským vztahům, vzdělání a práci.

Výzkumná sonda zabývající se tím, jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti, byla provedena prostřednictvím kvalitativního výzkumu, který specifikuji ve výzkumné části práce. Data potřebná pro provedení výzkumného šetření byla získána skrze polo-strukturované rozhovory s šesti ženami a poté vyhodnocena pomocí tematické analýzy. Pokusila jsem se o hlubší vhled

do toho, jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy jejich prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti. Ukazuje se, že matky prožívají tuto životní etapu dětí velmi ambivalentně. Oceňují samostatnost svých dětí a podporují je v získávání autonomie. Zároveň však pocítují strach a obavy. I díky tomu jsou vděčné za oporu svého manžela, přítele, někoho blízkého či odborníka. Popisují některé odlišnosti ve vnímání jejich prvorozených dětí, hlavně v emocionální oblasti, ale dodávají i jiné proměnné, které v tom hrají roli (odlišné povahy dětí, či věkový rozdíl mezi dětmi). Prožívání spojené se syndromem prázdného hnízda se ukázalo jako velmi individuální a záleží na situaci jednotlivých rodin i na osobnostních vlastnostech matky. Vzdělání vnímaly jako zásadní a snažily se co nejvíce podpořit své děti v jeho dosažení. Vstup do práce považovaly často za zkoušku toho, jak jejich děti obstojí v dospělém životě.

Skrze výzkum se mi podařilo získat nemalé množství poznatků, které se nedají zobecnit, ale je možné využít je jako inspiraci pro další výzkumná šetření. Za užitečné a přínosné považuji především to, že jsem věnovala pozornost právě matkám, které mnohdy bývají pro své děti velkou oporou, i když je to může stát mnoho sil. Je důležité, že jejich prožívání neovlivňuje jen život dětí v období vynořující se dospělosti, ale promítá se i v kvalitě života a sebehodnocení matek. Nahlédnutí do této problematiky by mohlo pomoci porozumění “mateřské“ perspektivy. Pochopení postojů, hodnot, emocí, názorů i zkušeností může být dobrým vodítkem pro ně samotné, děti, další členy rodiny, ale i pro odborníky zabývající se vývojovou psychologií.

Zajímavým tématem pro další výzkum, které jsem nezohlednila, by mohly být například rozdíly v prožívání mezi matkou a dcerou a matkou a synem. Věřím, že minimálně v některých oblastech by se našly odlišnosti. Já jsem tyto odlišnosti zaznamenala především v partnerských vztazích. Avšak nebylo to předmětem mého výzkumného šetření, proto jsem tomu nevěnovala větší pozornost. Považovala jsem to ale za nutné zmínit, protože by to mohlo být pro někoho zajímavým výzkumným námětem.

CITOVANÁ LITERATURA

ADLER, Alfred. 1999. *Porozumění životu: úvod do individuální psychologie*. Přeložil Štěpán KOVAŘÍK. Praha: Aurora. 158 s. ISBN 80-85974-76-2.

ARONSON, Jodi. 1995. A pragmatic view of thematic analysis. *The qualitative report*. 2(1), 1-3. ISSN 1052-0147.

ARNETT, Jeffrey J. 2014. *Emerging adulthood: the winding road from the late teens through the twenties*. 2nd ed. New York: Oxford University Press. 314 s. ISBN 9780199929382.

ARRIEN, Angeles. 2015. *Druhá polovina života: otevírání osmi bran moudrosti*. Přeložil Petra VLČKOVÁ. Praha: Synergie. 208 s. ISBN 978-80-7370-260-1.

BÍMOVÁ, Irena. 2007. *Psychologická studie motivů pozdního rodičovství*. E-psychologie. 1(1), 36-47. ISSN 1802-8853.

BLATNÝ, Marek, ed. 2016. *Psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Karolinum. 292 s. ISBN 978-80-246-3462-3.

BOUŠA, Ondřej, Jan ŠIRŮČEK, Lenka LACINOVÁ, Radka NEUŽILOVÁ MICHALČÁKOVÁ a Tomotaka UMEMURA. 2016. Partnerské vztahy a vynořující se dospělost: Na zkoušku, či naostro? In: LACINOVÁ, Lenka, Stanislav JEŽEK a Petr MACEK, ed. *Cesty do dospělosti: Psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. Brno: Masarykova univerzita, s. 59-72. ISBN 978-80-210-8401-8.

BREAKWELL, Glynis M., Sean HAMMOND a. Chris FIFE-SCHAW, ed. 1995. *Research methods in psychology*. London: Sage Publications. 552 s. ISBN 0-8039-7765-4.

CLARKE, Victoria a. BRAUN, Virginia. 2016. Teaching thematic analysis: Overcoming challenges and developing strategies for effective learning. *The psychologist*. 26(2), 120-123. ISSN 0952-8229.

- CONSEDINE, Nathan S. a. MAGAI, Carol. 2006. *Emotion development in adulthood: A developmental functionalist review and critique*. Místo: nakladatel, 209-244. In: Carol HOARE, ed. *The Oxford handbook of adult development and learning*. Oxford: Oxford Univeesity Press. ISBN 978-0-19-517190-7.
- DU BOIS-REYMOND, Manuela. 2015. Emerging Adulthood Theory and Social Class. In: Jeffrey J. ARNETT. *The Oxford Handbook of Emerging Adulthood*. Oxford: Oxford Library of Psychology, p. 47-61. ISBN 978-0199795576.
- DWECK, Carol S. 2015. *Nastavení mysli: nová psychologie úspěchu, aneb, naučte se využít svůj potenciál*. Přeložil Jan MELVIL. V Brně: Jan Melvil Publishing, Žádná velká věda. 303 s. ISBN 978-80-87270-72-1.
- ERIKSON, Erik H. a Joan M. ERIKSON. 1999. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: doplněné vydání o devátém stupni vývoje od Joan M. Eriksonové*. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Lidové noviny. Edice: Psychologie P. 127 s. ISBN 80-7106-291-X
- FARKOVÁ, Marie. 2009. *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada. Edice: Psyché. 136 s. ISBN 978-80-247-2480-5.
- FERJENČÍK, Ján. 2010. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Vyd. 2. Přeložil Petr BAKALÁŘ. Praha: Portál. 256 s. ISBN 978-80-7367-815-9.
- FINCHAM, Frank D. a. Ming CUI, eds. 2011. *Romantic relationships in emerging adulthood*. Cambridge: Cambridge University Press. Advances in personal relationships. 354 s. ISBN 978-0-521-19530-0.
- GALLETA, Anne. 2013. *Mastering the Semi-Structured Interview and Beyond: From Research Design to Analysis and Publication*. New York: NYU Press. Qualitative Studies in Psychology. 284 s. ISBN 0814733417.
- GRUSS, Peter, ed. 2009. *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: Portál. 224 s. ISBN 978-80-7367-605-6

- HANÁKOVÁ, Taťána, Magdalena CHVÍLOVÁ-WEBEROVÁ a Pavla VOLNÁ. 2015. *Velká česká kniha o matce a dítěti. 2. aktualiz. vyd.* Brno: Cpress. 256 s. ISBN 978-80-264-0755-3.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. 2010. *Fenomén stáří. 2., podst. přeprac. a dopl. vyd.* Praha: Havlíček Brain Team. 355 s. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HORNEY, Karen. 2000. *Neuróza a lidský růst: zápas o seberealizaci.* Přeložila Kateřina KLAPUCHOVÁ. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton. 344 s. ISBN 80-7205-715-4.
- HOSKOVCOVÁ, Simona a Lucie SUCHOCHLEBOVÁ-RYNTOVÁ. 2009. *Výchova k psychické odolnosti dítěte: silní pro život.* Praha: Grada. Pro rodiče. 224 s. ISBN 978-80-247-2206-1.
- HRDLIČKA, Michal, Julián KURIC a Marek BLATNÝ. 2006. *Krize středního věku.* Praha: Portál. 167 s. ISBN 80-7367-168-9.
- KANFER, Ruth a. ACKERMAN, Phillip L. 2004. Aging, adult development, and work motivation. *Academy of management review.* **29**(3), 440-458. ISSN 0363-7425
- KATRŇÁK, Tomáš. 2011. *Na prahu dospělosti: partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti.* Praha: Dokořán, 2011. Edice: Bod. ISBN 978-80-7363-352-3.
- KEBZA, Vladimír. 2003. *Syndrom vyhoření.* Praha: Státní zdravotní ústav. 23 s. ISBN 8070712317.
- KOLAŘÍK, Dušan, Michael HALAŠKA a Jaroslav FEYEREISL. 2011. *Repetitorium gynekologie. 2., aktualiz. vyd.* Praha: Maxdorf. Edice: Jessenius. 1068 s. ISBN 978-80-7345-267-4.
- KVITVIČKOVÁ, Lucia, Jan MAREŠ, Jan ŠIRŮČEK a Lenka LACINOVÁ. 2016. Vynořující se dospělost v životní doméně studia a světa práce: Psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků. In: Lenka LACINOVÁ, Stanislav JEŽEK a Petr MACEK, ed. *Cesty do dospělosti: Psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků.* Brno: Masarykova univerzita, s. 75-91. ISBN 978-80-210-8401-8.

- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. 2013. *Psychologie pocitů štěstí: současný stav poznání*. Praha: Grada. Edice: Psyché. 136 s. ISBN 978-80-247-4436-0.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. 2011. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie: možnosti, které čekají*. Praha: Grada. Edice: Psyché. 141 s. ISBN 978-80-247-3604-4.
- LACINOVÁ, Lenka, Stanislav JEŽEK a Petr MACEK, ed. 2016. *Cesty do dospělosti: psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. Brno: Masarykova univerzita. 156 s. ISBN 978-80-210-8400-1.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. 2006. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada. Edice: Psyché. 368 s. ISBN 978-80-247-1284-0.
- LEMAN, Kevin. *Sourozenecké konstelace: nové, přepracované vydání*. 2016. Přeložila Pavla LE ROCH. Praha: Portál. 312 s. ISBN 978-80-262-1100-6.
- LEMAN, Kevin. 2011. *Prvorozenný: výhoda, či handicap*. Přeložil Dan DRÁPAL. Praha: Návrat domů. 204 s. ISBN 978-80-7255-250-4.
- MACEK, Petr, Lucie LOMIČOVÁ, Lenka LACINOVÁ, Ivana DVOŘÁKOVÁ a Tomotaka UMEMURA. 2016. Rodiče a jejich (ne)dospělé děti: Jak vypadají vztahy a život v rodinách s dvacátníky?. In: Lenka LACINOVÁ, Stanislav JEŽEK a Petr MACEK, ed. *Cesty do dospělosti: Psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. Brno: Masarykova univerzita, s. 41-56. ISBN 978-80-210-8401-8.
- MACEK, Petr, Stanislav JEŽEK a Ondřej BOUŠA. 2016. Cesty k nezávislosti: Jak se vyvíjí autonomie s identitou. In: Lenka LACINOVÁ, Stanislav JEŽEK a Petr MACEK, ed. *Cesty do dospělosti: Psychologické a sociální charakteristiky dnešních dvacátníků*. Brno: Masarykova univerzita, s. 25-38. ISBN 978-80-210-8401-8.
- MIOVSKÝ, Michal. 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. Edice: Psyché. 332 s. ISBN 80-247-1362-4.
- MOŽNÝ, Ivo. 2003. Modernizace české rodiny a mezigeneračních vztahů v mezinárodním srovnání. In: Petr MAREŠ a Tomáš POTOČNÝ. *Modernizace a česká rodina: Sborník prezentací na symposiu pořádaném ve dnech 15.-17. října FSSMU v Brně*. Brno: Barrister & Principal, s. 11-36. ISBN 80-86598-61-6.

NOVÁK, Tomáš. 2008. *Vztah matky a dcery*. Praha: Grada. Pro rodiče. 136 s. ISBN 978-80-247-2076-0.

NOVÁK, Tomáš. 2014. *Jak (ne)rozumět emocím stárnoucích rodičů*. Praha: Grada. 112 s. Edice: Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-5152-8.

NÜRNBERGER, Elke. 2011. *Síla pozitivního myšlení: jak získat životní nadhled a udržet starosti na uzdě*. Přeložila Jitka KOLÁŘOVÁ. Praha: Grada. Poradce pro praxi. 112 s. ISBN 978-80-247-3954-0.

PAULÍK, Karel. 2017. *Psychologie lidské odolnosti*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada. Edice: Psyché. 368 s. ISBN 978-80-247-5646-2.

PONCET-BONISSOL, Yvonne. 2015. *O matkách a dcerách*. Přeložila Pavla LE ROCH. Praha: Portál. 120 s. ISBN 978-80-262-0945-4.

PREKOP, Jirina. 2009. *Prvorozené dítě: o sourozenecké pozici*. Přeložila Hana VRBOVÁ. Praha: Portál. Rádci pro rodiče a vychovatele. 160 s. ISBN 978-80-7367-516-5.

RIEMANN, Fritz. 2009. *Schopnost milovat*. Přeložil Petr BABKA. Praha: Portál. Edice: Spektrum. 112 s. ISBN 978-80-7367-555-4.

ROOTS, Charles R. 2014. *The Sandwich Generation: Adult Children Caring for Aging Parents* *Garland Studies on the Elderly in America*. London: Routledge. 152 s. ISBN 1317776895.

RYFF, Carol D., SCHMUTTE, Pamela S. a. LEE, Young H. 1996. How children turn out: Implications for parental self-evaluation. In: Carol D. RYFF a. Marsha M. SELTZER. *The parental experience in midlife*. Chicago: The University of Chicago Press Books, p. 383-422. ISBN 0226732517.

REICHEL, Jiří. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. Edice: Sociologie. 192 s. ISBN 8024730065.

ŘIHÁČEK, Tomáš, Ivo ČERMÁK a Roman HYTYCH. 2013. *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita. 190 s. ISBN 978-80-210-6382-2.

SELIGMAN, Martin E. P. 2015. *Opravdové štěstí: pozitivní psychologie v praxi*. 2. vyd. Přeložila Ivana PAVLÍČKOVÁ. Praha: Ikar. 392 s. ISBN 978-80-249-2944-6.

SHEEHY, Gail. 1999. *Průvodce dospělostí: šance a úskalí druhé poloviny života*. Přeložil Ivo MÜLLER. Praha: Portál. 456 s. ISBN 80-7178-185-1.

SCHNEIDER, Johannes W. 2005. *O smyslu a důležitosti životních krizí: psycholog k problémům moderního života*. Přeložil Karel DOLISTA. Hranice: Fabula. 218 s. ISBN 80-86600-27-0.

SLEZÁČKOVÁ, Alena. 2012. *Průvodce pozitivní psychologií: nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha: Grada. Edice: Psyché. 304 s. ISBN 978-80-247-3507-8.

STAUDINGER, Ursula M., at al. 2001. *A view on midlife development from life-span theory*. In: Margie E. LACHMAN. *Handbook of midlife development*. New York: John Wiley, p. 3-39. ISBN 978-0-471-33331-9.

STEWART, Abigail J., OSTROVE, Joan M. a. HELSON, Ravenna. 2001. Middle aging in women: Patterns of personality change from the 30s to the 50s. *Journal of Adult Development*. 8(1), 23-37. ISSN 1068-0667.

SYED, Moin. 2015. Emerging Adulthood: Developmental Stage, Theory, or Nonsense? In: : Jeffrey J. ARNETT. *The Oxford Handbook of Emerging Adulthood*. Oxford: Oxford Library of Psychology, p. 11-25. ISBN: 0199795576.

ŠMAJSOVÁ-BUCHTOVÁ, Božena, Josef ŠMAJS a Zdeněk BOLELOUCKÝ. 2013. *Nezaměstnanost*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Grada. 2013. Edice: Psyché. 192 s. ISBN 978-80-247-4282-3.

TEACHMAN, Jay, TEDROW, Lucky a. KIM, Gina. 2013. The demography of families. In: *Handbook of marriage and the family*. Boston: Springer, p. 39-63. ISBN: 1475753675.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2007. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum. 462 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VODÁČKOVÁ, Daniela. 2012. *Krizová intervence*. 3. vyd. Praha: Portál. 544 s. ISBN 978-80-262-0212-7.

WEAVER, Yana. 2009. Mid-life--a time of crisis or new possibilities? *Existential Analysis*. **20**(1), 69-79. ISSN 17525616.

WILLI, Jürg. 2006. *Psychologie lásky: osobní rozvoj cestou partnerského vztahu*. Přeložili Kristina a Jan ČERNÍ. Praha: Portál, Spektrum (Portál). 256 s. ISBN 80-7178-982-8.

WILKINSON, Richard G. a. MARMOT, Michael, eds. 2003. *Social determinants of health: the solid facts*. Genève : World Health Organization. 31 p. ISBN 92 890 1371 0.

Internetové zdroje:

ARNETT, Jeffrey Jensen. 2000. Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist* [online]. **55**(5), 469-480 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1037/0003-066X.55.5.469. ISSN 1935-990X. Dostupné z: <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/0003-066X.55.5.469>

ARNETT, Jeffrey Jensen. Life Stage Concepts across History and Cultures: Proposal for a New Field on Indigenous Life Stages. *Human Development* [online]. 2017, **59**(5), 290-316 [cit. 2018-04-14]. DOI: 10.1159/000453627. ISSN 0018-716X. Dostupné z: <https://www.karger.com/Article/FullText/453627>

BALTES, Paul B., Ursula M. STAUDINGER a Ulman LINDENBERGER. LIFESPAN PSYCHOLOGY: Theory and Application to Intellectual Functioning. *Annual Review of Psychology* [online]. 1999, **50**(1), 471-507 [cit. 2018-04-14]. DOI: 10.1146/annurev.psych.50.1.471. ISSN 0066-4308. Dostupné z: <http://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev.psych.50.1.471>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. 2016. Česká republika od roku 1989 v číslech: Obyvatelstvo - Vybrané demografické údaje (1989-2016). *Český statistický úřad* [online]. [cit. 2018-04-07]. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/46173161/32018117_0101.pdf/a5646c99-f461-4421-a3f3-92c3910fa940?version=1.2

FELDT, Taru, Katja KOKKO, Ulla KINNUNEN a Lea PULKKINEN. 2005. The Role of Family Background, School Success, and Career Orientation in the Development of Sense of Coherence. *European Psychologist* [online]. **10**(4), 298-308 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1027/1016-9040.10.4.298. ISSN 1016-9040. Dostupné z: <http://econtent.hogrefe.com/doi/abs/10.1027/1016-9040.10.4.298>

FURSTENBERG, Frank. 2016. Social Class and Development in Early Adulthood. Emerging Adulthood. *Some Unsettled Issues* [online]. **4**(4), 236-238 [cit. 2018-03-24]. DOI: 10.1177/2167696815625142. ISSN 2167-6968. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2167696815625142>

GERMEIJS, Veerle a Karine VERSCHUEREN. 2009. Adolescents' Career Decision-Making Process: Related to Quality of Attachment to Parents? *Journal of Research on Adolescence* [online]. **19**(3), 459-483 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1111/j.1532-7795.2009.00603.x. ISSN 10508392. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1532-7795.2009.00603.x>

HAMILTON, Stephen F. a Mary Agnes HAMILTON. 2006. School, Work, and Emerging Adulthood. In: ARNETT, Jeffrey Jensen a. Jennifer Lynn TANNER, eds. *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century* [online]. Washington: American Psychological Association, s. 257-277 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1037/11381-011. ISBN 1-59147-329-2. Dostupné z: <http://content.apa.org/books/11381-011>

HELWIG, Andrew A. 2008. From Childhood to Adulthood: A 15-Year Longitudinal Career Development Study. *The Career Development Quarterly* [online]. **57**(1), 38-50 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1002/j.2161-0045.2008.tb00164.x. ISSN 08894019. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1002/j.2161-0045.2008.tb00164>.

HENDRY, Leo B. a Marion KLOEP. How universal is emerging adulthood? An empirical example. *Journal of Youth Studies* [online]. 2010, **13**(2), 169-179 [cit. 2018-04-10]. DOI: 10.1080/13676260903295067. ISSN 1367-6261. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13676260903295067>

HENDRY, Leo B. a Marion KLOEP. Conceptualizing Emerging Adulthood: Inspecting the Emperor's New Clothes?. *Child Development Perspectives* [online]. 2007, **1**(2), 74-79 [cit. 2018-04-10]. DOI: 10.1111/j.1750-8606.2007.00017.x. ISSN 17508592. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/j.1750-8606.2007.00017.x>

CHARLES, Susan T., Jennifer R. PIAZZA, Jacqueline A. MOGLE, Emily J. URBAN, Martin J. SLIWINSKI a. David M. ALMEIDA. 2016. Age Differences in Emotional Well-Being Vary by Temporal Recall. *The Journals of Gerontology. Series B: Psychological Sciences and Social Sciences* [online]. **71**(5), 798-807 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1093/geronb/gbv011. ISSN 1079-5014. Dostupné z: <https://academic.oup.com/psychsocgerontology/article-lookup/doi/10.1093/geronb/gbv011>

KAHN, Joan R., Javier GARCÍA-MANGLANO a. Suzanne M. BIANCHI. 2014. The Motherhood Penalty at Midlife: Long-Term Effects of Children on Women's Careers. *Journal of Marriage and Family* [online]. **76**(1), 56-72 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1111/jomf.12086. ISSN 00222445. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1111/jomf.12086>

KÜNEMUND, Harald. 2006. Changing Welfare States and the "Sandwich Generation": Increasing Burden for the Next Generation? *International Journal of Ageing and Later Life* [online]. **1**(2), 11-29 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.3384/ijal.1652-8670.061211. ISSN 1652-8670. Dostupné z: http://www.ep.liu.se/ej/ijal/ijal_article.asp?DOI=10.3384/ijal.1652-8670.061211

LACHMAN, Margie E., Salom TESHALE a Stefan AGRIGOROEI. 2014. Midlife as a pivotal period in the life course. *International Journal of Behavioral Development* [online]. **39**(1), 20-31 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1177/0165025414533223. ISSN 0165-0254. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0165025414533223>

LEWIS-SMITH, Helena, Phillippa C. DIEDRICHS, Nichola RUMSEY a Diana HARCOURT. 2016. A systematic review of interventions on body image and disordered eating outcomes among women in midlife. *International Journal of Eating Disorders* [online]. **49**(1), 5-18 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1002/eat.22480. ISSN 02763478. Dostupné z: <http://doi.wiley.com/10.1002/eat.22480>

MITCHELL, Barbara A. a Loren D. LOVEGREEN. The Empty Nest Syndrome in Midlife Families. *Journal of Family Issues* [online]. 2009, **30**(12), 1651-1670 [cit. 2018-04-14]. DOI: 10.1177/0192513X09339020. ISSN 0192-513X. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0192513X09339020>

PERRIG-CHIELLO, P. a. M. STURZENEGGER. 2001. Social relations and filial maturity in middle-aged adults: contextual conditions and psychological determinants. *Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie* [online]. **34**(1), 21-27 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1007/s003910170087. ISSN 0948-6704. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/s003910170087>

SEIFFGE-KRENKE, Inge. Predicting the timing of leaving home and related developmental tasks: Parents' and children's perspectives. *Journal of Social and Personal Relationships* [online]. 2010, **27**(4), 495-518 [cit. 2018-04-10]. DOI: 10.1177/0265407510363426. ISSN 0265-4075. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0265407510363426>

SCHREIBER, Dana R. a. Natalie D. DAUTOVICH. 2017. Depressive symptoms and weight in midlife women. *Menopause* [online]. **24**(10), 1190-1199 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1097/GME.00000897. ISSN 1072-3714. Dostupné z: <http://Insights.ovid.com/crossref?an=00042192-201710000-00015>

SILVA, Jennifer M. 2016. High Hopes and Hidden Inequalities. *Emerging Adulthood* [online]. **4**(4), 239-241 [cit. 2018-03-24]. DOI: 10.1177/2167696815620965. ISSN 2167-6968. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/2167696815620965>

- SOENENS, Bart a. Maarten VANSTEENKISTE. 2005. Antecedents and Outcomes of Self-Determination in 3 Life Domains: The Role of Parents' and Teachers' Autonomy Support. *Journal of Youth and Adolescence* [online]. **34**(6), 589-604 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1007/s10964-005-8948-y. ISSN 0047-2891. Dostupné z: <http://link.springer.com/10.1007/s10964-005-8948-y>
- SPECHT, Jule, Boris EGLOFF a. Stefan C. SCHMUKLE. 2011. Stability and change of personality across the life course: The impact of age and major life events on mean-level and rank-order stability of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology* [online]. **101**(4), 862-882 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1037/a0024950. ISSN 1939-1315. Dostupné z: <http://doi.apa.org/getdoi.cfm?doi=10.1037/a0024950>
- STOCKARD, Jean, Gaylene CARPENTER a. Lynn R. KAHLE. 2014. Continuity and Change in Values in Midlife: Testing the Age Stability Hypothesis. *Experimental Aging Research* [online]. **40**(2), 224-244 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1080/0361073X.2014.882215. ISSN 0361-073X. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0361073X.2014.882215>
- THOMAS, James a. Angela HARDEN. 2008. Methods for the thematic synthesis of qualitative research in systematic reviews. *BMC Medical Research Methodology* [online]. **8**(1), [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.1186/1471-2288-8-45. ISSN 1471-2288. Dostupné z: <http://bmcmedresmethodol.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2288-8-45>
- TUCKETT, Anthony G. 2014. Applying thematic analysis theory to practice: A researcher's experience. *Contemporary Nurse* [online]. **19**(1-2), 75-87 [cit. 2018-04-07]. DOI: 10.5172/conu.19.1-2.75. ISSN 1037-6178. Dostupné z: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.5172/conu.19.1-2.75>
- UMEMURA, Tomo, Lenka LACINOVÁ, Petr MACEK a E. Saskia KUNNEN. 2016. Longitudinal changes in emerging adults' attachment preferences for their mother, father, friends, and romantic partner. *International Journal of Behavioral Development* [online]. **41**(1), 136-142 [cit. 2018-04-08]. DOI: 10.1177/0165025416647545. ISSN 0165-0254. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0165025416647545>

Příloha č. 1 – informovaný souhlas

INFORMOVANÝ SOUHLAS ÚČASTNÍKA VÝZKUMU

Název a popis výzkumu: Matky a jejich prožívání úspěchů a neúspěchů prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti

Jméno participanta / participantky:

Odpovědný výzkumník: Adéla Dušková

1. Já, níže podepsaná(ý), souhlasím se svou účastí ve výzkumu. Je mi více než 18 let.
2. Byl(a) jsem podrobně informován(a) o cílech výzkumu, o postupech, a o tom, co se ode mě očekává.
3. Byl(a) jsem poučen(a), že na položené otázky nejsem povinna odpovídat.
4. Porozuměl(a) jsem tomu, že svou účast ve výzkumu mohu kdykoliv přerušit či odstoupit, moje účast na výzkumu je dobrovolná.
5. Souhlasím se zařazením mého rozhovoru do případných dalších výzkumů a teoretických prací s tím, že budou moje osobní data uchována s plnou ochranou důvěrnosti dle platných zákonů ČR. Při vlastním provádění výzkumu a následném zpracování mohou být osobní údaje poskytnuty jinému, než výše uvedenému subjektu, pouze bez identifikačních údajů, to je jen křestní jméno s číselným nebo abecedním kódem. Rovněž pro výzkumné a vědecké účely mohou být moje osobní údaje poskytnuty pouze bez identifikačních údajů nebo s mým výslovným souhlasem.
6. Má účast na rozhovoru při rozhovoru je bezúplatná, stejně jako jeho další využití.
7. Převzala jsem podepsaný stejnopis tohoto informovaného souhlasu.

Datum:

Podpis participantky:

Podpis výzkumníka:

Příloha č. 2 – paní Sylvie – respondentka A

1 Paní Sylvie - A

2 T: tazatel, R: respondentka

3 T: Vzpomenete si na nějaký zásadní moment života vašeho dítěte v tomto období?
4 Zkuste, co vás první napadne.

5 R: *Úplně zásadní bylo, když jsem ho poprvé viděla v obleku. Protože nechodil do
6 tanečních, což znamená, že my jsme měli oblek až k maturitě, k maturitnímu plesu a tam
7 to tedy bylo takový, že se mi draly ty slzy do očí, protože z toho chlapce najednou byl
8 muž. Byl teda mlad'oulinkej, ale byl. To mám první vzpomínku.*

9 T: A kdybyste měla popsat ty emoce, které se tam objevily?

10 R: *Těch emocí bylo několik. Ztrácíte to dítě, ale zároveň jste strašně hrdá, že vypadá
11 dobře jako ten muž, že už to není chlapec. Ten už prostě v tu chvíli tam prostě není.
12 Najednou z toho svého dítěte je dospělák. Vidíte sebe jako tu mámu, jeho jako toho
13 prvorozenýho a najednou ho tam máte jako hotovýho dospělýho. Najednou před Váma
14 stojí s těma ramenama a s kravatou a najednou se i tváří jinak. Není to takovej ten
15 puberták, kterej dělá vopičky. Hrdost, ale zároveň smutek nad ztrátou toho dětství
16 (povzdychla si)*

17 T: Co vy sama vnímáte jako úspěch?

18 R: *Úspěch je, že ty děti zvládly střední školu, že sice tenhle ten můj starší syn se do toho
19 života přesně nechtěl postavit tak rychle, tak jak jsme byli třeba zvyklý my. Ale přišlo to
20 na něj až kolem toho pětadvacátýho roku, kdy teda opustil domov a postavil se na
21 vlastní nohy a dneska je to opravdu samostatnej člověk. Do těch pětadvaceti se teda
22 držel doma, ale pracoval, ale teda byl doma, ale v těch pětadvaceti tam se teda skutečně
23 odstěhoval, osamostatnil se.*

24 T: A neúspěch?

25 R: *Myslela jsem si, že bude více v tom pracovním životě dravější, jako jsem já
26 s manželem, že tu práci preferujeme, a můj syn se k tomu postavil tak, že on pracuje,
27 aby se uživil, a chce mít svoje soukromí a čas na svoje koníčky. My to máme jinak. My
28 máme tu práci především. V tomhle tom jsem byla trochu taková jako...(zamyslela se).
29 To jsem trochu nechápala. Nechápala jsem třeba to, když hledal práci, že se nechce učit*

30 *něčemu dalšímu. Tohle bych neuměl, tohle bych nezvládl. To mě trochu zaráželo, to mě*
31 *trošku překvapovalo, udivovalo, proč by to neměl zvládnout. Možná, že člověk má*
32 *trošku větší ambice jako vůči těm dětem, ale... (zamyslela se). No mám to takhle.*

33 T: Vzpomenete si například na to, jak jste prožívala doteď jeho studium?

34 R: *Můj syn si to studium trošičku natáhl kvůli fotbalu. Nastoupil do učebního oboru*
35 *kuchař-číšník, což byl velký omyl, což jsme rychle poznali. Ani k jednomu, ani k tý*
36 *kuchyni, ani k tý číšničce nic neměl. Nicméně ten obor dostudoval a pamatuju se, že*
37 *jsem třeba při závěrečných zkouškách, to bylo poprvé, co jsem byla strašně nervózní.*
38 *Kdy jsem opravdu ten den měla žaludeční neurózu, a je to obrovský pocit úlevy, když*
39 *vám řekne, ano mám to, mám výuční list a on teda následně, protože věděl, že teda*
40 *skutečně není ten manuálně zručnej, takže pokračoval a vlastně dva roky dál na tý škole*
41 *dodělával maturitu. V mnohem horším to teda bylo při tý maturitě, protože to je o další*
42 *level víc, a že jsem byla na nervy před tím, tak tady jsem byla totálně v rozkladu a ta*
43 *euforie, když řekl mám to, to je něco... (zamyslela se) já nevím, k čemu to přirovnat. To*
44 *bylo vítězství. Jak když vyhraje milion (zasmála se). Dítě máte vzdělaný a máte ho*
45 *s maturitou. Takže obrovská euforie.*

46 T: Děkuji. A vybavíte si něco, čeho chtěl Jakub vždycky dosáhnout? Co měl za svou
47 metu?

48 R: *Týka se to ale zase jenom jeho sportu. U nás je s podivem, že začínal s fotbalem a*
49 *vlastně kolem toho osmnáctýho nebo devatenáctýho roku s tím skončil a v současný*
50 *době se věnuje bojovým uměním, dá se říct. Což nás překvapilo. A to on považuje za*
51 *svoji metu a on prostě se našel a on se tam prostě vzhlídnul, a dokonce tam začíná být i*
52 *úspěšnej. Byť už mu je devětadvacet, člověk by řek, že už pomaličku... (odmlčela se), tak*
53 *on se teprve dostává na vrchol. Takže pro něj to není práce, to on má postavený tak, že*
54 *to je to na tu obživu. On je ochotnej pracovat, ale nechce pracovat tak, aby třeba já*
55 *nevím, si musel tu práci nést domu a podobně. Chce prostě odpracovat svoji pracovní*
56 *dobu. I dvanáctihodinovou, ale jít domu s čistou hlavou a mít ten prostor. Pro něj je ta*
57 *prestiž ten sport.*

58 T: Pamatujete si na nějaký první úspěchy v práci či na brigádě?

59 R: *Já si opravdu pamatuju na jeho první výplatu, protože on právě ani moc na ty*
60 *brigády před tím nechodil. Ano, samozřejmě, že třeba jel k dědovi posekat trávu, natřít*

61 *plot, ale to byly takový částky, jakože opravdu zanedbatelný. Ale ta výplata první, to si*
62 *pamatuju totiž úplně přesně, protože on byl z toho tak rozhozený, že nevěděl, co s tím. I*
63 *když už jí v ruce měl, tak celý měsíc z ní v podstatě vydával minimum, protože se bál, že*
64 *nevěděl, jestli ta další výplata bude taky taková, nebo nebude. Strašně jako měl potřebu*
65 *jí schraňovat, nepustit. Já jsem mu ale říkala, že první výplata se má utratit. To se ani*
66 *rodičům nedává do domácnosti. To on ale říkal, že nemůže. Co když taková výplata už*
67 *příští měsíc nebude, protože dělal tenkrát dealera, kde byl základ, a pak byly procenta*
68 *z prodeje. Takže ten základ nebyl nic moc, to si nebudeme nic vyprávět. Byl*
69 *takovej...(zamyslela se). A i tak jsem mu říkala, to musíš, to musíš, to musíš utratit.*
70 *Všechno, co chceš, si musíš koupit, a on že ne. Že to se musí ušetřit. Tak to si pamatuju.*

71 T: A co jste při tom cítila, když o tom mluvil?

72 R: *Bylo to pro mne překvapivý. Vůbec jsem tomu nerozuměla. Byť nejsem*
73 *rozhazovačná, tak ale asi jsem mu strašně přála, aby si to užil, a ať jí rozfofruje, ať*
74 *třeba pozve celou hospodu na panáka, nebo já nevím, cokoliv. Tu euforii on neumí tak*
75 *jako úplně projevit. Až vlastně po tom dalším měsíci, kdy dostal další tu výplatu, říká*
76 *mami, já jsem se tak strašně bál, jako opravdu, protože jsem nevěděl jako kolik vlastně,*
77 *ten měsíc bude stát, co všechno musím poplatit a zaplatit, a tak jsem radši nic nedělal.*

78 T: Mění se nějak v čase Vaše prožívání těchto důležitých momentů? Všímate si
79 nějakých změn v tom, jak to prožíváte? Třeba i vůči mladšímu synovi?

80 R: *Protože ten druhý syn je pravý opak svého bratra. Byly tam zase jiný vjemy, ale ty*
81 *zásadní věci, když byl nějaký úspěch, třeba ta maturita. Tak to mám hodně podobně.*
82 *Možná jenom v tom, že třeba já nevím, když se mi poprvé stěhoval starší syn, tak jsem se*
83 *samozřejmě neudržela a plakala jsem, což u toho mladšího už prostě člověk jako cítíte*
84 *smutek, ale už ty slzy třeba zvládnete ovládnout. Trošku už jako víte. Ale vnitřně bych*
85 *řekla, že ty prožitky s těma dětma, i kdyby jich asi bylo pět, asi budou vždycky velký a*
86 *emocionální. Vždycky se k tomu dítěti určitýmu to vztahuje. Ale řekněme ano, když se mi*
87 *stěhoval mladší syn, tak ta slzička mi ukápla, až když odjel. Ona mi ukápla, ale u toho*
88 *staršího syna jsem se tedy neovládla, to se přiznám. Dokonce mám tam takovou zkačku,*
89 *kdy on se stěhoval a já jsem se rozplakala a on teda říkal, tak já půjdu až zejtra. Cítila*
90 *jsem velké smutek.*

91 T: Probírá s Vámi důležitá rozhodnutí?

92 R: *Mluvíme o tom. Někdy je složitější ho k tomu donutit. Je to na jeho momentálním*
93 *rozpoložení. Někdy je takovej, že mně oznámí striktně, že takhle to bude a musí se to*
94 *v podstatě nechat uzrát. Já se potom po pár dnech ptám znova. Jestli si myslí, že je to*
95 *dobře, že dělá třeba takovou věc, takovou změnu. Někdy že ho lidi v práci štvou. Ale má*
96 *tu tendenci někdy trošku s tím odstupem, ale v podstatě mezi téma důležitějma věcma se*
97 *s náma o tom baví. I vyslechne ten názor náš a řekne, no, ale já si to asi udělám po*
98 *svým. Jestli to takhle bude stačit? (podívala se mne)*

99 R: (přikývla jsem) *Ano, děkuji. Jak jste reagovala na jeho první vážný vztah v tomhle*
100 *období? Když Vám poprvé přivedl někoho představit.*

101 T: *Já, no úžasně. Protože to já mám v sobě nastavené tak, že já mám ty chlapce do*
102 *jejich dospělosti a v dospělosti je mám předat nějaký jiný slečně, protože já jsem jejich*
103 *máma, nemůžu bejt jejich manželka, milenka prostě nic. Takže protože můj starší syn si*
104 *dal trošku načas a v podstatě tu první dívenku si přivedl někdy v osmnácti letech, takže*
105 *on už byl dospělý. Tak že já musím říct, že jsem byla nadšená, protože mám ty dva syny.*
106 *Já žiju ve společenství mužů. Takže pro mne ta dívka jakákoliv je prostě zpestření a taky*
107 *takový to, že ten ženskej svět se trošku rozšíří a že mám na chvíli nějakou spojenkyni. A*
108 *jestli k tomu můžu drobnost dodat, tak to je vtipný. On s tou dívenkou chodil, já nevím,*
109 *asi tři čtvrtě roku, nicméně zůstali ve velmi dobrém přátelském vztahu a ona se letos*
110 *vdávala teď v srpnu a pozvala mého syna na svatbu. Takže on se její svatby i zúčastnil a*
111 *musím říct, že to bylo skvělý. A ona se i s námi kontaktuje. Ne nějak často. Někdy třeba*
112 *dvakrát, třikrát do roka. Vždycky přijela s tím, jak se máte, co děláte. Povyprávěla, my*
113 *sme jí řekli, co novýho u nás. Vůbec mezi nima nezůstala žádná nenávist. Faktem je*
114 *jedna drobnost, že ona se už vdávala s tím, že měla dceru na světě a samozřejmě mě*
115 *tady jako píchlo (vzdychla si), protože jsem si uvědomila, že to taky třeba mohla bejt*
116 *moje vnučka. Ale takhle to je a říkám jako bylo to strašně hezký gesto a mám jí ráda.*
117 *Takže mi o té první dívence teda víme pořád.*

118 T: *Probírá s Vámi svoje vztahy?*

119 R: *Já jsem té první dívce vděčná i za to, jak si znova můj syn ke mně našel cestu,*
120 *protože ve chvíli, když přišla puberta, tak musím říct, že mě tak jakoby odsunul. Byla*
121 *jsem dobrá tak jakože uvařim, vyperu a s příchodem té dívky právě se začal vlastně*
122 *zajímat o ten náš ženský svět. Mami, proč jí třeba nemůžu říct, když jde od holiče, že to*
123 *má třeba blbý? No to vůbec nesmíš. Třeba, takže ano, právě že mi říkal ty pocity a*

124 *mnohdy má trochu drsnější humor po mém manželovi, ale mami, vždyť ty to snášíš ten*
125 *humor, tak proč se ta moje holka jako rozčiluje a je z toho špatná. On je drsnej, to je*
126 *právě ono. To že ho snáším já, neznamená, že ho musí snášet každá. No a nehledě na to,*
127 *že ona je ještě mladá. Já už jsem těmi lety tak trochu omlácená. Takže musím říct, že*
128 *ona byla vlastně takovým tím krásným pojídlem, že najednou se mnou začal opět*
129 *komunikovat a komunikujeme na tý vlně tedy do teď. Měl potřebu se mnou ten vztah*
130 *nějakým způsobem...(zamyslela se). Ptát se, proč má reakce takové a onaké, a řešili*
131 *jste, co k Vánocům koupit, co k narozeninám. A to bylo takový, že nás to spojilo. Já*
132 *jsem byla ráda, že o tom přemýšlí a že chce té dívce udělat radost. Vždycky to pro mne*
133 *bylo takový hrozně příjemný období.*

134 T: Jak byste ho jednou chtěla mít blízko?

135 R: *Optimální by samozřejmě bylo, kdyby bydleli tady (zasmála se). Ale on je teď třeba*
136 *momentálně v Praze, zatím to opravdu nevypadá, že by se z té Prahy hnul, takže ano,*
137 *dokážu si představit, že bych tu rodinu jeho měla tam. Musím říct, že ne že by jezdil*
138 *extrémně často, ale řekněme třeba jednou za měsíc. Já si myslím, že to je dostačující*
139 *zatím, protože nemá tu rodinu, nemá děti a jako ten kontakt tam je. Občas tam jede*
140 *manžel, občas tam jede druhý syn. Takže víme o sobě. Já razím takové heslo, že když*
141 *nevolá, tak je mu dobře. Tak proč by volal. Když má nějaký problém, samozřejmě že*
142 *zavolá. Pro mě je třeba mnohem důležitější, že třeba když tady je a odjíždí, tak se mi*
143 *ozve, v pořádku jsem dorazil domů. A pak se mi třeba týden neozve. Tak jako ten život*
144 *nějak plyne. Já nevím, aby vyvolával každé den, je to přece skoro třicetiletý chlap. To*
145 *by bylo divný. Já preferuju, že ano vím o těch dětech, oni o mně taky vědí, ale že bysme*
146 *museli si úplně každé den telefonovat, tak to nemusíme.*

147 T: Máte oporu ve Vašem manželovi při řešení těchto zásadních momentů? Mluvíte o
148 tom spolu? Jak probíhá Vaše komunikace?

149 R: *Ano, o těch dětech vždycky mluvíme. O těch jejich problémech, nebo radostech,*
150 *starostech. Faktem je, že pokud je to bezproblémové, tak je i to naše povídání*
151 *bezproblémové. Když tam nějaký problém je, tak má tendenci to bagatelizovat. No a co,*
152 *tak se rozešli. Pamatuju si, právě když se rozešli s tou první dívkou, tak já jsem ten*
153 *jejich rozchod oplakala a můj muž říkal, že bych jim nejradši vypravovala svatbu. Ale to*
154 *není o tom, prostě skončila jeho první láska a mě to zasáhlo. Takže oni jsou ti muži*
155 *trošku takový...(zamyslela se), oni to maj asi v sobě a až to tak neřešej, ale nicméně o*

156 *těch dětech se bavíme a pořád si o nich povídáme. Doufám, že i oni vědí, že na ty*
157 *starosti nikdy nejsou sami. A že jim naslouchá i ten můj muž. Za to jsem tedy strašně*
158 *moc vděčná, že to ani on v jejich přítomnosti nikdy nebagatelizoval. To, že mně řekl, no,*
159 *bóže tak se stalo. Ale to už je reakce mezi náma dvěma.*

160 T: *Měla jste a máte na něj nějaké určité nároky?*

161 R: *Ne, jediný, co jsem vždycky chtěla, aby byl vzdělaný. Mám pocit, že ta doba je*
162 *taková, že přinejmenším ta maturita je už dneska nutná, ale mám takové heslo a vždycky*
163 *jsem jim to říkala, že jestli chtějí být zedníkem, tak ať jsou klidně zedníkem, ale tím*
164 *jedním z nejlepších. Ať to, co budou dělat, ať dělají, jak nejlíp můžou. Já, ano třeba*
165 *jsem potom synovi říkala, že když dokončil maturitu, ať jde a udělá si alespoň*
166 *jazykovku. Ne, prostě nechtěl. Za dva roky mi řekl, no, že já jsem tam tenkrát nešel.*
167 *Takže vy jako rodič vždycky víte, že by to pro něj bylo dobrý, ale já nejsem tak*
168 *dominantní, abych třeba striktně řekla, to musíš. Nechtěl si, ano, prostě máš nějaký*
169 *vzdělání, vysoká škola to být třeba nemohla, na to se prostě necítil. A tu jazykovku, no*
170 *pro mne bylo pak zadostiučinění, když mi pak řekl, já jsem to ale měl jít dělat. Ale jiný*
171 *nároky jako jsem nikdy neměla.*

172 T: *Jaké pro Vás byly tyto momenty v kontextu vlastních životních změn spojené se*
173 *středním věkem?*

174 R: *No, Člověk stárne. Nebojte se to říct. I vy stárnete (zasmála se).*

175 T: *Ano já taky. To máte samozřejmě pravdu (zasmála jsem se).*

176 R: *Musím říct, že jsem si toho moc nevšíkala. První, co si uvědomím je že mám*
177 *přetížený záda a bolí mě krční páteř, to je tak asi jediná věc, kdybych se potřebovala*
178 *soustředit sama na sebe. To znamená, musím, že si dojít na masáž. Já spíš vždycky*
179 *prožívám velkej smutek, když končí nějaká ta etapa a nějakým zásadním způsobem se to*
180 *mění. Vozila jsem ho do školy. Ve chvíli, kdy tu školu dokončil, to znamená, že ty cesty*
181 *do školy končej. A já si v tu chvíli strašně moc uvědomím, že mi to bude chybět. Protože*
182 *při té cestě jsme ještě prohodili nějaký věci nebo jsme poslouchali muziku. nebo jsem se*
183 *ptala, kdo to támhle jde, a on říkal, že kluk z druhý třídy, a vždyť je to můj kamarád a*
184 *vždyť už u nás byl a podobně. Taková věc mě vnitřně zasahuje. To vím, že prostě něco*
185 *skončilo. Uzavřela se nějaká kapitola. Nebo to, když se odstěhoval, a teď víte, že bude*
186 *přijíždět už jenom na návštěvu. Už to nikdy nebude jako dřív. Už si vytvořil domov*

187 *někde jinde. Je to prostě tak, vrací se, samozřejmě. Ale nejhorsí to pro mne je, když tam*
188 *zůstává pár dní, já si zvyknu, a on znovu odjíždí, a to mě zasahuje úplně nejvíc. To mě*
189 *normálně trhá na kusy. Já vím, že to přežiju, druhý den už se zase srovnám a pujde to,*
190 *ale v tu chvíli to strašným způsobem prožívám, protože se zase ta situace mění. Ta*
191 *příjemná situace pro mě se změní, protože to dítě mi někam zase odchází.*

192 T: A přemýšlela jste o tom, jaký to bude, až oba synové budou jezdit jenom na
193 návštěvu?

194 R: *No, už se mi to i stalo. Protože už taky byl nějakou dobu mimo domov (druhý syn). A*
195 *je to zvláštní. Vzhledem k tomu, že hodně pracuju, tak nemám tolik čas trpět syndromem*
196 *opuštěného hnízda. Že až přijdu domů z práce, bych truchlila, že tam ty svoje broučky*
197 *nemám, to ne. Když se tam ale občas sejdou, tak v tu chvíli jsem šťastná, že je tam mám,*
198 *přesto že vzápětí začnu vyvádět, že z nich všude padají drobky a že furt něco chtějí. Mám*
199 *pocit, že uklidím a oni projdou. A mami, prosím tebe, ty naděláš. Ale když s náma třeba*
200 *zasednou ke stolu tak mám takovej ten pocit, maminka má ty svoje drobátka kolem sebe*
201 *a oni jsou to už mužský velikánský. Ale i tak pro mne zůstanou mými dětmi. Nechovám*
202 *se k nim samozřejmě jako k dětem, to ne, ale projevuju vůči nim hrdost. A mám je tady*
203 *hochy moje. To je krásnej pocit a pak právě přijde ta rána. Mami, tak mi zase jdeme.*
204 *Ach jo, vy mě tady necháte malou chudinku (zasmála se). Když přijdou, tak je to*
205 *obrovský štěstí, a když odcházej, tak smutek, ale vím, že to tak musí být. Já se to*
206 *opravdu snažím hodně držet v sobě a nějak je tím nestresovat, protože oni jsou opravdu*
207 *hodný a tak by se taky mohlo stát...(odmlčela se), tak nemám teda chodit? Já prostě*
208 *vím, že to tak musí být. Vždycky to tak je. Ale zásadní je to, že zatím vím, že se rádi*
209 *vracej.*

210 T: Ještě jste si vzpomněla na něco zajímavého, co by se týkalo tématu?

211 R: *Já bych řekla, že ne. Právě proto, že ty hoši si prodlužují to období, kdy jsou doma,*
212 *kdy opravdu byl do pětadvaceti let s námi a čtyři a půl roku je mimo domov. On je mimo*
213 *domov tu daleko kratší dobu. A tam jsem už opravdu přestala mít takový ten přehled. Já*
214 *jsem třeba byla šťastná, že puberta proběhla v klidu. Bez extempore, jakýkoliv. Trošku*
215 *ten vstup do pracovního života byl pro mne malinko překvapující, že neměl ty ambice,*
216 *jako jsme měli my. Ale to je on. Že my je máme, neznamená, že ty děti je budou mít taky.*
217 *Ale on to má zase tak hezky rozložený, že opravdu má tu větší sílu na ten sport. Ale byla*
218 *jsem teda ráda v těch pětadvaceti, že se odpoutal, už to bylo na mě docela dost. To už je*

219 *potom starost o dospělýho chlapa. Potom už v určitou chvíli už vnímáte, v podstatě se*
220 *tomu říká mama hotel, že uvař, vyper, uklid' a nic se neptej. Tam jsem se už začínala*
221 *cítit až zneužívaná. Protože my jsme z generace, kdy opravdu s osmnáctým rokem*
222 *odcházíte z domova se vším všudy, a pak maximálně nedělní oběd. Když už jsem pak*
223 *občas byla rozčilená, tak můj syn říkal, mami, ale vždyť jako můj kamarád je doma a*
224 *jeho rodiče jsou rádi, že se mají aspoň o koho starat. No tak to je výborný, jsem říkala.*
225 *A uvědomuješ si, že my máme taky právo na vlastní život, že chci dělat věci, co do teď*
226 *jsem nemohla. Ano, byli jste moji, byli jste pro mě alfou a omegou. Už jste dosáhli tý*
227 *dospělosti a já bych taky ráda dělala i jiný věci. Zařídila si život trošku po svém.*
228 *Protože pak je strašně osvobozující, že najednou vyjdete z domu, bez toho, aniž byste*
229 *zařizovala, kdo ho pohlídá, jaká bude večeře, aby šli včas spát a podobně. Najednou*
230 *zjistíte, že s tím časem můžete začít hospodařit úplně jinak. Že můžete jít do kina kdy*
231 *chcete, a s kamarádkou odjet na výlet, aniž byste to prostě řešila a to je taky to*
232 *příjemný. Ale i tyhle velký děti se ptají, mami, kde seš, já tu nemám večeři. Tenhle můj*
233 *syn si tuhle péči užil, ale zase faktem je to, že postarat se o sebe umí. Základní věci jsem*
234 *je naučila, takže vím, že nezahynou hlady a nezahynou ve špíně (zasmála se). No, to je*
235 *asi všechno.*

236 T: Tak Vám moc děkuji za rozhovor.

Příloha č. 3- Paní Květa – respondentka B

- 1 Paní Květa - B
- 2 T-tazatel, R-respondentka
- 3 T: Vzpomenete si na nějaký zásadní moment života vašeho dítěte v tomto období
4 (období vynořující se dospělosti)?
- 5 R: *No, teď mě napadla vzpomínka, že měla přítele, kterej před tím, než měli odjet na
6 dovolenou s kamarádama, a on už měl jako zaplatit dovolenou, všichni už mu dali
7 peníze na tu dovolenou, tak před tou dovolenou utekl. A byla s ním asi rok a byla to pro
8 ni hrozná rána a poučení do života, takovej gauner.*
- 9 T: Co vy sama vnímáte jako úspěch?
- 10 R: *Obecně je pro mne úspěch dokázat něco výjimečného, a to jako fakt tak výjimečného,
11 že to nedokáže 99% lidí.*
- 12 T: A neúspěch?
- 13 R: *Neúspěch je asi úplně každá drobnost, která se nepovede. Špatně zvládnutej domácí
14 úkol, až jako krach firmy.*
- 15 T: Vzpomenete si například na to, jak jste prožívala doteď její studium?
- 16 R: *To jsem neprožívala. Kristýny studium asi vůbec, protože nemám strach, že by to něk
17 úplně podceňovala. V tomhle věku už jí asi nijak nepřinutím k učení nebo tak. Prožívám
18 to tak, že jsem ráda, když udělá zkoušky, udělám jí veškerej komfort. To znamená, že
19 mám doma hrozněj bordel a nechci po ní ani, aby po sobě uklidila hrníček, protože
20 v období zkoušek je nesnesitelná a nechci to ještě víc hrotit, a to je asi všechno.*
- 21 T: Co vlastně dcera studuje?
- 22 R: *Porodní asistentku. To je normálně tříletá vejška, bakalář. V Budějovicích.*
- 23 T: Vybavíte si něco, čeho vždycky chtěla dosáhnout?
- 24 R: *Myslím si, že je v tom zdravotnictví spokojená. Myslím, že je praktická, rázná a
25 v některých věcech i tvrdá a že to zdravotnictví je pro ni dobrá volba, že proto bude mít
26 i správnej cit i správnej odstup, když bude třeba. Takže si myslím, že to je to čeho chce
27 dosáhnout. Určitě by byla ráda, kdyby se tomu mohla věnovat a vystudovala to.*

28 T: Pamatujete si na první úspěchy v práci či na brigádě?

29 R: *To si vzpomínám jako úplně přesně, protože to byla brigáda u nás v restauraci. Byla*
30 *tam první den a přišla nějaká rezervace, na kterou zapomněli. Asi šest lidí a ptali se jí,*
31 *kde mají připravenou rezervaci, a zareagovala úplně skvěle, že jenom za mnou přišla,*
32 *zeptala se a já jsem říkala, ježiš, já na to zapomněla. Tak jenom za nima došla a řekla*
33 *jim, že jak je hezký počasí, tak jsme nevěděli, jestli má bejt prostřeno vevnitř, nebo*
34 *venku, tak ať se rozhodnou sami, že jim to hned připravíme. Jak ona byla potěšena, že*
35 *to zvládla, tak i já. Řekla jsem si, že už není úplný "tele" (zasmála se).*

36 T: Mění se nějak v čase Vaše prožívání těchto důležitých momentů? Všímate si
37 nějakých změn v tom, jak to prožíváte?

38 R: *No, snažila jsem se nenápadně nějak je směřovat v tom, co by měly dělat, ale a*
39 *samozřejmě když nechtěj tak nechtěj. Já si jenom pamatuju, že jsem si hrozně přála, aby*
40 *se krystýna dostala na osmiletý gympl, protože já jsem měla hrozně těžkou pubertu a*
41 *v osmé třídě pro mne nebylo ideální se rozhodovat o budoucnosti, tak jsem měla strach,*
42 *že bude stejná. Tak jsem chtěla, aby šla už v pátý třídě, a to bylo jedinkrát, když jsem se*
43 *s ní opravdu učila a i exmanžel, připravovali jsme se na nějaký ty sciotesty a byli jsme*
44 *na nějakých těch dvou zkouškách. Ona byla na základce docela premiant, tak jsem si*
45 *myslela, že to dá levou zadní, ale ten den ráno jsem byla v práci a chudinka ještě*
46 *dostala první menstruaci a jak z toho byla vyšoklá a styděla se to tátovi říct, tak jí to*
47 *nějak úplně celkově rozhodilo, že ty zkoušky úplně zkazila a bylo to pro nás všechny*
48 *takový jako zklamání, že jsem si říkala, že už jí do ničeho tak jako nějak rvát nebudu a*
49 *pak sem byla teda ráda, že se dostala do Budějovic na to lyceum, protože mi odmítla jít*
50 *na jinej gympl. Já jsem chtěla, aby šla na jinej gympl. To by měla ideální a nenechala si*
51 *to vymluvit a stejně šla na to zdravotní lyceum. Myslím, že toho pak litovala, ale myslím,*
52 *že příprava na tu vejšku to byla dobrá. U Kristýny strach nemám, u Natálky to mám*
53 *strach, ta nevím, jestli ví, co chce dělat, aby jí to v tom životě bavilo, protože vidím*
54 *sama na sobě jak je hrozný dělat práci, která není to, co člověk chtěl, a je v tom akorát*
55 *uvázaněj.*

56 T: A když se Kristýna o něčem rozhoduje, radí se s Vámi?

57 R: *Jo, řeší to se mnou. Kristýna řeší všechno se mnou, až mi jde z toho hlava kolem*
58 *(povzdychla si). Opravdu každou věc ve škole, kdokoliv, cokoliv řekne a hlavně, když má*

59 *pocit, že je někdo nespravedlivej, všechno vím hned z první ruky, i co bych snad radši*
60 *ani nevěděla (zasmála se).*

61 T: Jak jste reagovala na její první vztah? Jaké to bylo, když Vám ho přivedla představit?

62 R: *Já myslím, že jsem v tom docela tolerantní. Ten první přítel byl takovej nemastnej*
63 *neslanej a bylo jasný, že je to jenom otázka času, kdy je to přestane bavit. A to*
64 *nemyslím, že s Viktorou je to lepší, protože s Kristýnou to žádněj chlap nemá*
65 *jednoduchý. Protože je generál, ale tenhle ten první...(povzdychla si), no, nesla jsem to*
66 *v pohodě. Myslím si, že je dobře, když ženský mají víc vztahů, než se usaděj, nebo*
67 *alespoň nějakěj vztah.*

68 T: Když zrovna má nějakěj vztah? Probírá to s Vámi?

69 R: *Mluvíme no, určitě. Ale je to přesně takový, že mám někdy pocit, že je to takový, že*
70 *by chtěla poradit, a když jí poradím tak mi okamžitě argumentuje tisíce věcma, takže to*
71 *nemá cenu. Ale vůbec do vztahu nemá cenu jí mluvit. Jak jsem říkala, když měla toho*
72 *gaunera, tak tam mi bylo jasný už od začátku, že je tam něco špatně. Prostě, byl to od*
73 *pohledu sedmilhář. Takovej ten typ, co když něco vypráví, tak tomu sám věří a jak už*
74 *jsem přeci jenom starší tak vidím, jak kecá. Vypráví takový ty báchorky, že si třeba*
75 *přišla Viktorka půjčit peníze, protože Martinovi se zlomila karta v bankomatu, nebo že*
76 *mají na dovolenou, protože Martin vyhrál někde na bednách, který já nesnáším, třicet*
77 *tisíc, no takový pohádky. Tak to jsem se jí snažila párkrát naznačit, ale ve chvíli, kdy*
78 *byla zamilovaná, tak to vůbec nemělo cenu. Pak, když to skončilo, tak jsem za něj*
79 *alespoň zaplatila ty dluhy, aby se na Kristýnu nekoukali skrz prsty a abych jí alespoň*
80 *v tomhle mohla pomoci. Myslím si, že zkušenost je nepřenositelná a láska je slepá, proto*
81 *to asi nemá cenu.*

82 T: Máte oporu ve Vašem příteli při řešení těchto zásadních momentů? Mluvíte o tom
83 spolu?

84 R: *Přiznám se, že to moc neřeším. Když jsou takový ty věci, který mě třeba trápí, když je*
85 *na mě Viktorka třeba hustá, když nemáme dobrý období, což jako Kristýna...(zamyslela*
86 *se), na jednu stranu si myslím, že je na mně hrozně závislá a na druhou stranu mi dává*
87 *hroznej kouř občas, tak mám trošku...(odmlčela se), to jsou věci, se kterejma bych se*
88 *potřebovala svěřit, ale trochu se za to stydím, že když prostě si na mě třeba otvírá hubu,*
89 *tak mám pocit, že asi to přeháním, že to je ještě normální puberták, ale trápí mě to, a*

90 *jsou to věci se, kterejma se nesvěřuju. S exmanželem bych to třeba probrala ráda,*
91 *myslím, že bychom měli táhnout za jeden provaz, ale ten má novou rodinu a tohle*
92 *nefunguje. Takže nic. Musím to pak říkat na kosmetice Lence (zasmála se).*

93 T: *Měla jste a máte na ni/něho nějaké určité nároky?*

94 R: *Mám samozřejmě. Když se mi narodila holčička, a dala jsem jí jméno Kristýna a moc*
95 *jsem si jí přála, tak jsem si myslela, že bude výjimečná. Že prostě určitě to bude nejmiň*
96 *primárka chirurgie, a to prostě časem jsem pochopila, že je normální (zasmála se).*

97 T: *Tak třeba bude nejlepší porodní asistentka (podotkla jsem).*

98 R: *Třeba jo. No to je dobrý povolání, si myslím. Já si třeba myslím, že je třeba mít*
99 *práci, která je potřebná, protože...(zamyslela se). Já to vždycky přirovnávám k tomu,*
100 *aby byla ta práce potřebná i v čase války. To třeba porodní bába je, že i když by třeba*
101 *támhle někde v nějakých Sudetech rodila po kopcích nějaký selky, tak třeba nebude mít*
102 *peníze, ale dostane za to kostku másla. Tak takhle si to pro sebe přirovnávám, že je*
103 *třeba mít.*

104 T: *Jaké pro Vás byly tyto momenty v kontextu vlastních životních změn spojené se*
105 *středním věkem? Myslím tím třeba nějakou krizi středního věku, klimakterium, vrchol*
106 *kariéry, syndrom prázdného hnízda atd...*

107 R: *Už se na to těším, až nebudou doma. Protože si myslím, že je to zdravý odejít dřív a*
108 *starat se sám o sebe, ale hrozně bych si přála, aby k tomu měli fajn partnera a dobrou*
109 *práci, a to u Kristýny to je zatím takový...(zamyslela se). Tak má zatím třetího partnera.*
110 *Ale že by do nějakýho byla zamilovaná a že bych viděla, že by to mělo fungova, tak to*
111 *zatím nevidím. Takže dokud bude ve škole a bude s tímhle přítelem, tak nevím. Ale*
112 *obavu z prázdnýho hnízda teda nemám, myslím si, že zrovna ty mama hotely nejsou nic*
113 *zdravýho. Mám prostě strach z každýho neúspěchu, když mi prostě zavolá a říkála*
114 *včera, že přijela do Budějovic, kde má privát, takovej studentskej dům, kde měla buňku*
115 *s nějakou další studentkou, každá svůj pokojíček a společnou kuchyň a záchod. Tak*
116 *letos tam přijela, podepsala v červnu smlouvu, ale že teda na tý buňce budou tři pokoje,*
117 *ale ve dvouch pokojích bydleli nějaký chlápci, takže by byla s nima a měla společnej*
118 *záchod a všechno. A to jsou takový ty situace, kdy vím, že podepsala blbě smlouvu, kdy*
119 *vím, že určitě tam je bůh ví co v tý smlouvě a že už z toho nebude moct odstoupit, že je*
120 *to taková ta rána, kterou si myslím, že je na ní ještě moc dítě na to, aby se už setkávala*

121 *s takovejma podrazama, třeba v tom pronajímání, těch ostřejch loktů a to mi hrozně*
122 *vadí. Jsem z toho pak špatná a nepřeju si to, ale bohužel by asi bylo výjmečný, kdybych*
123 *zrovna já měla dvě dcery, který proplujou životem jen tak. Už statisticky, když se*
124 *rozvádí polovina manželství, tak těžko čekat, že moje dvě budou mít sto procentní*
125 *úspěch. Takže vím že to není jenom trápení s malejma dětma, ale i ze čtařicetiletějma,*
126 *co se rozváděj, a člověk vidí, že se trápí a může to být jejich vina a nemusí, někdy se*
127 *člověk téma vlastníma chybama trápí víc, než když ho někdo nasere.*

128 T: Děkuji. Mám už jen poslední otázku. Ještě jste si vzpomněla na něco zajímavého, co
129 by se týkalo tématu? Třeba něco, na co jsem svými otázkami vůbec nenarazila.

130 R: *Já nevim, u ty Kristýny je to takový...(zamyslela se). Kristýna je docela samostatná.*
131 *Od mala byla spíš taková extrovertní a mám trošku obavu, že já se svejma názorama na*
132 *život a na chlapy jsem jí moc nedala dobrej příklad. Někdy toho trochu lituju. Myslím*
133 *si, že někdy je moc přísná a tvrdá, a to není ideální, ale prostě taková je. Myslím, že*
134 *jsem měla mít děti v pětatřiceti, jestli jsem je měla mít, že jsem to nějak úplně nezvládla.*
135 *No a už nic nemám. Už jsem řekla úplně všechno.*

136 T: Tak takhle můžeme klidně skončit. Děkuji Vám moc za rozhovor.

Příloha č. 4 - paní Iva - respondentka C

- 1 Paní Iva – C
- 2 T – tazatel, R- respondentka
- 3 T: Co vy sama považujete za úspěch?
- 4 R: *Poklidnej nebo klidnej zabezpečenej život. Vstřícnej vůči rodině. Nějakym způsobem*
5 *bejt zdravej, protože to je teď z mý zkušenosti z mýho okolí je velmi důležitý a řekla*
6 *bych, že všechno vostatní se nějakým způsobem dá srovnat, dá se to jakoby nějakym*
7 *způsobem ovlivnit. Zdraví bohužel ne, takže pro mne je jakoby prioritou to, aby ty*
8 *všichni okolo mě, který mám ráda, byly zdravý a to vostatní dokážu svým způsobem*
9 *nějak ovlivnit, nebo oni a je to jejich boj i jejich výběr způsobu života. O tý nemoci*
10 *mluvim hlavně proto, že se mě to teď velice hluboce týká ve svém okolí blízkých i rodiny*
11 *a vim, že s tím nemůžu nic moc udělat, ale to mi jakoby vadí. Ale jako ten úspěch, jako*
12 *jestli je někdo takovej nebo onakej, jestli má peníze, nebo nemá peníze. Jestli teda mám*
13 *z čeho žít a mám dostatečně prostředků na žití. Byť to teď z mých úst nezní asi dobře,*
14 *tak vim, že pokud budeme nějakým způsobem zajištěný v těch základních věcech, tak i*
15 *kdybych neměla ten nadstandart, že s tím se dokážu jakoby porovnat, že pro mě není ten*
16 *nadstandart tak životně důležitěj. Důležitý je prostě to, aby jsme byli zdraví.*
- 17 T: A co je pro Vás neúspěch?
- 18 R: *No, kdyby ty mý děti a ta moje rodina se měla mít špatně. A to bych považovala i*
19 *jako svý selhání. V takovym tom... No, v podstatě, jako že jim nedokážu pomoci. No, to*
20 *je pro mne neúspěch. A jestli mají takovou školu, nebo onakou, no, pro mě je důležitý,*
21 *aby voni byly spokojený. Ale jinak... (pokrčila rameny)*
- 22 T: Děkuji. A teď už tedy přímo k Patrikovi. Zajímalo by mne, jestli si vzpomenete na
23 nějaký zásadní moment Patrikova života v tomto období?
- 24 R: *Je to spojený s tím jeho odcházením a osamostatněním se od rodiny. Okamžitě mi*
25 *naběhlo to, že měl období, kdy furt říkal, že se strašně těší, až bude jednou bydlet sám a*
26 *sám vydělávat, a pak sme ho poslali na měsíc do Anglie do školy na angličtinu a po*
27 *měsíci se vrátil a řekl že se odsud ani nehne, dokud nebude muset. Tak to je pro mne*
28 *takový jakoby, že ten mama servis a to zázemí je takový, že najednou viděl nějakou jinou*
29 *rodinu, kde to jinak funguje, tak to pro mne bylo takový to vono... Jak s těma rodičema*

30 *nechce bejt a nechce bejt doma, tak se najednou překlopil obráceně a do teď ve svý*
31 *podstatě ten kontakt s náma má velmi blízký.*

32 T: A jaký to pro Vás je?

33 R: *Moc milý. Je to moc příjemný, že ty děti se pořád... (zamyslela se). Jsou to jako už*
34 *dospělí a jsou to partneři a úplně rovnocenný partneři a je fajn, že s náma komunikujou*
35 *a že nám říkaj věci narovinu. Jsme mužská domácnost, tak se říkaj i věci, který by se*
36 *normálně třeba ani neřekly. No je to takový moc hezký pocit, že i přesto, že už maj svý*
37 *životy vesměs, tak se vracejí jakoby domů a tam se vracejí. A jakoby ten táta s mámou*
38 *už nejsou jenom táta s mámou, ale jsou to ti partneři. A to je pro mne třeba jakoby*
39 *hrozně hezký.*

40 T: A vzpomenete si například na to, jak jste prožívala doteď jeho studium?

41 R: *Hele, no, jako docela v pohodě. Protože už si jako před tím zkusil bejt pryč třeba na*
42 *měsíc nebo na tři tejdny. Tak jsme se na to svým způsobem i docela těšili, až půjde na tu*
43 *vejšku, ale ono to vždycky mělo krátký trvání, protože ho po půl roce vždycky vylili z tý*
44 *vysoký školy. Tak on se vrátil zase domů, a protože dělá s náma a on i o těch*
45 *prázdninách pracoval s náma, tak on se vlastně vrátil domů a začal pracovat na firmě a*
46 *pak zase nastoupil na vysokou školu, takže pro mne takový to období toho stesku, jako*
47 *třeba když říkaly kamarádky, je najednou jsem sama doma a nemám co dělat. Tak já si*
48 *třeba s tímhle tím jako třeba hlavu vůbec netrápim. Mně se nestejská. Mně stačí, když*
49 *ho slyším do telefonu. Když je mi smutno nebo mám strach, tak zvednu telefon a zeptám*
50 *se, jestli je ok, a to je všechno. Takže mi stačí takovej ten pocit, že jako je mi k tomu*
51 *stačí. Jinak se ho snažím nechávat bejt, řeknu mu svůj názor, ale jestli se jím bude řídit*
52 *nebo ne, to je jeho věc.*

53 T: Děkuji. A vybavíte si něco, co měl Patrik jako svojí metu, nebo co chtěl vždycky
54 dokázat?

55 R: *Asi jako vůbec nevím. Tohle asi nedokážu úplně říct. On oproti mladšímu synovi není*
56 *vůbec soutěživej a já ty jeho sny ve skutečnosti ani pořádně nevím. Já vim, že teď mi*
57 *došlo, až po mnoha letech, že on chtěl pracovat na firmě a on nás tlačil, aby tam byl, a*
58 *přesto, že on nás tlačil a my sme jeho tlačili na vysokou školu, tak on kdykoli když mohl,*
59 *tak do tý firmy přišel a zametal tam, vytíral, dělal tam tu nejhorší práci, ale on to měl*
60 *asi takhle daný v sobě, což my jsme tedy vůbec nepochopili. My jsme pořád chtěli, aby*

61 *měl vysokou školu, protože jsme si mysleli, že je studijní typ a úplně jsme se sekli.*
62 *Protože jemu víc vyhovuje to venku na tý stavbě a to studium. Ne že by to nedal, ale on*
63 *to není ochotnej tohleto dělat. A nádále jsem přesvědčena, že na vysokou školu má*
64 *hlavu neskutečnou, ale jemu to prostě připadá na tý stavbě lepší a řekne to. Ale on*
65 *vlastně ve skutečnosti věděl... (povzdychla si), ale neřekl to, a tlačil se nám do tý firmy*
66 *sám. Úplně jsme se sekli, bylo to úplně obrácně. Protože Petr tu vysokou školu udělá,*
67 *sice s řečma, ale dodělá a toho bych to já vůbec neřekla. No úplně jsme se sekli a úplně*
68 *jsme to obrátili.*

69 T: Pamatujete si na nějaký první úspěchy v práci, nebo na brigádě, co měl?

70 R: *No, vzhledem k tomu, že dělal s náma, tak my jsme ho poslali dělat s našima lidma a*
71 *poslali jsme ho na stavbu. A z tý stavby převzal sám od sebe nějakou iniciativu a oni se*
72 *sami od sebe na něj začali obracet, a když jsme tu stavbu dodělali, tak se zase vrátil*
73 *zpátky domu. A oni si ho sami vytáhli, ta firma co sme pro ní dělali, ten náš investor,*
74 *nám zavolal, jestli bysme jim ho nepropůjčili nebo nepředali do jejich zaměstnaneckýho*
75 *poměru, protože si ho vytipovali, že umí. Tak to bych řekla, že to bylo pro všechny z nás*
76 *včetně něj skvělý... No, protože dělá věci, na který nemá vlastně školu. A to si myslím,*
77 *že byl pro něj úspěch. A i pro nás to byl úspěch.*

78 T: A váš pocit z toho?

79 R: *Takový zadostiučinění a takovej teplej pocit z toho.*

80 T: Mění se nějak v čase Vaše prožívání těchto důležitých momentů? Všímate si
81 nějakých změn v tom, jak to prožíváte?

82 R: *Určitě se to jako mění. Naučil se rozhodovat sám a stát si za svýma věcma a říct si*
83 *ten názor naprosto jasně.*

84 T: A Vaše prožívání vůči němu a jeho úspěchům a neúspěchům?

85 R: *No určitě jsme ho začali vnímat jako rovnocennýho partnera, kterému už nemůžu*
86 *říct, ať něco udělá takhle. To už si v životě nedovolím. Pro mě je teď vopravdu úplně*
87 *rovnocennej partner se vším všudy a už po něm dávno nechci dělat něco, jenom protože*
88 *to řeknu já, protože jsem jeho máma, a ani před tím jsem to moc nedělala.*

89 T: A když se o něčem důležitým rozhoduje, tak to s Vámi nějak probírá?

90 R: *No, když se rozhoduje, tak je to hodně na jeho uvážení. Jako zeptá se, ale že by úplně*
91 *se táty s mámou přišel zeptat, to ne. Většinou to má už rozmyšlený ve svojí hlavě. Občas*
92 *jen tak něco nadhodí, aby zjistil, jak na to budeme reagovat, ale stejně je ve svý*
93 *podstatě už rozhodnutej. Tím, že je starší, tak tím se to ještě nějak prohlubuje.*

94 T: *Pamatujete si, jak jste reagovala na jeho první vztah?*

95 R: *To bylo takový docela zvláštní. No, nám tam slečna moc nesesla. Ne že by byla*
96 *přímo špatná, ale ona ho z té rodiny tak jako vytahovala. Ona žila poměrně volně*
97 *jakoby, protože ta rodina nebyla funkční a ona ho od nás jakoby odtahovala. S čím*
98 *bysme se ještě smířili, ale nám se nelíbil způsob, jakým ona jednala s ním, ale hlavně se*
99 *to nelíbilo Petrovi, protože bráchové jsou na sebe hrozně jako nacuclí. Takže to bylo*
100 *takový divný. A když se pak po mnoha letech a mnoha peripetiích se spolu rozešli, tak se*
101 *mi z toho doma tak trošku stal bordel, kdy jsem každé večer doma měla někoho jinýho*
102 *(zasmála se). Tak to už jsme s manželem jako zařvali, že takhle jako ne. A řekli sme mu,*
103 *že ať si domu přivede nějakou, s kterou teoreticky připustí, že by s ní byl delší dobu. Tak*
104 *z toho byl takovej dost přešlej asi čtvrt roku. A pak teda přišel a představil nám*
105 *partnerku, se kterou už je sedm let.*

106 T: *A probírá s Vámi tenhle svůj vztah?*

107 R: *Ne, Patrik nic neprobírá, ten je po svým dědečkovi kamenný obličej.*

108 T: *A jakej vztah máte k ní?*

109 R: *Hezkej. Protože, když právě potřebuju něco vědět, tak jdu za ní (zasmála se). Moc*
110 *hezkej, no. Její samotnej vstup do té domácnosti pro mne byl třeba strašně milej.*
111 *Protože mám partnera, kterej alespoň trošku uvažuje jako já a není to takový to, no jo*
112 *voni ty matky...*

113 T: *A už jste třeba přemýšlela, jaký to bude, až bude mít Martin vlastní rodinu?*

114 R: *Jo, to určitě. My už je k tomu tlačíme, ale oni se k tomu ale furt nemaj zatím. Oni*
115 *zatím nejsou vzatý, i když už má Terežka asi pět let zasnubní prstýnek. A zase to bereme,*
116 *že je to jejich rozhodnutí.*

117 T: *Máte oporu ve Vašem manželovi/partnerovi při řešení těchto zásadních momentů?*
118 *Mluvíte o tom spolu?*

119 R: *Jo, jo určitě. U nás je kulatý stůl klasiciky a všichni se sejdeme a všichni mají právo*
120 *říct, jakoby co si myslěj a jak to bude, nebo jak si to představujou. Jako my s Vaškem,*
121 *s manželem, se domluvíme, co by bylo dobrý, aby se udělalo, ale oni k tomu mají právo*
122 *říct svůj názor. A mají naprosto stejný hlas. Takhle to chci a takhle to nechci.*

123 T: *Měla jste a máte na Patrika nějaké určité nároky?*

124 R: *Ne, ne. Já jsem tedy chtěla, protože já sama vysokou školu nemám, aby měl vysokou*
125 *školu (odmlčela se). Díky tomu, že se od útlýho dětství tlačil na tu firmu a chtěl tam*
126 *dělat, tak to nebylo jako že bysme mu nechtěli dát tu práci, ale říkali jsme si, že tu firmu*
127 *taky nemusíme mít vždycky. A vysoká škola pro mne je něco... (odmlčela se). Protože*
128 *víte, že kam půjdete, tak všude je předepsáno vysokoškolský vzdělání, a z toho plynula*
129 *nějaká moje nejistota, že kdyby s náma náhodou nemohl bejt, z nějakýho důvodu, třeba*
130 *když by sme tu už nebyli, nebo bysme zkrachovali. Tak jsme chtěli, aby měl tu možnost*
131 *uplatnění i někde, jinde a mohl tu vysokou školu mít. Nakonec tu vysokou školu nemá a*
132 *to si sehnal někde kde je předepsaný to vysokoškolský vzdělání, a vím, že už dostal*
133 *spoustu nabídek na práci. Ale nikdy mi nešlo o to... Jako kdyby si vzpomněl, že chce*
134 *bejt doktor nebo zubař nebo popelář... Tak ať to dělá, když to chce.*

135 T: *Jaké pro Vás byly tyto momenty v kontextu vlastních životních změn spojené se*
136 *středním věkem? Myslím tím například klimakterium, krizi středního věku, předávání*
137 *zkušeností, vrchol produktivity, syndrom prázdného hnízda?*

138 R: *No, my možná konečně od příštího týdne budeme doma sami. Já mám furt plnej*
139 *barák lidí, takže my se spíš těšíme, až vypadnou. Ale všichni se vracej a to je ten hezkej*
140 *pocit, protože všichni vědí, že se tam můžou vrátit. Říkám si, fakt ať už na chvíli všichni*
141 *vymajznou a nikdo po mně nic nechce. I mladší syn se konečně už definitivně stěhuje do*
142 *Prahy. Takže zatím se mi fakt nestejská. Když přijedou domu, tak se jich poptám, jak se*
143 *mají, ale jinak se mi vážně nestejská. Jsou to jejich problémy, prostě už jsou velký.*

144 T: *A vnímáte nějaký rozdíl v přístupu k tomu staršímu?*

145 R: *Ano, vnímám, ale spíš kvůli tomu, že je každej jinej. Patrik je takovej tatánek a Petr*
146 *takovej mamánek. Ale je pravda, že Petrovi tu cestu prorážel. Na něj jsem určitě byla*
147 *důslednější, protože on není konfliktní, tak to bylo takový jednodušší. Já tedy nemůžu*
148 *říct, že bych se svými dětmi zažila někdy nějakěj obrovskej průšvih, to vůbec ne. Ale ten*
149 *mladší je takovej ostřejší. Patrik je takovej klidnej. Pro mě je hrozná potěcha to, že oni*

150 *dva si rozumí a že se na sebe těší. To beru jako úspěch. Je pro mne strašně zajímavý*
151 *jako pro jedináčka úžasný. Kdykoliv s náma měli nějaký konflikt, tak neuvěřitelně drželi*
152 *spolu.*

153 T: A úplně poslední otázka. Ještě jste si vzpomněla na něco zajímavého, co by se týkalo
154 tématu? Čeho jsem se třeba vůbec nedotkla.

155 R: *Hele, asi to pro mne je třeba... No mně na mysli vytanula fotka, kdy jsme byli na*
156 *dovolený a jemu bylo asi sedmnáct a jedeme na nějakých motorkách a je to ještě*
157 *takovej klouček, a teď, když se vedle mne postaví, tak je to úplně dospělej chlap,*
158 *charismatickej a vyzařuje z něho respekt. To je takový hrozně hezký, když už je takovej*
159 *dospělej a respektujeme se navzájem a zajdem spolu jen tak na kafe, a to je prostě*
160 *hrozně hezký.*

161 T: Napadá Vás k tomu ještě něco?

162 R: *Asi ne. Řekla jsem to tak, jak si myslím a jak to mám.*

163 T: Tak vám tedy děkuji za rozhovor.

Příloha č. 5 – Paní Renata – respondentka D

- 1 Paní Reneta – D
- 2 T-tazatel, R-respondentka
- 3 T: První otázka je taková obecná. Co vy sama vnímáte jako úspěch?
- 4 R: *Když zvládnu další den tak nějak víceméně bez problémů a stane se něco, co mě*
5 *nabije energií.*
- 6 T: Co to v poslední době třeba bylo?
- 7 R: *(Paní se rozplakala a sdělila mi, že její mladší syn je povážném úraze a teď se*
8 *konečně postavil na protézu... Dále už o tom nechtěla mluvit, ale v rozhovoru chtěla*
9 *pokračovat)*
- 10 T: Tak už se budeme věnovat Ivetě. Vzpomenete si na nějaký její zásadní moment
11 života v tomto období?
- 12 R: *Když se řekne Iveta a dospívání, tak se mi okamžitě dostane do myslí, že když jí bylo*
13 *asi 14, tak jsem jí dovolila slavit nějaký narozeniny s nějakýma tanečnicama, a ona*
14 *přišla opilá. To vím, že tenkrát bylo docela nepříjemný, a vím, že jsem jí hnedka ráno*
15 *vzbudila a musela jít něco dělat (zasmála se). Ale to bylo spojený tedy s tím dospíváním,*
16 *ale právě v těch osmnácti mi už připadala dospělá, že už se nemusely řešit žádné*
17 *problémy. Pak už mi připadala dospělá. Konec k této otázce.*
- 18 T: Dobře. Děkuji. Vzpomenete si například na to, jak jste prožívala doteď její studium?
- 19 R: *Vím, že devátou třídu mám spojenou s něčím negativním a že se musela někam dostat*
20 *a musela se připravovat na přijímačky. Jinak studium u ní bylo jenom samý úspěch a*
21 *úspěch. Pak vím, že ta střední...No prostě české gymnázium, takže byly furt nějaký*
22 *problémy. To už ale nevnímám nějak negativně, protože Iveta už potom studovala jen*
23 *v Americe.*
- 24 T: Co všechno tam vystudovala?
- 25 R: *No co všechno tam udělala...Má bakaláře jako novinář a žurnalista. Magistra má*
26 *z oboru, který u nás asi ani neexistuje v tomhle znění „information architect“. No ještě*
27 *jestli bych mohla k tomu studiu?*
- 28 T: Ano samozřejmě. Povídejte.

29 R: *No, ona právě na konci toho prváku na gymplu dostala nabídku studia v USA a celý*
30 *druhý ročník byla tam, a to jí podle mě strašně posunulo, protože tam byla sama bez*
31 *nás. Ale to už jsme dávno nějaký učení neřešili, protože už všechno dávno zvládala a*
32 *dělala sama. Vůbec si jako nepamatuju, že bych jí musela říkat, ať se učí nebo tak.*

33 T: A jaké to pro Vás bylo?

34 R: *Vždycky mě to hrozně těšilo. Byli jsme na ní všichni pyšní. Kdykoliv jsem jí volala do*
35 *tý Ameriky a ptala jsem se na známky, tak to byly samý áčka. Jí prostě vyloženě*
36 *vyhovoval ten americkéj styl výuky. Není to tam tolik zaměřený na ty fakta, ale víc na*
37 *eseje a vyhledávání informací. Hodně projektů musela dělat. To jsme byli prostě*
38 *vždycky pyšní, ale pak už to bylo takový jako furt, tak už jsme to moc*
39 *neřešili...Samozřejmě, když to bylo poprvé, tak to bylo hurá, a pak jako dobrý, dobrý a*
40 *pak už bysme byli zklamaný, kdyby měla jedno B (zasmála se).*

41 T: (zasmála jsem se) Jo tak?

42 R: *No, takhle to prostě bylo (smála se). No, samozřejmě jsme byli pyšní, i když se tam*
43 *dostala, protože si to sama zařídila. No, takže žádný stresy s tím jestli se dostane na*
44 *vejšku tady ani nebyly, i když ona šla na nějaký přijímačky, ale tady by se ani na jednu*
45 *školu nedostala, nedostala by se ani na to tlumočení. Tady je to asi náročný, no.*

46 T: Děkuju. A vybavíte si něco, co Iveta vždycky chtěla dokázat, čeho chtělo dosáhnout?
47 Co byla pro ni meta, nebo cíl?

48 R: *No, co se týká vzdělání, tak tam to bylo trochu ovlivněný tím, co třeba četla. Takže*
49 *vím, že četla pořád něco o Egyptě, tak si řekla, že by mohla být egyptoložka. Takhle*
50 *nějak, no... Ale potom jí to hodně nakoplo, právě když byla někdy v devátý třídě. No*
51 *nejdřív něco mlela o tom, že by chtěla jít na zdravotní školu jako babička. To jsem teda*
52 *nějak neakceptovala. No, jako kdyby si to nějak vydobyla...Taky trošku koketovala*
53 *s medicínou, že by šla tam...Ale pak byla na gymplu. No, v Americe jí začala strašně*
54 *bavit výtvarka, konkrétně digitální fotografie. To jí hrozně jakoby nakoplo a pak i*
55 *maturovala z té výtvarky. Pak dělala i různý projekty. Jmenovalo se to za stromy, jako*
56 *že fotila věci za stromama. Tím, že pak maturovala v Čechách, tak se tomu ale nechtěla*
57 *přestat věnovat, tak posílala fotky do různějch soutěží a nechávala si je hodnotit. No a*
58 *v Americe se na začátku nevolí samostatný obor, takže to ještě nevěděla jistě, že bude*
59 *žurnalista. To posupně... Začala tam s tím koketovat a založila tam vlastní noviny. No,*

60 *takže ona byla editor těch novin. To jí hodně posunovala k tý novinářině. Ona byla pak*
61 *vyhlášena mezi padesáti nejlepšíma studentama v Americe na tomhle druhu školy.*
62 *Dostala stipendium. Takže my jsme pak platili jenom ubytování a jídlo atd... A to bylo*
63 *třeba období, kdy jsem na ní byla opravdu pyšná, když jsem viděla ty noviny a že tam je*
64 *jako pod tím podepsaná, ale to jí teda dost vyléčilo z toho, aby se stala novinářkou.*
65 *Protože to i já jsem byla s ní společně ve stresu, když jí zase někdo nedodal včas článek*
66 *a ona to za něj musela sama napsat, takže to jí dost vyléčilo. Ale hodně jí to dalo. A tam*
67 *v tom Pittsburgu dodělala tu novinářinu, ale dál v tom nepokračovala. Ale nebyla jsem*
68 *na žádný její promoci, protože to je prostě trochu z ruky a vždycky jsme to sledovali*
69 *jenom online.*

70 T: A vy jste to měla jak? Co jste si přála, aby dělala?

71 R: *Já akorát vím, že jsem chtěla, aby šla na rok do Ameriky. Aby prostě uměla anglicky*
72 *a to ostatní už mi v podstatě bylo jedno. No, jako že bych si řekla, že chci, aby byla*
73 *třeba doktorka, tak to ne, takhle jsem to neměla. Chtěla jsem, aby jí bylo poskytnuto to,*
74 *aby uměla tu angličtinu, to se podařilo a dál už jsme neměla nic vysněného.*

75 T: A pamatujete si na nějaký její první úspěchy v práci nebo na brigádě?

76 R: *No jo... Ona tady u mě učila. Takže to bylo docela brzo. Ona začala učit, hned, jak*
77 *se vrátila z té Ameriky. No, to bylo jako dobrý. No, měla jsem trochu strach, aby se na*
78 *to dopředu připravovala, ale to jsem byla ráda, že to jako zvládá. Byl to takový její*
79 *první úspěch. Zvládla to učení s téma dětma. No a pak třeba psala v Americe eseje do*
80 *různých soutěží a oni jí pak vybrali a dostala třeba 2 500 dolarů. No, tak to bylo tak*
81 *takový hezký. No a pak bylo dobrý, že si jí třeba někdo někde všimnul a vzali jí pak do*
82 *práce a požádal jí o spolupráci. Já jsem na ní kolikrát hrozně pyšná, protože ten její*
83 *současnej šéf píše třeba dopisy jako její hodnocení. Tak pak, když si to čtu, tak to mi*
84 *kapou slzy a je to fakt hezký (usmála se).*

85 T: Tak to zní opravdu hezky. Když to takhle říkáte. A mění se nějak v čase Vaše
86 prožívání těchto důležitých momentů? Všimáte si nějakých změn v tom, jak to
87 prožíváte?

88 R: *Tak to mi přijde, že se to moc nemění, že mě to vždycky dost emočně dostane. Ale ona*
89 *o tom jakoby moc vlastně nemluví. Nechce se nějak jakoby chlubit. No, potom jí taky*
90 *díky dobrému hodnocení třeba přidaj (zasmála se), a to je třeba taky hezký. No, ona*

91 *byla vždycky prostě úspěšná. A myslím si, že ten úspěch je v tom, že si prostě uměla*
92 *najít to, v čem vyniká, ale nebyla nikdy žádnéj génius. Našla si prostě něco, na co je*
93 *dobrá a v čem má talent.*

94 T: A probírá s Vámi důležitá rozhodnutí?

95 R: *No, moc to nekonzultuje. Třeba řekla, že se bude stěhovat, ale těžko jí do toho můžu*
96 *kecat. Ale taky bylo takový složitý období, kdy tam končila tu školu a najednou neměla*
97 *peníze a potřebovala půjčit, tak to jsme normálně řešily. Tak jsem jí řekla, že jí ty peníze*
98 *dám. Ale jako jinak nějaký rozhodnutí typu, co si koupí, nebo nekoupí, kolik si pořídí*
99 *koček atd... tak to spolu neřešíme. No, jako když si kupuje třeba něco drahýho, tak třeba*
100 *řeknu, jestli to není škoda, ale to spíš jako můžu přidat nějaký svůj názor, ale nikdy...*
101 *No, jako většinou něco začne sama a pak mi to třeba řekne. Ona nedělá žádný bláznivý*
102 *rozhodnutí, ona je spíš hodně zodpovědná.*

103 T: A Jak jste třeba reagovala na její první vztah?

104 R: *No, to bylo asi v patnácti. To vím, že jela s nějakým klukem na chalupu a byli tam*
105 *přes noc. A Iveta potom říkala, že na ní naléhal, ale ona říkala, že ne (zasmála se). Já*
106 *jsem jí už od osmý třídy říkala, že žádnéj kluk nemůže zabránit tomu, aby jela do*
107 *Ameriky. To jsem jí říkala, ať si teda odpustí. A s tímhle se pak rozešla v únoru, takže*
108 *tam už pak nebyla žádná překážka (zasmála se).*

109 T: A nějak s Vámi probírá svoje vztahy?

110 R: *Vůbec. Já ani nevím, jestli má nějaký vztah. Asi ne. Jenom jsem jí ted' říkala, že by*
111 *to chtělo nějakýho potomka, abychom měli komu dát tu chalupu. Takže to si bude muset*
112 *dát na seznam... (zasmála se) úkolníček. Nevím, jak to bude řešit, ale nějakýho potomka*
113 *do chalupy potřebujem. A v Americe měla taky nějakou známost, ale jako jak to můžu*
114 *nějak na dálku...No oni spolu někam jeli, on studoval támhle a ona támhle, takže tak to*
115 *moc nevydrželo. Ale ted' má v Americe nějaký kamarády, ale asi ne nic moc vážnýho.*
116 *Ale mně to nevadí, já mám asi vlastně negativní pocity k jejím chlapcům (zasmála se).*

117 T: A vy máte oporu ve Vašem manželovi při řešení těchto zásadních momentů? Mluvili
118 jste o tom spolu?

119 R: *Ne, nikdy. Já jsem se nikdy nikoho na nic neptala a všechno jsem si řešila sama.*
120 *Vždycky mu to bylo oznámeno. Tohle u nás bylo vždycky postavený nerovnoprávně.*
121 *Prostě jsem řešila všechno sama a doted' to tak asi je. Konec.*

122 T: *Jaké pro Vás byly tyto momenty v kontextu vlastních životních změn spojené se*
123 *středním věkem? Myslím tím například klimakterium, předávání zkušeností, vrchol*
124 *produktivity, krizi středního věku, syndrom prázdného hnízda...*

125 R: *No, tak samozřejmě. Tohle je takový naše věčný téma. No, prostě jestli se z Ameriky*
126 *Iveta vrátí, či ne. To se tak nějak různě mění. Já už jsem smířená s tím, že tam zůstane,*
127 *protože nechci, aby se vrátila, ale zase tu nechci zůstat sama.*

128 T: *A když Vás navštěvuje, tak je tady jak dlouho?*

129 R: *No, bývá tady na Vánoce tři neděle a v létě tři neděle, protože může mít homeoffice.*
130 *Když se to stalo tomu Václavovi, tak tu byla skoro dva měsíce. No ale, jestli se*
131 *vrátí...(povzdechla si). Třeba když jsem se jí ptala, co se mnou udělá, až budu jako*
132 *babička (ta má Alzheimeru), tak říká, že si mě vezme k sobě, ale když se zeptám kam*
133 *vlastně, tak neví. Tak má v Pittsburgu vlastní byt. Ted' už nemá ani spolubydlícího. Ona*
134 *bydlela s kamarádkou, která se pak vdala a vzala si jinou kamarádku. Ona má samý*
135 *kamarády, který jsou buď gayové nebo lesby. No, má nějakou kamarádku, tý je asi*
136 *čtyřicet, no ale jsou tam chlapy na fotkách, když mi je posílá, ale asi ne pro ní. No, tak*
137 *jakoby... No, vona by se asi nechtěla úplně vrátit. Ona má takovou představu, že až*
138 *budu starší, tak by tady třeba byla dýl a pracovala by z domova.*

139 T: *Ještě jste si vzpomněla na něco zajímavého, co by se týkalo tématu?*

140 R: *Ona prostě jenom studovala. To byly prostě jediný věci, co my jsme řešily. Největší*
141 *krize byla, když jednou nedostala to nejvyšší stipendium a museli jsme zastavit chalupu,*
142 *aby se tam užívala. Bylo to dost odvážný, ale ona to v podstatě za tři roky splatila. Tady*
143 *bych to splácela asi do konce života. No ale jinak si žádný konflikt nepamatuju. No,*
144 *jako nejsme spolu, vidíme se přes ten skype. Když je tady, tak to prostě pomáhá. Já si*
145 *myslím, že s ní ten vztah mám takový jako, no...není to jako kamarádka, to ne, ale jako*
146 *že by se mi nějak konkrétně svěřovala s nějakýma osobníma věcmi to ne, je to spíš*
147 *prostě dcera a matka, ale ne jako kamarádka. Ale to jsem neměla ani já s nějakou*
148 *kamarádkou a ani ona. Ale my se spolu jakoby nehádáme, jako že bych s ní měla*

149 *rozpory jako tady s tím mým Václavem, to vůbec. Její povaha mi prostě vyhovuje. Když*
150 *mi něco řekne, tak já to od ní vezmu, a když se rozčiluju, tak to nějak umí ukočírovat.*

151 T: Tak jestli je to takhle všechno...

152 R: *Jo já myslím, že jo.*

153 T: Tak Vám moc děkuji za rozhovor.

Příloha č. 6 – Paní Ivana – respondentka E

1 Paní Ivana – E

2 T-tazatel, R- respondentka

3 T: Vzpomenete si na nějaký zásadní moment života vašeho dítěte v tomto období?

4 R: *No, tak já bych si vzpomněla i na dřív, než v těch osmnácti, ale pokud jde o tu dobu*
5 *až od těch osmnácti, tak mě takový zásadní přišlo, když ten Matěj odešel do toho Brna.*
6 *To si úplně pamatuju, že ten pocit, když měl druhý den jet do té školy, tak že mně to*
7 *přišlo jako hrůza. Dost smutně a těžce jsem to snášela. No, tak to bylo nepříjemný.*

8 T: Zbytek rodiny to nějak prožíval s Vámi?

9 R: *No, já myslím, že ani tolik ne, protože jak přeci jenom je těch dětí víc a vím, že*
10 *tenkrát jsem byla sama s ním doma, protože manžel byl někde pryč, a že on tam měl tu*
11 *svou slečnu. Tenkrát, jsem měla takovej nepříjemnej pocit, že se se mnou nerozloučí a*
12 *vlastně ani s ní. Ale to jsem ještě ani netušila, že oni se taky loučí spolu, že se domluvili,*
13 *že se rozejdou. Tak to bylo takový docela pitomý. Takže to byla taková nepříjemná*
14 *zkušenost, no.*

15 T: A kdybyste mohla ještě přesněji popsat, co jste prožívala?

16 R: *Měla jsem pocit, že se nikdy nevrátí. V podstatě takovou ztrátu, protože jsem si*
17 *myslela, že vlastně už odchází, že už je to jako jednou pro vždy. Asi protože jsem taky*
18 *sama takhle odešla po maturitě, když jsem začala studovat, a pak jsem se domů nikdy*
19 *nevrátila. Měla jsem pocit, že už je to jako na furt. A teď jsem věděla, že on je ten první*
20 *a že to teď bude následovat. Že to tak už bude pořád.*

21 T: Jak to srovnáváte s odchodem toho dalšího?

22 R: *Určitě odcházela míň bolestně. Ale je to i proto, že oni mají každé jinou povahu,*
23 *anebo je to i tím, že je první. Tak já mám úplně jiný prožívání u toho staršího dítěte než*
24 *u té holky. Nevěřím tomu, že je to obtížnější s tou dcerou než s tím synem, protože si*
25 *myslím, že záleží spíš na povaze toho dítěte než na tom pohlaví. No a Klára bych řekla,*
26 *že je proti němu daleko víc taková stabilní a emočně vyrovnanější a racionální a on je*
27 *hrozně (zamyslela se). No tak jakoby trochu bych řekla... Má takovou tu povahu*
28 *složitější. Myslím si, že hůř ty změny snáší, a proto jsem úplně od mala o toho Matěje,*
29 *ze všech těch dětí měla největší strach. Nevím proč to je, jestli protože se narodil tak*

30 *jako složitě a že byl takovej jako špatnej, anebo jestli je to tou jeho povahou, anebo*
31 *jestli jsem já mu tu povahu trošku předala špatnou tím, že jsem se o něj nejvíc bála. Tak*
32 *i když mám další dvě děti, tak o toho nejstaršího se vždycky bojím pořád nejvíc. Mám*
33 *pocit, že je nejzranitelnější.*

34 T: Děkuji a teď bohužel asi úplně nenaváží, protože to bude taková obecná otázka. Co
35 Vy sama v životě vnímáte jako úspěch?

36 R: *Já asi vnímám jako úspěch, když člověk žije nějakým způsobem tak, jak by si sám*
37 *představoval. Myslím si, že s tím tak úplně ty peníze a tyhle věci nemají tolik*
38 *společného. Samozřejmě, je to jednodušší, ale myslím si, že úspěšnej by byl člověk, co*
39 *dělá to, co chce, ale dělá to hodně dobře. Myslím si, že takovej ten šedivej průměr, to se*
40 *mně úplně moc nelíbí. Vždycky jsem si myslela, že ať si dělaj ty děti, co budou chtít, ale*
41 *ať to dělaj hodně dobře, že ať si vyberou tu cestu, ale ať potom dělají, co bude v jejich*
42 *silách. V tom si myslím, že je ten úspěch.*

43 T: A neúspěch?

44 R: *No a neúspěch si myslím, že je v tom, když se člověk nechá asi zatlačit do něčeho, co*
45 *vůbec nechce, anebo když je ten život tak jako plochej, tak jako že přežívá a že tak jako*
46 *žije konzumně. To mi připadá, že je hroznej neúspěch.*

47 T: Před tím jste popisovala období, kdy odcházel do Brna, ale vzpomenete si například,
48 jak jste obecně prožívala doteď jeho studium?

49 R: *Chcete to od té maturity?*

50 T: Ano, od konce střední školy.

51 R: *Já jsem si vždycky myslela, že ten Matěj je z těch dětí no...(zamyslela se). Že má*
52 *největší potenciál. Nechci říct nejchytřejší to ne, ale potom mně připadalo, že v určitým*
53 *období na tom gymplu začal stagnovat a začalo mu na tom jako míň záležet a to mi*
54 *trošku vadilo. Ne proto, že by mi vadili ty známky, ale že jsem měla pocit, že ztratil*
55 *takovej ten tah na bránu. Ne ve smyslu to, že by měl někde...(hledala slova) nějaký*
56 *průsery. Mě připadalo, že ho přestaly ty věci bavit. No... (zamyslela se). Takže to mně*
57 *ještě na tom gymplu tak úplně nevadilo. Až potom, si myslím, že se rozhodl špatně, pro*
58 *tu vysokou školu. Že on asi podlehl představě, že my si přejeme, že půjde na práva, což*
59 *my jsme si ale fakt jako nijak nepřáli, ale jemu to z těch škol nějak vyšlo. A šel a začal*

60 *studovat k tomu nějaký jazyk a toho potom nechal a v tom Brně z důvodu, který jsou*
61 *takový hodně smutný (podívala se na mne). Nevím, jestli je budete chtít slyšet, ale klidně*
62 *je Vám řeknu. No, prostě byl nespokojený a přešel do Prahy a znovu šel na ty práva a*
63 *myslím si, že to byla hrozná chyba, protože si myslím, že to ve skutečnosti dělat nechtěl,*
64 *a myslím si, že v tom je ten jeho problém, že i když jsme o tom nikdy nemluvili, že se*
65 *nám snažil vyhovět. No a potom dva roky táhl dvě roky dvě školy, a myslím si, že ho to*
66 *jako celkem strašně podusilo. A po dvou letech se na ty práva vykašlal a mě to mrzelo*
67 *spíš z toho důvodu, že jsem říkala, že se na tom tak jako nadřel, že to teď pustí, a myslím*
68 *si, že ale chyba byla, že nešel rovnou na ten jazyk, na kterej asi vždycky chtěl, protože*
69 *řekla bych, že by to asi by býval studoval zdaleka s větším nadšením, než tak, jak mu to*
70 *teď zůstalo. Jestli to takhle stačí.*

71 T: Takhle mi to asi stačí. Děkuji.

72 T: Vybavíte si něco, co chtěl vždy dokázat, čeho chtěl Matěj dosáhnout? Co měl za
73 svojí osobní “metu“?

74 R: *On chtěl hrát hokej na olympiádě (zasmála se). Ale jako jinak já od něj teď právě*
75 *neslyším tolik ty věci. I když teď se mi zdá, že je to lepší. Teď jak dělá nějakou tu*
76 *diplomku. Má teda hrozně náročný téma. Vybral si strašnou věc. Teď dělá něco, co je*
77 *v podstatě základní výzkum. I když ve vědě, která je taková pavěda, ta fonetika. Teď*
78 *bych řekla, že teď ho to baví a teď ho to zajímá.*

79 T: Pamatujete si na první úspěchy v práci či na brigádě? Jak si poprvé sám vydělal
80 nějaké peníze?

81 R: *To moc nevím...*

82 T: Nemusí to být poprvé. Ale například kdy si třeba na něco vydělal sám.

83 R: *No tak já vím, že byl na pile asi dvakrát, tak tam. Já si jako v souvislosti s tímhle*
84 *tím...(zamyslela se). Jako chodil vždycky na brigádu, ale nějak mně to nepřipadá, že by*
85 *to bylo nějak podstatný, že bych si to uložila.*

86 T: To vůbec nevadí.

87 T: Mění se nějak v čase Vaše prožívání těchto důležitých momentů a změn? Všimáte si
88 nějakých proměn v tom, jak to prožíváte?

89 R: *No už to pouštím. Protože já jsem hodně úzkostná a ze začátku jsem se prostě strašně*
90 *bála, když měli něco podniknout, co mě připadalo nebezpečný. Takový to první, co mě*
91 *napadne, je to asi čtyři roky, se rozhodli s manželem, že pojedou spolu autem na*
92 *Ukrajinu, a já jsem se tak strašně bála, že jsem měla pocit, že prostě...(chvíli mlčela a*
93 *povzdechla si). Že to nepřežiju vůbec, že to nevydržím, že se jim něco stane. No a teď*
94 *jsou tam zas a teď už to jako (nedořekla větu)... Oni mě prozvoní, já to típnu a tak jako*
95 *budu ráda, až budou zpátky zejtra večer, ale už se z toho nesypu tak jako dřív. Myslim*
96 *si, že tyhle moje strachy a úzkosti si všechny nejvíce odnesl ten Matěj, protože ty ostatní*
97 *děti jsem s tím tolik neobtěžovala, protože jsem si už trošku zvykla.*

98 T: *A probírá s Vámi Matěj svoje důležitá rozhodnutí? Bavíte se o tom, když se vidíte?*

99 R: *Dřív jsme ty věci řešili a nemělo to vůbec konce. Pořád jsme si o tom povídali a*
100 *pořád a pořád jsme se nemohli nikam dostat a pořád jsme hledali ty cesty a teď bych*
101 *řekla, že už to s náma tak neprobírá., že už nám jenom oznamuje. Asi má už k tomu svou*
102 *přítelkyni za, kterou to možná řeší. (zamyslela se) No nevím, ale jako on se rozhoduje*
103 *strašně bolestně a já jsem mu nikdy neuměla poradit, protože jsem neuměla jako*
104 *vystupovat k těm dětem nikdy autoritativně. Neuměla jsem mu to ani zakázat, ani*
105 *přikázat. Je to hodně velký rozdíl proti Lence, protože ta odjakživa věděla, co bude*
106 *chtít dělat a sdělovala nám jednoznačně ty svoje výsledky, ale velmi klidně. S Matějem*
107 *to bylo vždycky trošku problematický, že tak jako on jednal v tý opozici s pocitem, že my*
108 *se tomu budeme bránit. Byl to vždycky trošku boj. Zatím co ona nám to vždycky sdělila*
109 *a já jsme jí sdělila, že se mně to, jako nelíbí, a ona mi řekla, že to je možný a že děkuje*
110 *za názor (zasmála se). A on měl asi pocit, že nás musí nějak přesvědčit a že mu*
111 *bráníme. Je to hodně jiný tou povahou, ale asi se i tak člověk na těch prvních dětech*
112 *hrozně podepíše. Jak se říká, první děti a první knedlíky (hlasitě se zasmála).*

113 T: *To jsem ještě neslyšela (zasmála jsem se).*

114 T: *Pamatujete si, jak jste reagovala na jeho první "oficiální" přítelkyni?*

115 R: *No, já nemůžu asi takhle odpovědět, protože já jsem všechny ty holky znala. To byly*
116 *všechno plus minus spolužačky, takže vlastně nevím...(pokrčila rameny). No, spíš než*
117 *konkrétně na ty přítelkyně jsem myslela na ten vztah jako takový. No, to byla právě ta*
118 *vzpomínka, že přišla ještě před tím osmnáctým rokem. Je to anonymní, že jo?*

119 T: *Ano (přikývla jsem).*

120 R: *To byla taková docela vtipná historka. Já dodneška, když si na to vzpomenu*
121 *(usmívala se). To mu bylo asi sedmnáct. Chodil s nějakou tou holkou a někam chtěl jít*
122 *oslatit nějaký narozeniny, a že půjdou do hotelu do bazénu a jsem se ptala, jestli*
123 *nechtějí chlebičky a kolik jich bude. A on mi říká, že tam jdou jenom sami dva, a já jsem*
124 *se strašně vyděsila, protože jsem začala dávat takový ty antikoncepční poučky, a on se*
125 *tak na mě podíval a řekl mi, ať se neunavuju, že už spolu stejně spí. A já jsme v ten*
126 *moment prostě musela jít ven...(odmlčela se). Já jsem to jako prostě vůbec nemohla*
127 *emočně vstřebat. Hlavně jsem vůbec nevěděla, co mu na to jako mám asi říct. Tak jako*
128 *jsem šla se psem na procházku. To mě teda jako úplně vyděsilo. To na mě tak jako*
129 *střelil. To mě teda překvapil tenkrát. Musím říct, že já bych to ani v osmnácti teda, i*
130 *kdyby to tak bylo, těm rodičům neřekla.*

131 T: *No, a kdybyste měla popsat ten prožitek z té "zprávy"?*

132 R: *No, překvapení to bylo.*

133 T: *Díky. Další otázka se přímo týká tohoto tématu a asi jste na ní už částečně*
134 *odpověděla. Probírá s Vámi svůj vztah?*

135 R: *No když měl nějaký starosti, tak se svěřil. Ale teď už by to taky možná nebylo. Už je*
136 *to nějaký rok zpátky, tak jsme to nějak probírali, protože on měl takový nějaký jako*
137 *pocity...(zamyslela se). No, mám pocit, že tak jako trošku žárlil. A já jsem se mu to*
138 *snažila tak jako vymluvit, že to je jako špatně. No, ale teď už to tak jako není, protože*
139 *teď má nějakou tu partnerku stálou a bydlí spolu, a tak já už to tak nějak přijímám, že to*
140 *tak, je a nemám proti tomu žádný výhrady.*

141 T: *A jak byste je třeba jednou chtěla mít blízko?*

142 R: *Chtěla bych je mít blíž. Ale oni asi nemají tak moc zájem. Nebo takhle, on když*
143 *přijede, tak je většinou tady sám. Je to tím, že ta Baruška je ze Sezimáku, takže ona jede*
144 *zase ke svým rodičům, takže vždycky říkám, přijďte taky někdy oba, ale myslím si, že je*
145 *to u těch jejich rodičů stejný, protože mi to říkala. Nebo Honza i říká, že musí jet oni*
146 *k nim, protože tam třeba už dlouho nebyli, tak oni jsou spolu v Praze, tak když přijedou,*
147 *tak přijede jeden tam a jeden tam. Takže jako tak...(zamyslela se). Ale byli jsme třeba*
148 *společně na dovolený.*

149 T: *Takže jste jí už nějak stačila poznat?*

150 R: *Jo, ona je normální. Oni spolu chodili na gympl, ale to spolu teda ještě nechodili.*

151 T: A už přemýšlíte o tom, jaké to bude, až založí Matěj vlastní rodinu?

152 R: *No, není už to daleko. Protože teď shodou okolností moje neteř od ségry čeká*
153 *miminko, takže to teď máme v tý rodině. Takže to teď máme živě a vidím, jak ta moje*
154 *ségra pořád nechtěla být babičkou a teď jak se hrozně těší. Tak si myslím, že z toho*
155 *budu mít radost, doufám, že mi je taky budou půjčovat. Protože někdy teď vidím, že jsou*
156 *teď ty představy takový rozdílný, ale já myslím, že oni budou pragmatický a že budou*
157 *snad ještě rádi (zasmála se). Ale spíš u toho kluka je to tak, že ty děti se spíš sunou*
158 *k rodině tý maminky. To takhle funguje. Tak uvidíme, jak ty vztahy budou. Jak budou*
159 *chtít a potřebovat. A jak my budeme schopný. Spíš se těším. Ale ještě by to nemuselo*
160 *bejt, protože je to taková další etapa. Člověk si to říká i kvůli sobě, zase už budu starší.*
161 *Ale že bych se tomu bránila, kdyby se to teď stalo, že bych měla pocit, že je to špatně to*
162 *vůbec. Spíš si myslím, že než hodně pozdě, to radši trochu dřív.*

163 T: Máte oporu ve Vašem manželovi/partnerovi při řešení těchto zásadních momentů?
164 Mluvíte o tom spolu?

165 R: *U nás to probíhá tak, že nejdřív děti se mnou a pak já s tatškou. My tak nějak spolu*
166 *řešíme všechno. Máme otevřený vztah.*

167 T: Takže v něm cítíte oporu?

168 R: *Ano, to určitě*

169 T: Už jste na to určitě částečně odpověděla u některých předchozích otázek, ale i tak se
170 zeptám. Měla jste a máte na něho nějaké určité nároky? Čeho byste si přála, aby
171 dosáhnul?

172 R: *No já bych ráda, aby prostě zaměřil tu pozornost jedním směrem, protože on tak jako*
173 *mi připadá, že tak jako hrabe do všeho, co ho napadne. Jeden čas toho měl opravdu*
174 *hodně a potom i on sám usoudil, že to není možný, tak některý ty aktivity vypustil. Ale*
175 *byla bych radši. Třeba teď kromě toho, že třeba studuje, tak pracuje a hraje divadlo a*
176 *všechno, ale myslím si, že když už tu práci chce dělat, tak by jí měl věnovat víc. Že by se*
177 *jí měl věnovat soustředěněji. To jsou asi ty jiný metody, co máte vy (podívala se na*
178 *mne). Protože já to prostě nemůžu pochopit. Je to asi generační záležitost. On pracuje*
179 *na tu diplomku, do toho mu tam po straně vyblikávají všechny ty kontakty, do toho se*

180 *kouká na fotbal a Marek má ještě puštěnej na počítači hokej. No a já tomu prostě*
181 *nerozumim. Já si myslim, že prostě nemůže takhle nic udělat. Já bych byla radši, kdyby*
182 *prostě...(odmlčela se). Lenka ta dělá jinak, ta prostě když pracuje, tak se zavře do toho*
183 *pokoje a celej den tam je zalezlá a hraje a hraje a on má takovou tu roztráštěnou*
184 *pozornost a nekoncentrovanost a myslím si, že mu to ubližuje. No, ale možná že to jinak*
185 *neumí. A kromě toho dělá všechno na poslední chvíli.*

186 T: A jak Vám v tom je?

187 R: *Jde mně to na nervy. Snažím se nic neříkat, ale někdy to nevydržím.*

188 T: A co se děje, když to nevydržíte?

189 R: *Já to většinou dusím, ale pak mu něco řeknu a on je pak takovej otrávenej. Nejdeme*
190 *do konfliktu, my nemáme ani jeden tu povahu. My se jako nehádáme, to vůbec. Ale*
191 *potom mám pocit, že jsem to neměla říkat, protože nebude doma rád a tak...(pokrčila*
192 *rameny a vzdychla).*

193 T: Jaké pro Vás byly tyto momenty v kontextu vlastních životních změn spojené se
194 středním věkem? Myslím tím například vrchol pracovní produktivity, klimakterium,
195 syndrom prázdného hnízda a další věci, které přicházejí.

196 R: *No, bojím se, že mi ty děti vylítnou všechny. Protože Marek už jde do prváku, takže*
197 *za rok vlastně bude odcházet, nebo teda za rok a půl. No, napadá mě to. Mám z toho*
198 *strach. Netěším se na to. I když máme myslím si takovej normální pevněj vztah, ale ještě*
199 *pak mám strach z toho, že manžel pak půjde do důchodu. A z toho mám ještě větší*
200 *strach, že tyhle ty změny nastoupí jedna po druhý a že to bude na mě moc.*

201 T: Ještě jste si vzpomněla na něco zajímavého, co by se týkalo tématu? Například něco,
202 co je mimo náplň mých předchozích otázek.

203 R: *Já nevim. Nenapadá mě zas tak až nic. Nic zvláštního. Já když jsem přemýšlela nad*
204 *tím tématem. Tak jsem si říkala, že spíš jako snáším špatně i ty neúspěchy i ty úspěchy,*
205 *protože já na ně neumím, myslím si přiměřeně reagovat. Neumím je jednak moc chválit*
206 *a hlavně, což je asi škoda. A když mně někdo ty děti chválí, tak si připadám strašně*
207 *blbě. Já vůbec nevim jestli mám říct jako...(zamyslela se) no já to většinou bagatelizuju.*
208 *Jestli mám říct jako, že je šikovnej, nebo říct, že by to uměl každej, třeba po těch letech*
209 *mluvit anglicky. Prostě nevim, co mi třeba v poslední době udělalo radost. No, třeba mi*

210 *jí udělal Matěj tím, že jsem se pak dozvěděla zpětně, že chodili za jedním kamarádem do*
211 *nemocnice, že jako prostě jsme to vůbec nevěděli a že jsem se to dozvěděla od někoho*
212 *jinýho. Někdo mi řekl, že u toho kamaráda je Matěj zrovna teď, a to mě potěšil. To jsem*
213 *z toho byla docela dojatá. Protože vím, že zas až takový kamarádi na těsno nebyli a že*
214 *je to od nich takový hezký, že tam za ním chodili a že se ho takhle snažili podpořit. Já si*
215 *třeba myslím, že on je citlivější než Lenka a že mu to možná bude v životě spíš škodit, že*
216 *nemá takovou ctižádost, protože si myslím, že mi připadá, že se z něj jako vytratila, že*
217 *když byl jako kluk, tak mi přišel takovej snaživější. Takovej, že mu víc záleželo na těch*
218 *výkonech, a teď mě připadá, že je mu to tak jako spíš víc jedno. A já mám pořád pocit,*
219 *že by v tomhle věku měl každé udělat nějakou velkou věc. Nějakou třeba i v tom jeho*
220 *oboru. Přeložit třeba nějakou velkou knížku, ale možná že on to vidí v něčem jiným*
221 *(pokřčila rameny), já nevím. Teď v poslední době jsme se asi třikrát o tom jeho výzkumu*
222 *bavili a alespoň jsem měla pocit, že třeba o tom nevím. Někdy si říkám, že on mne*
223 *jenom neinformuje. On jak se neumí moc pochlubit. Tak mě o tom úspěchu taky jenom*
224 *neinformuje. Když měl tu bakalářskou promoci, tak byl zrovna ve Skotsku, a říkal, že*
225 *tam můžeme klidně jít, když nám na tom záleží. A já jsem mu říkala, že tam nechci jít,*
226 *když tam není on. No a teď jsem se ho ptala na tu další. Tak řekl, že tam nechce jít a že*
227 *je to trapárna. Hrozně nemá rád tyhle akce. Je trošku vagabund. On se slušně neobleče.*
228 *To mě třeba strašně vadí. Že on je prostě takovej...(odmlčela se), že mu je to úplně*
229 *jedno, jak vypadá. To by teda nemusel, ale to má po tatínkovi (zasmála se). No ale*
230 *takhle to u nás je. Nemusí být dokonalej, ale kdyby to alespoň trošku nějak vypadalo,*
231 *protože on si vezme takový hrozný boty a ještě si do nich vezme vysoký ponožky a vezme*
232 *si tříčtvrťáky a já si vždycky říkám, bože můj, jako to snad dělá naschvál, nebo to tý*
233 *Barušce to nevadí, nebo se jí to líbí dokonce, nebo už nevím. A vždycky mu říkám, pojd',*
234 *Matěj, půjdeme spolu něco koupit. A von prostě nechce no. Ale to jsem vlastně řešit*
235 *nechtěla (zasmála se). Ještě bych chtěla zdůraznit, že mi přijde velké rozdíly mezi tím*
236 *prvním dítětem a těma dalšíma. Že na tom prvním se prostě člověk nějak vyřádí. Tak to*
237 *je všechno.*

238 T: Tak jestli je to opravdu všechno...

239 R: (přikývla)

240 T: Tak Vám moc děkuji za rozhovor.

Příloha č. 7 – Paní Lenka – respondentka F

1 Paní Lenka – F

2 T- tazatel, R-respondentka

3 T: První otázka je spíše taková obecná. Co Vy sama vnímáte jako úspěch? Co Vás první
4 napadne?

5 R: *No, když třeba pomínu to, že jsem si asi ve svých 53 letech udělala vošku dálkově.
6 Tak pak třeba, že ten syn, o kterém budeme mluvit, ten prvorozenej... (povzdychla si) tak
7 asi pět let abstinuje. Tak to беру jako svý... No, mám z toho radost. Je to pro mě jeho
8 úspěch, ale jsem ráda, že se to povedlo, no.*

9 T: A neúspěch?

10 R: *Asi to, že jsem se rozvedla s člověkem, kterýho jsem si myslela, že ho znám. Ale ve
11 finále jsem zjistila, že ho neznám. Jinak nevím.*

12 T: Dobře, tak můžeme přejít konkrétně k Lukášovi. Vzpomenete si na nějaký zásadní
13 moment Lukášova života v tomto období (období vynořující se dospělosti)?

14 R: *No, pro nás byl asi zásadní moment to, že se seznámil s tou první slečnou. No a od
15 toho se toho odvíjí strašně moc.*

16 T: Povíte mi o tom víc?

17 R: *Jo. Pak tím, že se seznámil s touhle slečnou, tak to byl asi začátek toho konce. Toho
18 jak on špatně skončil, protože potom učilišti odešel. No, v manželově rodině jsou asi
19 nějakí alkoholici, takže na našeho syna jupí to přeskočilo. Takže už na učňáku si tak
20 jako pohrával s alkoholem a s marihuanou. Pak odešel z domova a měl spoustu volného
21 času a ten asi lehce tomu alkoholu pomohl. A potom, když se seznámil s touhle slečnou,
22 tak jako slečna byla krásná, všechno a byla z relativně dobře situovaný rodiny. Její
23 tatínek dělal u vojáků no a tak ten tatínek prostě chtěl, aby byli spolu, tak je dostal do
24 Mladý Boleslavi. No a pronajali si spolu bufet a tam jako vlastně začal takovej ten jeho
25 strmej skluz k tomu, jak skončil. Skončil skoro jako bezdomovec. Takže tam, když on o
26 tom mluví, tak o tom mluví tak, že prostě pil s kde kým. Tak tam se v tom alkoholu asi
27 utvrdil a pak skákal pod vlak. To mi slečna tenkrát volala z nádraží, co má dělat. Pak se
28 podřezával, pak spolykal prášky, a slečna ho nechala čtrnáct dní ležet, protože se
29 nemohl zvednout z postele, a potom to prostě nějak začalo. Dluhy a psychiatrická*

30 léčebna v Jihlavě, a to byl prostě... (povzdychla si), to byl počátek i takovýho mýho
31 konce. Tam skončila moje psychická pohoda. Pak se toho semlelo strašně moc a
32 skončilo to tak, že jsme kluka vzali znova domů a dělal strašný věci. Manžel ho chtěl vzít
33 domů. Já jsem se tomu teda bránila a nechala jsem se ukecat, což mě dodnes mrzí.
34 Nakonec to skončilo rozvodem...no, to je jedno. Manžel si ho odvedl. Kdyby si ho
35 neodvedl, asi by zničil celou rodinu, ale sám, byť silnej chlap, tak to s ním nezvlád. A
36 regulérně od něj utekl. Takže syn skončil tak nějak na ulici a po různých penzionech a
37 naděla všude dluhy. Pravda je, že jsme se nějakou dobu vůbec nestýkali. Já jsem se za
38 něj styděla a bylo to pro mě strašně těžký. Skončila jsem na psychiatrii (povzdechla si).
39 No a pak nějak si uvědomil, že skončit takhle nechce, a potkal tuhle současnou slečnu,
40 s kterou on je šest let a v únoru budou mít mimino, a vona všechno tohle zlý s ním
41 protrpěla a z toho chlastu ho tak nějak dostala. Zaměstnali ho v jejich rodinný firmě.
42 Tam pracuje šest let a je v pohodě. Ona nás dala dohromady, tak jsme se začali znova
43 stýkat. O minulosti mluvit nechce a já se k tomu proto nevracím. Stejně se to nedá vzít
44 zpět a prožili jsme si asi každé to svý. Bylo to hodně těžký období. Protože tenhle pil,
45 malýmu Šimonovi po operaci vypadaly vlasy a do toho jsem se rozvedli, takže to bylo
46 takový to období, kdy jsem si sáhla na dno. Když už jsem pak seděla v autobuse a
47 samovolně mi tekly slzy, tak to už jsem věděla, že musím k psychiatrovi. Ale jinak se
48 snažím být happy.

49 T: A máte pocit, že Vám psychiatr pomohl?

50 R: Já si myslím, že mám hodně dobrou svoji paní doktorku. My si i dost povídáme. No,
51 teď mám zrovna období, že špatně spím, a ona mi říká, že to u mě jde ve vlnách, a je to
52 třeba tím, že dělám v tom školství. Tam po období klidu nastává strašnej magořinec,
53 kterej trvá do novýho roku. Ale teď mám prostě období, že jsem tisíckrát za noc vzhůru
54 a prostě nespím. Ale jako žádný opiáty neberu. Beru prostě něco, co bere každéj. No ale
55 nejvíc mi pomůže se vypovídat, než celej ten prášek. Já nejsem ten typ, kterej by to dusil
56 nějak v sobě. To neumím. To bych se asi zbláznila.

57 T: Takže máte někoho, kromě psychiatra, komu se svěříte?

58 R: Mám tetu. Která je starší. Je to ségra mýho táty. A je jí šedesát pět a je o deset let
59 starší než já, takže to je úžasnej člověk. A pak mám dvě přítelkyně. No, fakt jsem se
60 z toho potřebovala vymluvit.

61 T: A jak dlouho abstínuje?

62 R: *Pět nebo šest let. Ještě když přines přihlášku na vošku, tak to ještě z tou přihláškou*
63 *přišel namazanej. Ale teď je prostě fakt happy. A říkám si, jak úžasnýho syna mám. On*
64 *je klid'as. On je vlastně narozenej ten samej den co já a je kozoroh. Takže si říkám, že*
65 *mám vlastně úžasný dítě, takže si říkám, proč to nemohlo fungovat. Proč tam muselo*
66 *bejt to období, kdy prostě se upíjel k smrti a prostě dělal dluhy, ale asi to tak mělo bejt.*

67 T: Vzpomenete si například na to, jak jste prožívala doteď jeho studium? I když to bude
68 asi těžké, protože to mohly překrývat problémy s alkoholem, ale i tak jestli byste si
69 zkusila vzpomenout.

70 R: *Už na základní škole (pousmála se)... byl problémový dítě. No, problémový... Von*
71 *říkal, že by teď byl ADHD. Von je teda chytřej si myslím, protože třeba tuhle Kristýnu...*
72 *von je vyučenej kuchař, ale s touhletou Kristýnou on počítá matematiku. On se s ní*
73 *v podstatě učil celou tu vysokou. Akorát ten jeho budoucí tchán si z něj dělal srandu.*
74 *Tak, co, Lukáši, už si napsal bakalářku a takovýhle... No a už to prostě začalo na*
75 *základce a možná ve školce už. Protože ve školce nespal, protože nespal ani doma a*
76 *hrál si s peříčkama. Tak mi všechny učitelky říkaly, že si hraje s peříčkama. Na*
77 *základce měl furt černé puntíky, takže jsem ho ve třetí třídě, dostal úplně úžasnou paní*
78 *učitelku. Z mého pohledu to tenkrát byla mladá holka a vona mi říkala paní*
79 *Studenovská to by bylo, když mám ve třídě dvacet normálních dětí, abych nezvládla*
80 *jednoho vašeho Lukáše. Takže paní učitelku on miloval. Ještě na učnáku jí navštěvoval.*
81 *No a pak na druhém stupni měl hrozné problémy. Další paní učitelka byla praštěná, ale*
82 *nějak jsme tu základku zvládli. Z učnáku si toho moc nepamatuju, ale tu školu prostě*
83 *vychodil a vyučil se. Jelikož jsem nikdy nebyla matka, která by měla potřebu někam ty*
84 *děti směřovat, tak si prostě vybral, že půjde na kuchaře. Tam dělal s těma spolužákama*
85 *strašný věci. Byl takovej bojovej duchem, a to já jsem asi taky. Takže von třeba do školy*
86 *chodil, ale když nechtěl, aby ho obtěžovali, tak si hodil mikinu přes hlavu, položil se na*
87 *lavici a oni věděli, že pana Studenovského nemají jako obtěžovat, ale jinak už v tý době*
88 *tam ty děti braly drogy, protože mi učitelky říkaly, že s mym Lukášem je ještě sranda, to*
89 *měly horší kousky. No, takže to bylo takový to období, kdy zkoušel tu marihuanu, a taky*
90 *co kterej rodič snese. Takže chodili do klubů a já jsem měla tendenci ho kontrolovat a*
91 *on říkal hale mami nás pujde deset a komu asi v jedenáct zazvoní telefon, no asi mně.*
92 *Jinak prej ty matky nepruděj, ale já o něj měla starost, protože jsem věděla, že manžel*

93 *se taky rád napil. Tchán taky a v manželový rodině byli většinou ty bratři alkoholici.*
94 *Takže jsem měla tendenci to dítě držet zkrátka, ale stejně se mi to nepovedlo. Taky*
95 *dostal důtku, že kouří. Ale zařekla jsem se, že kdybych ho do té školy měla ráno odvést a*
96 *večer přivést, tak tam prostě bude chodit. Prostě se vyučíš, jsem mu říkala, aby mi*
97 *jednou nevyčetl, že prostě není nic. Takže se vyučil a vyučil se docela zdárně, protože*
98 *ho to vaření i bavilo, no a pak jsme dali přihlášku na nástavbu, kam se v podstatě*
99 *nedostal. Byl asi druhej pod čarou, tak jsem se tam šla zeptat, no a narazila jsem na*
100 *paní učitelku, která mi řekla, že se nemá cenu odvolávat. Ale pak jsem zjistila, že se*
101 *dostali všichni pod čarou, a to mě jako matku mrzelo. A říkám si často, že kdyby se*
102 *dostal, tak by to mohlo být všechno úplně jinak. Ale jak by to bylo nebo nebylo, to už*
103 *nemá cenu o tom přemýšlet. Takže jupí, vyučili jsme se a i to chvíli dělal. Chtěl se vyučit*
104 *a já jsem mu to dopřála. Nevím, co by to bylo, kdyby moje dítě nemělo alespoň*
105 *takovýhle vzdělání. Ten výuční list.*

106 T: Ještě vás něco napadá k tomu studiu?

107 R: *Bylo to takový období jeho vzdoru. Myslela jsem si ho, že ho přitáhnu, takže i mého*
108 *vzdoru. Takže nevím, jestli to bylo dobře nebo špatně, protože už jsem ráda, že už jsou*
109 *ty děti veliký, protože když vidím tu dnešní dobu, tak to nebude nic jednoduchýho. Takže*
110 *nevím, no... Já si myslím, že škola asi dobrý, no... Vyučil se, a to je pro mě důležitý.*

111 T: Vybavíte si něco, čeho Lukáš chtěl vždycky dokázat, čeho chtělo dosáhnout? Co byla
112 jeho meta?

113 R: *To si jako nepamatuju, že by měl nějaký plány. No, von když chodil na základní*
114 *školu, tak von neuměl u ničeho vydržet. Furt jako chvíli tohle, chvíli tamto. Takže jsme*
115 *vyzkoušeli fotbal a já nevím co všechno, a pak se chytil...pak dělali nábor na basket a*
116 *tam on se přihlásil... není nijak vysokej, ale není malej, takže začel chodit hrát basket. A*
117 *s tím basketem... to ho docela bavilo a myslím si, že v tom byl docela dobrej. Ale nějak*
118 *skončil. Pak teda hrál fotbal. A my jsme tam jednou čekali, protože jsme ho chtěli*
119 *překvapit a vyzvednout ho a řekli nám, že už sem asi dva měsíce nechodí. Tak jsem si*
120 *říkala, že byla škoda, že nezůstal u toho basketu. To by byl asi rád. V tom se viděl. Jak u*
121 *ničeho nevydržel, tak tohle ho teda bavilo.*

122 T: Pamatujete si na první úspěchy v práci či na brigádě? Kdy třeba přinesl nějaký první
123 peníze?

124 R: *To si pamatuju, protože to bylo právě tehdy, když se vyučil tím kuchařem. Byl na*
125 *brigádě v restauraci a byla tam nějaká starší paní v kuchyni. A on je teda pracovitej, to*
126 *si myslím doted', že je pracovitej a dokáže spoustu věcí. Tak tenkrát si tam vydělal*
127 *myslím si svoje první peníze a dokonce mu ta paní na přivítanou darovala keramický*
128 *prasátko a to si pamatuju, že přišel domů takovej nadšenej a spokojenej, že se mu tam*
129 *líbí. Tak to si vybavuju. Měl z toho dobrej pocit, že ho tam tak hezky přijali.*

130 T: A vy jste z toho měla jaký pocit?

131 R: *Já jsem z toho taky měla dobrý pocit, ale já zrovna jako v tu dobu, protože to*
132 *všechno tak já jako nevim... No já si totiž vykládám karty a v tu dobu jsem si vytáhla*
133 *kartu, nebo jsem se rozhodla, že si tu kartu vytáhnu a ta karta se dala vykládat, i tak*
134 *jako chlapec, který má problémy a s tím já jsem se... no úplně ve mně hrklo. No a pak*
135 *když se učil, tak jsem byla taky u numeroložky a vona mi tam právě řekla, že můj syn*
136 *jede v závislostech a že si hrábne úplně na samý dno, ale že jemu samotnému se z toho*
137 *povede vyhrabat.*

138 T: A mění se nějak v čase Vaše prožívání těchto důležitých momentů? Všímáte si
139 nějakých změn v tom, jak to prožíváte?

140 R: *To nevim. To asi přichází s věkem, že na to člověk kouká úplně jinak. Ale na druhou*
141 *stranu strach mám furt, že třeba začne pít. Když mi přijeli oznámit, že čekají rodinu, tak*
142 *mě první napadlo, co bude, až se to dítě narodí. Jestli to Lukáš vydrží. Hlavně bych to*
143 *neprála té slečně, protože já jsem klukům vysvětlila, že jim podám pomocnou ruku, ale*
144 *do bytu si rozhodně nikoho nenastěhuju. Z toho už jsem vyléčená. Já jsem si zvykla na*
145 *svůj klid a už by pro mne i mladší syn byl takový narušitel. S ním to mám ale jinak, i*
146 *protože je mladší. Mám s ním úplně jiný vztah.*

147 T: Probírá s Vámi Lukáš důležitá rozhodnutí?

148 *Ten to určitě probírá se slečnou. Se mnou absolutně jako ne a myslím si, že ani jako*
149 *slečna... no, jí nedělá dobře... sice nás jako dala dohromady a já jsem jí za to i*
150 *poděkovala... (odmlčela se) No, nějak se moc nemusíme. Chtěla bych se vídat víc, když*
151 *budou mít to miminko, takže mě to mrzí. Ale ne, neprobírá to se mnou, ale já to nedělala*
152 *s rodičema taky. Takže to mi přijde normální, ale řeknu jim svůj názor, to by se jinak*
153 *udusila (zasmála se), ale stejně si to udělají po svém. Takže mi syn řekl, že ví, že to*

154 *s ním myslím dobře, ale nechtěl by se jednou ohlídnout a zjistit, že žil podle manuálu*
155 *svý matky. Mrzí mě to, ale nic s tím nenadělám.*

156 T: Jak jste reagovaly, na jeho první vztah?

157 R: *Já si tohle pamatuji úplně přesně, protože on přišel z nějaký diskotéky a říkal, že*
158 *potkal holku s úplně nádhernýma očima a musí mi jí přivést ukázat, a tak nám jí tedy*
159 *přivedl ukázat. Holka byla opravdu krásná, oči měla taky krásný. No a on nám pak*
160 *v podstatě oznámil, že si spolu našli byt. Pak se k ní odstěhoval, a tak nějak to bylo. Já*
161 *sem... no... měla jsem snahu do toho povídat, ale stejně si to udělal podle svého.*

162 T: A jaké to pro Vás bylo?

163 R: *No ono mu bylo dvacet jedna. To mi přišlo zcela normální. Já jsem měla*
164 *v jednadvaceti svoje první dítě. Slečna byla v pohodě a pusu nezavřela. Hlavně to musí*
165 *vyhovovat jemu. Takže, já upřímně jsem byla ráda, že jsem se ho zbavila, pro ty všechny*
166 *problémy, co s ním byly. Díky tomu jsem je sice nepustila z hlavy, ale nebyla jsem jich*
167 *přímo účastná. Ale jako žádný velkej úspěch jsem to nebrala.*

168 T: A teď s Vámi probírá svůj vztah? Svěřuje se?

169 R: *Vůbec*

170 T: Máte oporu ve Vašem partnerovi při řešení těchto zásadních momentů? Mluvíte o
171 tom spolu?

172 R: *O Lukášovi určitě více s exmanželem než s přítelem. Jo, nebejt jeho, tak bych už byla*
173 *na tý psychiatrii zavřená. Ať byl jaký byl, tak v tomhle v tom mi byl obrovskou oporou.*
174 *Tím, že já mám už od malinka nějaké zdravotní problémy, tak on ty děti vždycky držel*
175 *zkrátka, seč to šlo. Kdybych byla sama, tak bych to asi nedala. Já si z toho asi pamatuju*
176 *hlavně okamžik, kdy mě ve čtyři ráno vzbudil, že se Lukáš podřezal, a brzo ráno jsme ho*
177 *naložili do auta a zavřeli ho na psychiatrii a vím, že když jsme vyšli z tý psychiatrie, tak*
178 *tam byl takovej velkej strom, tak jsme za něj kousek popošli. A opravdu, jak je v těch*
179 *dokumentech... to fakt těm ženskejm věřim...(odmlčela se) takovej ten štkavej, bolestnej*
180 *pláč. Tak tak jsem plakala a manžel brečel semnou. No, teď když na to vzpomínám, tak*
181 *to tam někde pořád je. I na hlase to cítím. I po tolika letech s tím srovnaná nebudu.*

182

183 T: A měla jste a máte na něho nějaké určité nároky?

184 R: *To si myslím, že jsem neměla, protože naši tohle na mně měli a mě to vadilo. Takže já*
185 *prostě nerozlišuju lidi, jestli ten je doktor nebo zedník. Prostě jsem řekla klukům, že*
186 *budu ráda, když budou v životě spokojený, ale jestli to budou mít takhle nebo takhle, to*
187 *mi bylo jedno. Nemyslím si, že bych to nějak hrotila. Chtěla jsem alespoň maturitu, aby*
188 *měli. Ale dneska už to není vůbec nic. Možná spíš manžel chtěl, aby byl sportovec,*
189 *protože ve sportu on sám byl úspěšnej. Když to dítě na to nemá, tak proč by šlo*
190 *studovat. Neměla jsem žádný sen, který bych chtěla uskutečnit na svém dítěti. Ani na*
191 *tom mladším.*

192 T: Jaké pro Vás byly tyto momenty v kontextu vlastních životních změn spojené se
193 středním věkem? Myslím tím například klimakterium, krizi středního věku, syndrom
194 prázdného hnízda atd...

195 R: *No, když se třeba budeme bavit právě o tom prázdném hnízdě, tak u toho staršího*
196 *syna to bylo v pohodě, protože jsou s tím mladším synem dál od sebe. Když odešel tak*
197 *mi bylo smutno, i jsem to obřečela, ale nastoupil ten mladší. No, a když odcházel ten*
198 *mladší, tak jsem se právě začala soustředit na to moje studium, a to byl pro mne vrchol*
199 *kariéry. Takže ten syndrom prázdného hnízda ten si uvědomuju teď, když je mi třeba*
200 *těch 54 a když je mi někdy těžko, že jsem tak nějak sama. No, zrovna včera jsem ležela*
201 *v posteli a říkala jsem si, tobě je padesát čtyři a za chvíli ti bude šedesát a ten život*
202 *utek... Jako člověk si třeba nepřipadá tak starej, ale prostě mám po sezóně. Ale nechci*
203 *si to moc připouštět. Nejlepší období je, když je vám tak 30 až 40, ale to je období kdy*
204 *se staráte o děti a nemáte čas to okolí nějak vnímat, a když už ty děti jsou pak konečně*
205 *velký, tak to už zase začíná být po sezóně. Ale snažím se o tom nepřemýšlet, ale jsem*
206 *stará, je to tak. A je to hrozný a nikomu to nepřeju (zasmála se). Závidím vám... A když*
207 *mi syn řekne, že už je starej, tak mu vždycky říkám, že ať neremcá, že má nejkrásnější*
208 *období života před sebou.*

209 T: Ještě jste si vzpomněla na něco zajímavého, co by se týkalo tématu? Hlavně ve
210 Vašem prožívání tohoto období.

211 R: *Asi bych spoustu věcí udělala jinak. Ale nevím... Jednu dobu jsem se za něj strašně*
212 *styděla. Asi teď s odstupem času bych to si udělala jinak, ale tehdy jsem to nezvládla a*
213 *styděla jsem se. No, děti to vždycky měly tak, že když si vydělávám a jsem samostatnej*

214 *tak si do toho nenechám mluvit. No, teď už když na něho koukám, tak je to fakt dospělej*
215 *chlap. A už bylo načase, aby dozrál.*

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno a příjmení autora/ky: Bc. Adéla Dušková

Studijní program: Psychologie

Název práce: Matky a jejich prožívání úspěchů a neúspěchů prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Ivana Dvořáková

Rok dokončení práce: 2018

Počty znaků hlavního textu práce (včetně literatury, bez příloh)

Přímé citace: 14 603

Ostatní text: 144 714

Celkový počet znaků: 159 317

Názvy souborů umístěných na doprovodném CD

Text práce ve formátu PDF:

DP_DUSKOVA_MATKY_A_JEJICH_PROZIVANI_USPECHU_A_NEUSPECHU_
V_OBDOBI_VYNORUJICI_SE_DOSPELOSTI.pdf

Text práce ve formátu DOC nebo DOCX:

DP_DUSKOVA_MATKY_A_JEJICH_PROZIVANI_USPECHU_A_NEUSPECHU_
V_OBDOBI_VYNORUJICI_SE_DOSPELOSTI.docx

Další soubory: Žádné

Evidenční list knihovny

Souhlasím s tím, aby má bakalářská/diplomová práce byla využívána ke studijním účelům.

V Praze, dne:.....

.....

Uživatel/ka potvrzuji svým podpisem, že pokud tuto bakalářskou/diplomovou práci využiji ve své práci, uvedou ji v seznamu literatury a budou ji řádně citovat jako jakýkoliv jiný pramen:

Jméno, příjmení	Adresa	Datum	Podpis

**Posudek vedoucího diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Bc. Adéla Dušková

Obor studia: NMGr Psychologie

Název práce: Matky a jejich prožívání úspěchů a neúspěchů prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti

Vedoucí/øpenent práce: Ing. Mgr. Ivana Dvořáková

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 85

Počet stránek příloh: 49

Počet titulů v seznamu literatury: 85

Počet znaků hlavního textu práce (bez příloh): 159 317

Přímé citace: 14 603

Ostatní text: 144 714

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

1				
---	--	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

1				
---	--	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

1				
---	--	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

1				
---	--	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	2			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

1				
---	--	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

1				
---	--	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

1				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

1				
---	--	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

1				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

1				
---	--	--	--	--

1				
---	--	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Vyváženost teoretické a praktické části
v daném tématu

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

	1			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

	1			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

1) Na str. 17 autorka uvádí: „...označovanou v odborné literatuře syndromem
prázdného hnízda

..Velmi však záleží na tom, v kolika letech se jedinec stal rodičem“.

Jak autorka sama tomuto tvrzení rozumí a jak by jej vysvětlila?

2) Jak autorka vnímá prožívání „úspěchů či neúspěchů“ s výše zmíněným syndromem
a s krizí středního věku (o které píše na str. 20)?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Autorka po celou dobu výborně spolupracovala na tvorbě svého výzkumného projektu, na jeho realizaci i na tvorbě textu celé diplomové práce.

Autorka předkládá práci zaměřenou na aktuální téma, které se týká odchodů dětí z domova a to jak tuto situaci prožívají rodiče, respektive matky.

Práce je napsaná v logickém sledu. V teoretické části se autorka věnuje popisu vývojových období střední dospělosti, do které spadají respondentky její výzkumné sondy. Dále přidává hlavní charakteristiky vývojového období vynořující se dospělosti, které se týká dětí respondentek. Dále navazuje s tématem úspěchů a neúspěchů a pohled na tuto problematiku z pohledu pozitivní psychologie. Práci by jistě v tomto duchu prospělo zařadit více náhledu na problematiku „ prožívání úspěchů a neúspěchů“, neboť je to téma velmi široké a dá se nahlížet z vícero úhlů pohledu. Taktéž bych ocenila větší odvahu autorky zmínit své postřehy a kritický náhled na předkládané teorie. V průběhu celého textu odkazuje nejen na základní literaturu vývojové psychologie, ale vhodně doplňuje text o výsledky výzkumů posledních let.

V praktické části představuje výzkumnou sondu, která je příležitostně zvolená jejímu výzkumnému cíli. Použitá tematická analýza je provedená citlivě, autorka vytěžila z rozhovorů vše podstatné pro účel této práce. Při vedení rozhovorů je patrný velký respekt autorky k respondentkám, který leckdy nedovolil autorce dojít k hlubšímu náhledu. Což ale pro účely této práce není nijak zásadní, spíš jen poznámka k dokreslení toho, jak výzkumník sám může ovlivnit průběh výzkumu.

Teoretická a praktická část na sebe navazují, jejich poměr je vyvážený.

Zvolená stylistika odpovídá standardům vědecky psané práce až na citace pramenů s více autory, což je jedna chyba, která se ale objevuje v celé práci (např. (Taechman, Tedrow a Kim, 2013) místo (Taechman, Tedrow & Kim, 2013)). Se zdroji, kterých je úctyhodný počet autorka pracuje příležitostně a vhodně začleňuje do celého textu.

Připomínku na závěr, která nemá za cíl zpochybnit úroveň práce, je minimální množství vlastních myšlenek. Předpokládám, že jejich větší počet by práci obohatil a neubral by na pokoře a skromnosti, se kterou studentka k psaní přistupuje.

Práci k obhajobě doporučuji.

Doporučení k obhajobě: doporučuji/~~nedoporučuji~~*

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 11.5.2018

A handwritten signature in blue ink, consisting of several loops and a long tail stroke.

*
nehodící se, škrtněte

**Posudek oponenta diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Bc. Adéla Dušková

Obor studia: Psychologie

Název práce: Matky a jejich prožívání úspěchů a neúspěchů prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti

Vedoucí práce: Ing. Mgr. Ivana Dvořáková

Oponent práce: Mgr. Lucie Vacková, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 75

Počet stránek příloh: 49

Počet znaků hlavního textu (včetně literatury, bez příloh)

Přímé citace: 14 603

Ostatní text: 144 714

Celkový počet znaků: 159 317

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	x			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		x		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	x			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	x			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	x			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	x			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešení problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

x				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	x			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Vyváženost teoretické a praktické části
v daném tématu

	x			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	x			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost
výsledků v praxi

	x			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce
(publikace, referáty, apod.)

		x		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

- 1) Charakterizujte období vynořující se dospělosti.
- 2) Která základní témata se v tomto životním období objevují?
- 3) Jaká výzkumná zjištění Vás překvapila?

Celkové zhodnocení (klady a nedostatky):

Autorka DP se zabývá tím, jak matky prožívají úspěchy a neúspěchy prvorozených dětí v období vynořující se dospělosti. V teoretické části DP autorka nejprve představuje zvolená vývojová období v kontextu osobnostních, rodinných a sociálních proměn, dále pak charakterizuje specifika vynořující se dospělosti a představuje výzkumné studie zabývající se danou problematikou. V praktické části DP autorka předkládá kvalitativní výzkum, k jehož zpracování využila metodu tematické analýzy. Studium, práce a partnerské vztahy byly hlavními okruhy, na něž se autorka v rámci výzkumného projektu zaměřila.

Téma diplomové práce je zajímavé a odpovídá studovanému oboru. Oceňuji text po stránce obsahové (aktuální téma, značný počet výzkumných studií) i formální.

V textu se občas vyskytují gramatické chyby (shoda podmětu s přísudkem, předložky s/z). V podkapitole předporozumění postrádám konkrétní výstup – sondu do osobního nastavení, autorka zůstala pouze u obecného popisu.

Celkově oceňuji, že autorka DP prokázala schopnost propojit teorii s praxí, zvládnout náročný postup kvalitativního výzkumu a kriticky jej zhodnotit.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně – velmi dobře dle výsledku obhajoby

Datum, podpis: 14/5 2018

Mgr. Lucie Vacková Ph.D.